תנ״ך · ראשונים · רש״י · כתובים

רש"י על איוב

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על איוב

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 8
פרק ג 9
פרק ד 13
פרק ה 15
פרק ו 18
פרק ז 22
פרק ח 24
פרק ט 26
פרק י 30
פרק יא 32
פרק יב 34
פרק יג 36
פרק יד 39
פרק טו 41
פרק טז 45
פרק יז 47
פרק יח 49
פרק יט 51
פרק כ 53
פרק כא 56
פרק כב 60
פרק כג 63
פרק כד 65
פרק כה 70
פרק כו 71
פרק כז 72
פרק כח 74
פרק כט 79
פרק ל 81
פרק לא 85
פרק לב 89
פרק לג 90
פרק לד 92
פרק לה 96
פרק לו 97
פרק לז 101
פרק לח 105
פרק לט 110
פרק מ 113
פרק מא 116
פרק מב 121

פרק א

פסוק א

אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ. פֵּירוּשׁוֹ: בְּאֶרֶץ אֲרָם, כְּמָה דְּכְתִיב "אֶת עוּץ בְּכֹרוֹ" מִבְּנֵי נָחוֹר (בראשית כב:כא):

וְהָיָה הָאִישׁ. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד, כֵּן דֶּרֶךְ לָשׁוֹן עִבְרִית; וּלְשׁוֹן מְלִיצָתוֹ: וְהוֹוֶה הָאִישׁ הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קֶדֶם – בְּנֵי אֶרֶץ הַמִּזְרָחִי; שֶׁאֲרָם בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר "מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ מוֹאָב מֵהַרְרֵי קֶדֶם" (במדבר כג:ז). דָּבָר אַחֵר: עוּץ – זֶה אִיּוֹב; בּוּז – זֶה אֱלִיהוּא בֶּן בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי; וַהֲרֵי הוּא שֶׁאָמַר אִיּוֹב: "וּבוּז מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי" (איוב לא:לד) – זֶה הוּא מִמִּשְׁפַּחְתִּי שֶׁמִּחְתָּה דְּבָרַי; וְהַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי (סנהדרין לט:):

מִינֵּהּ וּבֵהּ אַבָּא לֵיזִיל בֵּהּ נַרְגָּא. דָּבָר אַחֵר: **בְּאֶרֶץ עוּץ**. בְּאֶרֶץ שֶׁנּוֹטְלִין מִמֶּנּוּ עֵצוֹת רָעוֹת עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר "מִן הָאָרֶץ הַהִיא יָצָא אַשּׁוּר" (בראשית י:יא); וּמָה עֵצָה נָטְלוּ? שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: לֹא כָּל הֵימֶנּוּ לִטּוֹל אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְלִתֵּן לָנוּ אֶת הַתַּחְתּוֹנִים! אֶלָּא בּוֹאוּ לְאֶרֶץ שִׁנְעָר שֶׁשָּׁם אֱלוֹהוֹת הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "אֶרֶץ פְּסִילִים הִיא" (ירמיהו נ:לח). "וְנַעֲשֶׂה מִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם" (בראשית יא:ד), וְאֵין שֵׁם הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ" (שמות כג:יג). מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? יָשַׁב עֲלֵיהֶם בְּדִין וְהֶעֱמִיד עֲלֵיהֶם עֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּרֶד ה' לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל" (בראשית יא:ה) – וְכִי צָרִיךְ יְרִידָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם לִרְאוֹת? וְהַכְתִיב "עֵינֵי ה' מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ" (זכריה ד:י)! אֶלָּא לְלַמֵּד הֲלָכָה לְדוֹרוֹת, שֶׁאֵין דָּנִין אֶלָּא עַל פִּי עֵדֵי רְאִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (ויקרא ה:א):

וְהָיָה. פְּשׁוּטוֹ כְּמוֹ וַיְהִי, וּמִשְׁמָעוֹ לְעָבָר וּלְהַבָּא:

תָּם וְיָשָׁר. אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין קוֹנוֹ וּבֵינוֹ לֹא הָיָה צַדִּיק? לְכָךְ נֶאֱמַר: **וְיֹרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע**:

פסוק ג

שִׁבְעַת אַלְפֵי צֹאן. הָרוֹב מְנָה תְּחִלָּה:

גָּדוֹל מִכָּל בְּנֵי קֶדֶם. מִדּוֹר הַפַּלָּגָה, דִּכְתִיב "וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם" (בראשית יא:ב). אֲבָל מֵאַבְרָהָם אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהֲרֵי בְּאַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ 'הַגָּדוֹל', שֶׁנֶּאֱמַר "וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא" (יהושע יד:טו). הָיָה לוֹ לִכְתֹּב 'אָדָם גָּדוֹל', וְלָמָּה

כָּתַב "הָאָדָם הַגָּדוֹל"? אֶלָּא רֶמֶז שֶׁהוּא אָדָם גָּדוֹל, שֶׁעָמַד בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת. לְפִיכָךְ כּוֹתְבִין אוֹתוֹ שְׁנֵי הֵהֵי"ן. וְאִיּוֹב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ גָּדוֹל – לֹא עָמַד אֶלָּא בְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר "תָּם וְיָשָׁר וְגוֹ'" – מִכָּל אוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁלֹּא נִתְפַּס עַל אוֹתוֹ עָוֹן (סא"א):

פסוק ד

וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ. בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹמוֹ:
וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ. כְּמוֹ וְשׁוֹלְחִים וְקוֹרְאִים, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כֵּן תָּמִיד:

פסוק ה

וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ. כַּאֲשֶׁר כָּלוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, נוֹהֵג הָיָה אִיּוֹב בְּכָל סוֹף שִׁבְעַת הַיָּמִים, שֶׁחָזְרוּ יְמֵי חֲלִילָתָם, הָיָה שׁוֹלֵחַ וּמְקַדְּשָׁם, כְּלוֹמַר: מְזַמְּנָם וְקוֹרְאָם; כְּמוֹ "הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר" (במדבר יא:יח):
וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה. מִלִּיצָתוֹ, שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים וּמַעֲלֶה עוֹלוֹת. לָכֵן כָּתַב בִּלְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁהָיָה נוֹהֵג לַעֲשׂוֹת כֵּן תָּמִיד, לְסוֹף כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים:
מִסְפַּר כֻּלָּם. הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת:
וּבֵרְכוּ. לְשׁוֹן כִּנּוּי כְּלַפֵּי מַעְלָה:
כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב. כְּמוֹ הָיָה עוֹשֶׂה מֵחָר; כְּשֶׁכָּתַב בְּדָבָר הַהוֹוֶה וְתָדִיר, פְּעָמִים שֶׁכָּתַב בּוֹ לְשׁוֹן עָבָר וּפְעָמִים לְשׁוֹן עָתִיד:

פסוק ו

וַיְהִי הַיּוֹם. אוֹתוֹ יוֹם שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ראש השנה טז.), שֶׁהוּא יוֹם תְּרוּעָה, וְצִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַשָּׂטָן לְהָבִיא זְכוּת וְחוֹבָה שֶׁל כָּל הַבְּרִיּוֹת. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב **מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ**:
וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל־ה'. לָרִיב עִמּוֹ, שֶׁאֵין לְהִתְיַצֵּב אֶלָּא עַל־דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִצָּב לָרִיב ה'" (ישעיהו ג:יג):
וַיָּבֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם. לְקַטְרֵג הַבְּרִיּוֹת:

פסוק ז

מֵאַיִן תָּבֹא. דִּבֵּר הַכָּתוּב דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַגָּדוֹל מְדַבֵּר תְּחִלָּה וּמַרְשֶׁה הַקָּטָן לַעֲנוֹת:
מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ. כַּאֲשֶׁר מְפָרֵשׁ לְמַעְלָה, וּבַהַגָּדָה דְּהַשּׁוֹתְפִין הוּא (בבא בתרא טז.):
מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ. כֵּן דַּרְכִּי, לְשׁוֹט וְלִרְאוֹת רָעִים וְטוֹבִים; וְשׁוֹטַטְתִּי בְּכָל הָאָרֶץ וְלֹא מָצָאתִי כְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ" (בראשית יג:יז). וְאָמְרוּ

רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא טז.): שָׂטָן לְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נִשְׁכָּח לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם:

פסוק ח

הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב. שֶׁתִּרְצֶה לְקַטְרְגוֹ:

הֲשַׂמְתָּ. לְשׁוֹן תֵּימַהּ הוּא:

תָּם וְיָשָׁר. שְׁלֵם בְּמַעֲשָׂיו:

פסוק ט

הֲחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב. בְּתִמְיהָה:

פסוק י

הֲלֹא. אַתָּה שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאַתָּה רָגִיל אֶצְלוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ נִסִּים, וּפֶרֶה וְרָבֶה, לְפִיכָךְ עוֹשֶׂה צְדָקוֹת הַלָּלוּ; אֲבָל לֹא נִסִּיתָ אוֹתוֹ:

שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ. הִגַּנְתָּ בַּעֲדוֹ, כְּמוֹ "הֲסֵר מְשׂוּכָתוֹ" (ישעיהו ה:ה) – מְחִיצָתוֹ. וְכָל 'בְּעַד' הָאָמוּר בִּלְשׁוֹן עִבְרִי אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן 'כְּנֶגְדּוֹ וּבְפָנָיו'; כְּמוֹ "וְכִפֶּר בַּעַדְךָ" (ויקרא ט:ז) – קַנַּח הֶעָוֹן כְּנֶגְדְּךָ וּבְפָנֶיךָ, לִהְיוֹת הַכַּפָּרָה מָגֵן בַּעַדְךָ; וְכֵן "ה' מָגֵן בַּעֲדִי" (תהלים ג:ד):

פָּרַץ בָּאָרֶץ. נִתְחַזְּקוּ, כְּמוֹ "וְכֵן יִפְרֹץ" (שמות א:יב), וּמְתַרְגְּמִינָן: "יִתְקוֹף". וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ בַּהַגָּדָה (בבא בתרא טו:; טז.): פָּרַץ גְּדֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהָעִזִּים הוֹרְגִים הָאֲבִים:

פסוק יא

וְאוּלָם. לוּ הָיִיתָ נוֹגֵעַ בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, **אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרֶכְךָ**. מִיָּד; בְּתִמְיהָה. וְאָז:

פסוק יב

וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׂטָן הִנֵּה כָל אֲשֶׁר לוֹ בְיָדֶךָ. (דָּבָר אַחֵר:) **וַיְהִי הַיּוֹם**, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁחָזְרוּ חֲלִילָה לֶאֱכוֹל בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר:

בְּנֵי הָאֱלֹהִים. צְבָא הַשָּׁמַיִם הַקְּרוֹבִים לַשְּׁכִינָה, לִהְיוֹת בְּנֵי בֵיתוֹ; וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרְאוּ בָּנָיו:

לְהִתְיַצֵּב עַל ה'. סְבִיבוֹתָיו, כְּמוֹ "לְכָל הַנִּצָּבִים עָלָיו" (בראשית מה:א):

פסוק יד

עַל יְדֵיהֶם. כְּמוֹ "אִישׁ עַל יָדוֹ" (במדבר ב:יז). וְאֵינוֹ לְשׁוֹן 'מָקוֹם', אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהוּא מוּכָן וּמְזֻמָּן לְיָדוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ בַּהַגָּדָה (בבא בתרא טו:; טז.) שֶׁהַטְּעִימָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא, שֶׁלְּאַחַר חֲרִישַׁת הָאֲתוֹנוֹת הָיוּ זוֹרְעִים עִם הַחֲרִישָׁה וְרוֹעוֹת הָאֲתוֹנוֹת מִיָּד חָזְיוּ מִן הַתֶּלֶם:

פסוק טו

וַתִּפֹּל שְׁבָא. נִתְנַפְּלָה וְחָנְתָה מַלְכוּת שְׁבָא עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ (בראשית כ"ה:י"ח) "עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל":

וְאֶת־הַנְּעָרִים. מְשָׁרְתֶיךָ, הַשּׁוֹמְרִים אוֹתָם:

וָאֲמַלְּטָה. אֵין מְלִיטָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה, שֶׁנִּשְׁמַט מִן הַצָּרָה, (וּבָאתִי לְהַגִּיד לָךְ. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיד, מִיָּד מֵת כן הוא בס"א):

פסוק טז

וּבַנְּעָרִים. בַּמְשָׁרְתִים שׁוֹמְרֵי הַצֹּאן מְדַבֵּר הַכָּתוּב:

פסוק יז

וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמַלִּים. זֶה לְשׁוֹן "בָּזוּז בַּז" (ישעיה לג:כג) – לְפִי מִנְהָגָם. כָּל זְמַן שֶׁהֵם מְהַלְּכִים, נִדְבָּקִים יַחַד וְהוֹלְכִים בְּמַאֲרָב, שֶׁלֹּא יָבִינוּ בָּהֶם וְיַבְרִיחוּ אֶת הַמִּקְנֶה; וּכְשֶׁמַּגִּיעִים לְמָקוֹם הַמִּקְנֶה, פּוֹשְׁטִים בְּמָרְחַב הַמִּקְנֶה זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן, לֶאֱסֹף הַמִּקְנֶה. וְהַמַּלְאָכִים הַלָּלוּ – שְׁלוּחֵי שָׂטָן הָיוּ; וּכְדֵי לְהַקְנִיטוֹ וּלְהַחֲטִיאוֹ בְּשָׁרוּהוּ תְּחִלָּה בְּהֶפְסֵד מוּעָט, וְאַחַר כָּךְ בְּגָדוֹל הֵימֶנּוּ, וְכֵן כֻּלָּם:

פסוק יט

מֵעֵבֶר הַמִּדְבָּר. מִצַּד שֵׁנִי שֶׁל מִדְבָּר, וְהָיָה הַבַּיִת מִצַּד זֶה; וְזֶהוּ לְשׁוֹן 'עֵבֶר' בַּמִּקְרָא:

עַל הַנְּעָרִים. בָּנִים, אֲבָל אֵין צָרִיךְ לְהַזְכִּיר הַבָּנוֹת:

(**לְהַגִּיד לָךְ**. שֶׁהָיָה לוֹ רְשׁוּת לְהַגִּיד, וְהָיָה מֵת בְּאוֹתוֹ רֶגַע ס"א אינו):

פסוק כ

וַיָּקָם. תָּלַשׁ, כְּמוֹ "גָּזִי נִזְרָךְ" (ירמיה ז:כט), וּמְתַרְגְּמִינַן: "תְּלִישָׁה", וּכְמוֹ "מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי" (תהלים עא:ו) – מוֹשִׁכִי:

פסוק כא

מִבֶּטֶן אִמִּי. הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לוּקַחְתִּי מִשָּׁם (בראשית ג:כג), אוֹ אִמִּי מַמָּשׁ:

וְעָרוֹם אָשׁוּב שָׁמָּה. לֹא בַּבֶּטֶן הוּא מְדַבֵּר. וּמַה שָׁמָּה? אֶל מָקוֹם תְּשׁוּבָתוֹ. וְעַל שֶׁהוּא מוּכָן לְכָךְ, וְלֹא יַחֲלִיף הַחֹק לָשׁוּב כִּי אִם אֶל הֶעָפָר, לְפִיכָךְ לֹא הֻצְרַךְ לְהַזְכִּירוֹ:

פסוק כב

תִּפְלָה. לֹא שׁוּם שֶׁמֶץ וְתִפְלוּת נָתַן עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ (ירמיהו כג:יג) "וּבִנְבִיאֵי שֹׁמְרוֹן רָאִיתִי תִּפְלָה":

וְלֹא נָתַן. לְהַטִּיל תִּפְלָה וְעוֹל אֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ "נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים" (שמואל א יח:ח):

פרק ב

פסוק ב

אֵי מִזֶּה תָּבוֹא. אַיֵּה מָקוֹם שֶׁתּוּכַל לוֹמַר: מִזֶּה אֲנִי בָּא?

פסוק ג

מַחֲזִיק. אוֹחֵז, כְּמוֹ "וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ" (שמות ד:ד), "מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי כֶלֶב" (משלי כו:יז):

וַתְּסִיתֵנִי בּוֹ. הֱסִיתַנִי לְבָלְעוֹ. כָּל לְשׁוֹן הֲסָתָה אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת הָאָדָם לַעֲצָתוֹ:

פסוק ד

עוֹר בְּעַד עוֹר. אֵבֶר בִּפְנֵי אֵבֶר. כֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם: כְּשֶׁרוֹאֶה הַחֶרֶב בָּאָה עַל רֹאשׁוֹ, מֵגִין בִּזְרוֹעוֹ לְפָנָיו. וְכָל שֶׁכֵּן – **כֹּל אֲשֶׁר לָאִישׁ בְּמָמוֹן יִתֵּן**:

בְּעַד נַפְשׁוֹ. בִּפְנֵי נַפְשׁוֹ, לְהָגִין. לְפִי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב, לְפִיכָךְ אֵינוֹ מִצְטַעֵר עַל מָמוֹנוֹ:

פסוק ה

אוּלָם. אֲבָל:

אִם לֹא. תִּרְאֶה בּוֹ מִיָּד, שֶׁעַל פָּנֶיךָ יְבָרֲכֶךָּ:

פסוק ו

אַךְ אֶת נַפְשׁוֹ שְׁמֹר. שֶׁלֹּא תֵּצֵא. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים (בבא בתרא טז.): קָשֶׁה הָיָה צַעֲרוֹ שֶׁל שָׂטָן יוֹתֵר מִשֶּׁל אִיּוֹב; כְּאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: שְׁבֹר חֲבִית זוֹ וּשְׁמֹר יֵינָהּ:

פסוק ח
לְהִתְגָּרֵד בּוֹ. בְּדָלֶ"ת כָּתוּב, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הִיא: גּוֹרְדוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל גִּלְדּוֹ (ראש השנה כז:). אֲבָל גּוֹרֵר בְּרֵי"שׁ אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן סְחִיבָה, כְּמוֹ גּוֹרֵר אָדָם מִטָּה וְסַפְסָל (שבת כב.):

פסוק ט
מַחֲזִיק. אוֹחֵז:

וָמֵת: לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ "וּמֵת בָּהָר" (דברים לב:נ):

פסוק י
גַּם. לֹא דַי שֶׁבֵּרַכְנוּ, אֶלָּא **גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל**?! בִּתְמִיהָה:

בִּשְׂפָתָיו. אֲבָל בְּלִבּוֹ חָטָא:

פסוק יא
רֵעֵי אִיּוֹב. אוֹהֲבָיו:

לָנוּד. כְּמוֹ "מִי יָנוּד לָךְ" (ישעיהו נא:יט), "לֹא תָנֻדוּ לוֹ" (ירמיהו כב:י):

פסוק יב
וְלֹא הִכִּירוּהוּ. כִּי נִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו מֵחֲמַת הַיִּסּוּרִין:

הַשָּׁמְמָה. כְּלוֹמַר: לְמַעְלָה מֵרַאשֵׁיהֶם (הַרְבֵּה), וְהוּא הָיָה לָהֶם מִנְהָג אֵבֶל:

פסוק יג
לָאָרֶץ. עַל הָאָרֶץ, לְצַעֵר בְּצַעֲרוֹ:

פרק ג

פסוק ב
(**מענה איוב**)

וַיַּעַן. וְיִצְעַק, שֶׁכָּל עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה אֵינָהּ אֶלָּא לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל, וְאָב לְכֻלָּם: "וְעָנוּ הַלְוִיִּם קוֹל רָם" (דברים כז:יד):

פסוק ג
אִוָּלֶד בּוֹ. לְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁהָיָה אוֹמֵר: הַלְוַאי וְיֹאבַד הַיּוֹם שֶׁהָיִיתִי עָתִיד לְהִוָּלֵד בּוֹ, וְאָז לֹא הָיִיתִי נוֹלָד:

וְהַלַּיְלָה. אַף הִיא תֹּאבַד:

אָמַר. שֶׁיֹּאמַר הַמְבַשֵּׂר אֲשֶׁר עָלָיו הַדָּבָר מֵטָל:

הוֹרָה גָּבֶר. שֶׁעִיבֵּר אָבִי אֶת אִמִּי. בִּנְקֵבָה נוֹהֵג לוֹמַר 'הוֹרָתָה', וּבְזָכָר נוֹהֵג לוֹמַר 'הוֹרָה אֶת הַנְּקֵבָה':

וְהַלַּיְלָה אָמַר. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁחִסֵּר הַמִּקְרָא אֶת דְּבָרָיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ מִי הוּא; וּמְלִיצָתוֹ: אָמַר הָאוֹמֵר. (וְדוֹמֶה לוֹ "הֱיֵרָצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים" (עמוס ו:יב)) – הָיָה לוֹ לוֹמַר: אִם יַחֲרוֹשׁ אָדָם בַּבְּקָרִים. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (נדה טז:): מַלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן, 'לַיְלָה' שְׁמוֹ:

פסוק ד

הַיּוֹם הַהוּא יְהִי חֹשֶׁךְ. תָּמִיד בְּכָל שָׁנָה, כְּשֶׁמַּגִּיעַ אוֹתוֹ יוֹם:

אַל יִדְרְשֵׁהוּ אֱלוֹהַּ מִמָּעַל. לְטוֹבָה:

וְאַל תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה. אוֹרָה, כְּמוֹ "צֹהַר" (בראשית ו:טז), וּמְתַרְגְּמִינַן "נְיהוֹר" (תרגום אונקלוס):

פסוק ה

יִגְאָלֻהוּ. כְּמוֹ "לֶחֶם מְגֹאָל" (מלאכי א:ז), "בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ" (מלאכי א:ז), וְהוּא לְשׁוֹן לְכְלוּךְ:

צַלְמָוֶת. צֵל שֶׁל מָוֶת (חֹשֶׁךְ), שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר לְעוֹלָם:

עֲנָנָה. אֲפֵלָה:

כִּמְרִירֵי יוֹם. שֵׁדִים הַמּוֹשְׁלִים בַּצָּהֳרַיִם, כְּמוֹ "קֶטֶב מְרִירִי" (דברים לב:כד), וְהוּא מוֹשֵׁל בַּצָּהֳרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם" (תהלים צא:ו):

פסוק ו

אַל יִחַדְ. אַל יִשְׂמַח, כְּמוֹ "וַיִּחַדְ יִתְרוֹ" (שמות יח:ט). פֵּרוּשׁ אַחֵר: אַל יִתְאַחֵד (סא"א):

פסוק ז

גַּלְמוּד. יָחִיד, וְחָסֵר מֵאָדָם וּמִכָּל בְּרִיָּה:

פסוק ח

יְקֹבְבֻהוּ. יְקַלְלוּהוּ, כְּמוֹ "קָבָה לִי" (במדבר כב:יז):

אוֹרְרֵי יוֹם. הַמְקַלְלִים אֶת יְמֵיהֶם, לְפִי שֶׁהֵם מְכַוְּנִים לְקַלֵּל קְלָלָה מִתּוֹךְ צַעֲרָם:

הָעֲתִידִים עוֹרֵר לִוְיָתָן. לִהְיוֹת עֲרִירִים בְּמַחְבַּרְתָּם, לְיַחֵד לִוּוּי שֶׁלָּהֶם מֵחֶבְרַת אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, מֵאֵין בָּנִים. וּבַגְּמָרָא יְרוּשַׁלְמִי רָאִיתִי (מועד קטן א,ה): **עוֹרֵר לִוְיָתָן**. לְקוֹנֵן עַל לִוּוּי שֶׁלָּהֶם כְּשֶׁיָּמוּת, כְּמוֹ (מועד קטן ח.): לֹא יְעַרְעֵר עַל מֵתוֹ:

פסוק ט
נִשְׁפּוֹ. חֹשֶׁךְ אִישׁוֹנוֹ:

בְּעַפְעַפֵּי. בְּזֶהֱרוּרֵי, כְּמוֹ "וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְלוּ מָיִם" (ירמיהו ט:יז):

פסוק י
כִּי לֹא סָגַר. מִי שֶׁיּוּכַל בְּיָדוֹ לִסְגּוֹר. וְגַם זֶה מִן הַמִּקְרָאוֹת דּוֹמִין לְ"הַלַּיְלָה אָמַר" (לעיל ג:ג):

דַּלְתֵי בִטְנִי. שֶׁיָּצָאתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁאִם עָשָׂה כֵּן, **וַיַּסְתֵּר עָמָל מֵעֵינָי**:

פסוק יא
לָמָּה לֹא מֵרֶחֶם אָמוּת. מִיָּצִיאָתִי מֵרֶחֶם (הָיִיתִי) מוּכָן לָמוּת מִיָּד. וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עָתִיד, כְּאִלּוּ עוֹמֵד עַכְשָׁיו בְּיוֹם יְצִיאַת הָרֶחֶם, וְאוֹמֵר: (לָמָּה) לֹא אָמוּת עַתָּה, וְלָמָּה לֹא מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוַע. לָמָּה לֹא הָיְתָה לִי גְּוִיעָה מוּכָנָת:

פסוק יב
מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי. בִּרְכֵּי אִמִּי קוֹדֶם לְמִיתָה:

כִּי אִינָק. נִגְזַר עָלַי לִינֹק מֵהֶם. לְפִי שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּיוֹם לֵידָה, הוּא מַזְכִּיר דְּבָרִים שֶׁל אַחֲרָיו בִּלְשׁוֹן עָתִיד:

פסוק יג
שָׁכַבְתִּי. הָיִיתִי שׁוֹכֵב בַּקֶּבֶר:

פסוק יד
הַבּוֹנִים חֳרָבוֹת לָמוֹ. זֶהוּ דֶּרֶךְ לְמַעֲמִידֵי שֵׁם, לִבְנוֹת עָרִים נֶחֱרָבוֹת לְזִכָּרוֹן לָהֶם; כְּמוֹ "וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם וְקוֹרֵא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ" (ישעיה נח:יב). כְּלוֹמַר: עִם שָׂרִים וּבַעֲלֵי שֵׁם. אוֹ הַלְוַאי שֶׁלֹּא נוֹדַעְתִּי וְאֶהְיֶה כְּנֵפֶל. וּמַה שֶּׁכָּתַב לֹא אֶהְיֶה **כְּנֵפֶל טָמוּן** – מִפְּנֵי שֶׁעוֹמֵד עַל לָשׁוֹן שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר, בִּלְשׁוֹן תֵּימַהּ; וּמוֹסֵב עַל **לָמָּה לֹא, מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכַּיִם**, אוֹ מַדּוּעַ לֹא אֶהְיֶה **כְּנֵפֶל טָמוּן**:

פסוק טז
כְּעוֹלְלִים. תִּינוֹקוֹת. וּלְכָךְ קוֹרֵא אוֹתָם עוֹלְלִים, שֶׁכֻּלָּם שְׁחוֹק וְלִכְלוּךְ; כְּמוֹ "וְעֹלֲלֹתַי בֶּעָפָר" (איוב טז:טו), וּכְמוֹ "וַיִּתְעַלְּלוּ בָהּ כָּל הַלָּיְלָה" (שופטים יט:כה):

פסוק יז
חָדְלוּ רֹגֶז. נִמְנָעִים מֵרוֹגְזָם, שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים וּרְגִילִים לְהַרְגִּיז בָּאָרֶץ:

וְשָׁם יָנוּחוּ. וְשָׁם נָחוּ, דָּבָר הַהוֹוֶה כְּתָבוֹ בִּלְשׁוֹן עָתִיד:

פסוק יט

קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם. שָׁם נִכָּר מִי חָשׁוּב וּמִי שָׁפָל, וּלְפִי שֶׁאוֹתָהּ גְּדֻלָּה עוֹלָם הִוא, וְאוֹתוֹ שִׁפְלוּת שִׁפְלוּת עוֹלָם הִיא:

פסוק כ

לָמָּה יִתֵּן. הַנּוֹתֵן, וְהוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

לְעָמֵל אוֹר. לְמִי שֶׁגָּדַל בְּעָמָל וְצָרָה, לָמָּה נוֹתֵן לוֹ אוֹר עוֹלָם, וְלֹא הֱמִיתוֹ בְּהִוָּלְדוֹ?

פסוק כא

הַמְחַכִּים לַמָּוֶת. לְמָרֵי נֶפֶשׁ הַתְּאֵבִים וּמִתְאַוִּים לַמָּוֶת, וְקוֹבְלִים לֵאמֹר: **אֵינֶנּוּ**:

וַיַּחְפְּרֵהוּ. מְרַגְּלִים אַחֲרָיו:

מִמַּטְמוֹנִים. יוֹתֵר מִשֶּׁמְּרַגְּלִים אַחַר מַטְמוֹנֵי אוֹצָרוֹת. וְהֵיוּ:

פסוק כב

שְׂמֵחִים אֲלֵי גִיל. וְיִשְׂמְחוּ אִם הָיוּ מוֹצְאִים קֶבֶר:

אֲלֵי גִיל. בִּשְׂבִיל הַגִּילָה וְהַשָּׂשׂוֹן שֶׁל **מְצִיאַת קָבֶר**:

פסוק כג

לְגֶבֶר אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה. כָּל טוֹבוֹת אֲשֶׁר פָּעַל, נִסְתְּרוּ מֵאֵת בַּעַל הַגְּמוּל, וְלֹא הִבִּיט בָּהֶם:

וַיָּסֶךְ אֱלוֹהַּ בַּעֲדוֹ. עָשָׂה מְחִיצָה לְפָנָיו, לְסוֹגְרוֹ בְּמַסְגֵּר. כְּמוֹ "הִנְנִי שָׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ" (הושע ב:ח):

פסוק כד

תָּבֹא. בָּאָה:

וַיִּתְּכוּ. לְשׁוֹן "נִתַּךְ אַרְצָה" (שמות ט:לג), נִגָּרִים וְיוֹרְדִים כַּמַּיִם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ 'נְתִיכָה' לְשׁוֹן 'רִבְיָה':

פסוק כה

פַּחַד פָּחַדְתִּי. כָּל יָמַי עָמַדְתִּי בְּפַחַד עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ "וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ וְגוֹ'" (איוב א:ה):

וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי. הֵן עַתָּה הוּעְתַּד וְנִגְזַר שֶׁיָּבֹא לִי:

פסוק כו

לֹא שָׁלַוְתִּי. מִדְּאָגָה זוֹ, וְהִנֵּה **וַיָּבֹא רֹגֶז**:

פרק ד

פסוק א

(**מענה אליפז**) אֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו הָיָה (בראשית לו:ד), וְעַל יְדֵי שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּחֵיקוֹ שֶׁל יִצְחָק, זָכָה שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה:

הַתֵּימָנִי. מֵאֶרֶץ תֵּימָן, מֵאַרְצוֹ שֶׁל עֵשָׂו (בראשית לו:לד) (סא"א):

פסוק ב

הֲנִסָּה. לְשׁוֹן תֵּימַהּ: הֲבַעֲבוּר שֶׁנִּסָּה דָּבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה? בְּנִסָּיוֹן אֶחָד שֶׁנִּסְתָּ בּוֹ וּבָא אֵלֶיךָ, אַתָּה נִלְאֶה?! וּמֵעַתָּה, **עָצֹר בְּמִלִּין מִי יוּכָל**. מִלְּהַשִּׁיבְךָ?

פסוק ג

הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים. שֶׁהִרְבּוּ דְבָרִים, הוֹכַחְתָּם וְיִסַּרְתָּם:

וְיָדַיִם רָפּוֹת. וּיגוּרוֹת מִפּוּרְעָנוּת הַבָּא עֲלֵיהֶם, אַתָּה הָיִיתָ רָגִיל לְחַזְּקָם, וְלוֹמַר: אַל תִּירָא, שֶׁכָּךְ הוּא מִדַּת הַדִּין:

פסוק ד

יְקִימוּן. רְגִילוֹת הֵם מִלֶּיךָ לְהָקִים אֶת הַכּוֹשֵׁל:

פסוק ו

הֲלֹא. עַתָּה סוֹפְךָ מוֹכִיחַ עַל תְּחִלָּתְךָ, שֶׁיִּרְאָתְךָ, שֶׁהָיִיתָ יָרֵא שָׁמַיִם:

כִּסְלָתֶךָ. הִיא (בבא מציעא נח.) מֻחֲמַת כְּסִילוּת הִיא, וְלֹא מִדַּעַת שְׁלֵימָה. וְכֵן **תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ** הַכֹּל כְּסִילוּת:

פסוק ז

נִכְחָדוּ. נֶעֱלְמוּ וְנֶאֱבְדוּ, כְּמוֹ "וַתִּכָּחֵד מִן הָאָרֶץ" (שמות ט:טו):

פסוק ח

כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי. אֲשֶׁר (כֵּן) נִכְחֲדוּ חוֹרְשֵׁי אָוֶן וּמְכִינִים אֶת הָאָוֶן בְּמַחֲשַׁבְתָּם, כְּחוֹרֵשׁ זֶה שֶׁמֵּכִין לִפְנֵי הַזְּרִיעָה, וְאַחֲרֵי כֵן זוֹרְעִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם אֶת הֶעָמָל; וְרָאִיתִי, שֶׁהֵם **יְקֻצְּרֻהוּ**. כְּלוֹמַר: רָעָתָם שָׁבָאָה עֲלֵיהֶם. וְרָאִיתִי, כִּי:

פסוק ט

מִנִּשְׁמַת אֱלוֹהַּ יֹאבֵדוּ. מִנְּשִׁיבַת סַעֲרָתוֹ וְכַעֲסוֹ:

וּמֵרוּחַ אַפּוֹ יִכְלוּ. כָּלִים תָּמִיד, וְעַל דּוֹר הַמַּבּוּל דִּבֵּר (בראשית ו:יג):

פסוק י

שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל וְגוֹ'. הָאַרְי גָּדוֹל, וְהַשַּׁחַל בֵּינוֹנִי, וְהַכְּפִיר קָטָן; כֻּלָּם נִתְּעוּ. כְּלוֹמַר: הַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים וְהָעֲבָדִים. וְכָל שֵׁמוֹת הַלָּלוּ שְׁמוֹת אַרְיֵה הֵם:

פסוק יא

לַיִשׁ אוֹבֵד מִבְּלִי טָרָף. הַשָּׂרִים אָבְדוּ כְּלַיִשׁ זֶה הָאוֹבֵד מִבְּלִי מָזוֹן, כָּךְ אָבַד כֹּחָם מֵעֲשׂוֹת חָמָס. אוֹבֵד אֵינוֹ לְשׁוֹן אָדָם הָאוֹבֵד דָּבָר מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא עַצְמוֹ הוֹלֵךְ לְאִבּוּד, כְּמוֹ "תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד" (תהילים קיט:קעו), וּכְמוֹ "הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד" (תהילים לא:יג):
וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרָדוּ. מְדַבֵּר בְּדוֹר הַפְּלָגָה, אֲשֶׁר נָפוֹצוּ מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ (בראשית יא:ט):

פסוק יב

וְאֵלַי דָּבָר יֻגַּנָּב. חוֹזֵר עַל תּוֹכַחְתּוֹ שֶׁהוֹכִיחוֹ עַד הֵנָּה: מַה תִּזְעַק? **זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבַד וְגוֹ'כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי וְגוֹ'**, וְעַל אוֹדוֹתֶיךָ **אֵלַי דָּבָר** נִבּוּאָה **יֻגַּנָּב**. מִן הַסִּגְנוֹן, כְּדָבָר גָּנוּב; לְפִי שֶׁאֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִגְלֶה עַל נְבִיאֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּפַרְהֶסְיָא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ, שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה וּפִילֶגֶשׁ; כְּשֶׁבָּא אֵצֶל אִשְׁתּוֹ בָּא בְּגָלוּי, וְאֵצֶל פִּילַגְשׁוֹ בָּא בְּסֵתֶר וּבְגְנֵבָה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִנְבִיאֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה" (בראשית כ:ג); וְכֵן "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן וְגוֹ'" (בראשית לא:כד); לְבִלְעָם: "נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם" (במדבר כד:ד); לְאֶלִיפַז: בַּחֲזִיוֹנוֹת הַלָּיְלָה. אֲבָל בִּנְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל כְּתִיב "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידוֹת" (במדבר יב:ח). בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מָצָאתִי מַגָּה וְלִ"שׁ:
וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ. שֶׁמֶץ מִקְצָת רוּחַ הֲבָנָה:

פסוק יג

בִּשְׂעִפִּים. בְּמַחֲשָׁבוֹת:

פסוק יד

פַּחַד קָרָאנִי. מִן הָרוּחַ שֶׁבָּא אֵלַי. וְרוּחַ הוּא מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קד:ד) "עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת":

פסוק טו

תְּסַמֵּר. הָרוּחַ שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי:
תְּסַמֵּר. הוּא לְשׁוֹן אָדָם שֶׁעָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו:

פסוק טז

יַעֲמֹד. עוֹמֵד הָיָה בְּפָנַי, וְלֹא הָיִיתִי מַכִּיר מַרְאֵהוּ:

דְּמָמָה וָקוֹל. קוֹל דָּבָר חָשַׁאי הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ. דָּבָר אַחֵר: דְּמָמָה וְקוֹל אֶשְׁמַע – קוֹל שָׁמַעְתִּי מִדְּמָמָה, אֲבָל דְּמָמָה לֹא שָׁמַעְתִּי. דְּמָמָה – אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁאוֹמְרִים שִׁירָה, כְּדִמְתַרְגֵּם "וְאַחַר הָרַעַשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" (מלכים א יט:יב): "קָל דְּמְשַׁבְּחִין בַּחֲשַׁאי". מֹשֶׁה – דְּמָמָה שָׁמַע; מִכָּאן, שֶׁהָרִאשׁוֹנִים נִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּקוֹל, וְהָאַחֲרוֹנִים – בְּבַת קוֹל. כְּאָדָם הַמַּכֶּה בְּפַטִּישׁ, וְקוֹל הַהֲבָרָה נִשְׁמַע לְמֶרְחוֹק; כָּךְ הוּא אוֹמֵר:

פסוק יז

הַאֱנוֹשׁ מֵאֱלוֹהַ יִצְדָּק. בִּתְמִיהָה:

וְאִם מֵעֹשֵׂהוּ יִטְהַר גָּבֶר. וְאִם יוֹתֵר מֵעוֹשֵׂהוּ יִטְהַר גָּבֶר? וּמָה זֶּה חֲבִירְךָ יִצְעַק?!

פסוק יח

הֵן בַּעֲבָדָיו. הַצַּדִּיקִים לֹא יַאֲמִין שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ לוֹ, וּמְסַלְקָם מִן הָעוֹלָם לִפְנֵי זְמַנָּם:

תָּהֵלָה. לְשׁוֹן "הוֹלְלוּת" (קהלת י:יג):

פסוק יט

אַף. כָּל שֶׁכֵּן:

שׁוֹכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם. קִבְרָם:

יְדֻכְּאוּם לִפְנֵי עָשׁ. מִן הַשָּׁמַיִם מְתִישִׁין אֶת כֹּחָם, עַד שֶׁהֵן שְׁפָלִים וְנִדְכָּאִים לִפְנֵי הָרִמָּה הָאוֹכֶלְתָן בְּמוֹתָן:

פסוק כ

מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ. בְּיוֹם אֶחָד הֵם כְּתוּתִים וְנִדְכָּאִים:

מִבְּלִי מֵשִׂים. עַל לֵב לָשׁוּב לְקוֹנָם:

לָנֶצַח יֹאבֵדוּ. וְגַם זֶה הוּא מִקְרָא חָסֵר:

פסוק כא

הֲלֹא נְסַע יִתְרָם בָּם. כְּמוֹ "יִתְרָה עָשָׂה וְגוֹ'" (ישעיהו טו:ז): גַּאֲוָתָם וְחָכְמָתָם תִּתְבַּלַּע בְּגוּפָן (תהלים קז:כז), וְהִנֵּה נוֹסַעַת וְנִסַּחַת, כְּמוֹ "בַּל יִסַּע יְתֵדוֹתָיו" (ישעיהו לג:כ):

פרק ה

פסוק א

קְרָא נָא. עַד כָּאן דִּבֵּר הַנְּבוּאָה, מִכָּאן וָאֵילָךְ חוֹזֵר לְתוֹכַחְתּוֹ: צְעַק הַרְבֵּה, מִי יַעַנְךָ?

וְאֶל מִי מִקְּדֹשִׁים. הַגּוֹזְרִים זֹאת עָלֶיךָ **תִּפְנֶה**. לְהִלָּחֵם אִתּוֹ:

פסוק ב

כִּי לֶאֱוִיל וְגוֹ'. לֶאֱוִיל כְּמוֹתְךָ יַהֲרֹג כַּעֲסוֹ, שֶׁאִלּוּ הָיִיתָ שׁוֹתֵק, שֶׁמָּא תְּשׁוּב מִדַּת הָרַחֲמִים עָלֶיךָ:

קִנְאָה. הִיא כַּעַס וְחֵמָה, כְּמוֹ "הֵם קִנְאוּנִי" (דברים לב:כא):

פסוק ד

יִרְחַקוּ בָנָיו. זוֹ הִיא קְלָלָה שֶׁקִּלַּלְתִּיו:

וְיִדַּכְּאוּ. בְּדָגֵשׁ הוּא יִדָּכְאוּ, וְאִם הוּא נָקוּד רָפֵי מְשַׁמֵּשׁ יְדַכְּאוּ אֲחֵרִים:

פסוק ה

אֲשֶׁר קְצִירוֹ. שֶׁל רָשָׁע:

רָעֵב יֹאכֵל. כִּי יָמוּת רָשָׁע, יָבוֹאוּ הָרְעֵבִים שֶׁקִּצֵּץ בְּחַיָּיו, וְיִשְׁתַּלְּמוּ גְּזֵלוֹתָיו מִנְּכָסָיו:

וְאֶל מִצְנִנִים יְקָחֲהוּ. כְּמוֹ "וְיִקָּחוּ אֵלֶיךָ" (שמות כז:כ), כְּלוֹמַר: לְצָרְכָּךְ הֶעָנִי הַנּוֹשֶׁע מִצְּנִינִים וּכְלֵי זַיִן שֶׁל רָשָׁע זֶה, יִקָּחֲהוּ הַשּׁוֹפֵט הַמְמֻנֶּה לָכָךְ:

וְשָׁאַף. וּבָלַע אִישׁ אִישׁ מִן הַצְּמִים שֶׁגָּזַל בְּחַיָּיו:

חַיִל. מָמוֹן, שֶׁגָּזַל זֶה בְּחַיָּיו:

פסוק ו

כִּי לֹא יֵצֵא מֵעָפָר. מַכָּה הַבָּאָה עַל הָאָדָם, לֹא לְחִנָּם הוּא, וְלֹא מִן הֶעָפָר תִּצְמַח לוֹ:

אָוֶן. הוּא לְשׁוֹן שֶׁבֶר:

פסוק ז

כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד. כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וְיִקָּבֵל עָמָל בְּחֶטְאוֹ, לְקַבֵּל פְּרִעָנוּתוֹ. וְאֵינוֹ כִּבְנֵי רֶשֶׁף, שֶׁהֵם מַלְאָכִים וְרוּחוֹת, שֶׁהֵם **יַגְבִּיהוּ עוּף**, וְאֵינָם מִן הַתַּחְתּוֹנִים (יַגְבִּיהוּ לָעוּף וְלִהְיוֹת מִן הַתַּחְתּוֹנִים (סא"א)), לִשְׁלוֹט בָּם שָׂטָן וְיֵצֶר הָרָע:

רֶשֶׁף. כְּמוֹ "רִשְׁפֵּי קֶשֶׁת" (תהילים עו:ד), כְּשֶׁהַחֵץ מְעוֹפֵפֶת נִקְרָא רִשְׁפֵּי, לְשׁוֹן עוּף (סא"א):

פסוק ח

אוּלָם אֲנִי אֶדְרֹשׁ. אִם הָיוּ בָאִים עָלַי יִסּוּרִים הַלָּלוּ, הָיִיתִי דּוֹרֵשׁ אֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּתְפִלָּה וּבִתְחִנָּה; וְאִלּוּ הָיִיתִי שָׁם, **דִּבְרָתִי** בְּבַקָּשָׁה:

פסוק י

הַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

וְשׁוֹלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת. עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, לִשְׁאָר אֲרָצוֹת:

פסוק יא

לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם. הוּא נוֹתֵן אֶת הַמָּטָר, וְהוּא מֵפֵר מַחֲשָׁבוֹת עֲרוּמִים, שֶׁמְּדַמִּין לְהַפְקִיעַ שְׁעָרִים וְלִקְנוֹת שְׂדוֹת הָעֲנִיִּים בְּמִעַט תְּבוּאָה:

קוֹדְרִים. שֶׁקּוֹמְטִים פָּנִים בָּרָעָב:

פסוק יב

וְלֹא תַעֲשֶׂנָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה. אוֹתָהּ עֵצָה שֶׁדִּמּוּ לַעֲשׂוֹת:

פסוק יג

נִמְהָרָה. כָּל הָעֵצָה הָעֲשׂוּיָה בְּמְהִירוּת הִיא סְכָלוּת:

פסוק יד

יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חֹשֶׁךְ. שֶׁאֵין עֲצָתָם מִתְקַיֶּמֶת וְנַעֲשֵׂית, וְאוֹר חָכְמָתָם נֶהְפַּךְ לְחֹשֶׁךְ:

פסוק טו

וַיּוֹשַׁע. אֶת הַנִּכְשָׁלִים:

מֵחֶרֶב. וּמֵאֵיזֶה חֶרֶב? **מִפִּיהֶם**; שֶׁהָיוּ סְבוּרִים לְבוֹלְעָם, וּמִתְאַוִּים לְהַשְׁמִידָם:

וּמִיַּד חָזָק. יוֹשִׁיעַ אֶבְיוֹן:

פסוק טז

וְעוֹלָתָהּ. הָעֲלִילָה וְהָרִשְׁעָה, כְּמוֹ (תהילים סד:ז) "יַחְפְּשׂוּ עוֹלוֹת" – עֲלִילוֹת:

קָפְצָה. סָגְרָה, כְּמוֹ "לֹא תִקְפֹּץ" (דברים טו:ז):

פסוק יז

הִנֵּה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ וְגוֹ'. בְּיִסּוּרִין. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא (מְרַפֵּא) מַכְאוֹבִים שֶׁל אֵלּוּ, כָּךְ אֲנִי אֶדְרוֹשׁ אֵלָיו עַל יִסּוּרִין אֵלּוּ שֶׁיְּבוֹאוּנִי; וְהָיָה לְךָ לְקַבְּלָם וְלֹא לְמָאֵסָם:

פסוק יט

בְּשֵׁשׁ צָרוֹת. כְּשֶׁיָּבֹאוּ לָעוֹלָם יַצִּילְךָ עַל יְדֵי יִסּוּרִין שֶׁנִּתְיַסַּרְתָּ בָּהֶם, וְגַם בַּשְּׁבִיעִית כְּשֶׁתָּבֹא **לֹא יִגַּע בְּךָ**. וְעַכְשָׁיו הוּא מוֹנֶה אוֹתָן:

פסוק כא

בְּשׁוֹט לָשׁוֹן. שֶׁל שָׂטָן תֵּחָבֵא אוֹתָךְ. אֵלּוּ הֵן הַשֵּׁבַע צָרוֹת: רָעָב וְחֶרֶב, **לָשׁוֹן וְשׁוֹד וְגוֹ'**, וְחַיַּת הָאָרֶץ – הֵם לִיסְטִים:

פסוק כג
אַבְנֵי הַשָּׂדֶה. מִין אָדָם הֵן:
וְחַיַּת הַשָּׂדֶה. הוּא שֶׁנִּקְרָא גְּרוּשׁ"ה בְּלַעַ"ז, וְזוֹ הִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה מַמָּשׁ. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה תּוֹרַת כֹּהֲנִים נִקְרָאִים אַדְנֵי הַשָּׂדֶה (כלאים ח,ה):
הָשְׁלְמָה לָךְ. יִהְיֶה לָהּ שָׁלוֹם עִמָּךְ:

פסוק כד
וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ. וְאַז בְּכָל מָקוֹם תִּהְיֶה בָּטוּחַ, **כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ**:
וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא. כְּמוֹ "אֶל הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטֵא" (שופטים כ:טז), וְזוֹ הִיא הַשְּׁבִיעִית שֶׁמָּנִינוּ לְמַעְלָה (איוב ה:יט):

פסוק כו
תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלִי קָבֶר. שֶׁתִּנָּצֵל מִן הַדֶּבֶר. וּבְכֶלַח – אֵין סָמֶךְ בַּמִּקְרָא לְהָבִין מְלִיצָתוֹ. וּלְפִי עִנְיַן הַמְּלִיצָה יִפָּתֵר וְיִלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּמַר בִּשּׁוּל הַתְּבוּאָה, כְּשֶׁבִּשְׁלָה כָּל צָרְכָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ (מועד קטן כח.) בְּכֶלַח – בְּגִימַטְרִיָּא: שִׁשִּׁים שָׁנָה:
כַּעֲלוֹת גָּדִישׁ. כַּאֲשֶׁר נִסְתַּלֵּק הַגָּדִישׁ מִן הַקָּרְקַע בְּעִתּוֹ:

פרק ו

פסוק א
(**מענה איוב**):

פסוק ב
וְהַוָּתִי. שִׁבְרִי:
יִשָּׂאוּ יָחַד. עִם מִשְׁקָל שֶׁכְּנֶגְדָּם, וַאֲפִלּוּ הֵם חוֹל יַמִּים, יִכְבַּד מִמֶּנּוּ:

פסוק ג
לָעוּ. מְגֻמְגָּמִין, כְּאָדָם שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהוֹצִיא דָּבָר מִפִּיו כְּתִקּוּנוֹ; וְכֵן "וְשָׁתוּ וְלָעוּ" (עובדיה א:טז), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שִׁכּוֹר לְגַמְגֵּם בִּדְבָרָיו:

פסוק ד
חֲמָתָם. אֶרֶס שֶׁלָּהֶם. דֶּרֶךְ פִּרְסִיִּים לְתֵת אֶרֶס שֶׁל נָחָשׁ בְּחִצֵּיהֶם:

פסוק ה

הֲיִנְהַק פֶּרֶא וְגוֹ'. כְּלוֹמַר: וְכִי לְחִנָּם אֲנִי צוֹעֵק? וַהֲלֹא בְּהֵמָה שׂוֹטָה אֵינָהּ נוֹהֶקֶת בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָהּ דֶּשֶׁא, וְכֵן **שׁוֹר לֹא יִגְעֶה** אֶלָּא אִם כֵּן אֵין לוֹ **בְּלִיל** תְּבוּאָה. **בְּפֶרֶא** נוֹהֵג לְשׁוֹן יְנָהַק, וּבְשׁוֹר – לְשׁוֹן יְגִעְיָה׳:

פסוק ו

הֲיֵאָכֵל תָּפֵל. דָּבָר שֶׁהוּא בְּלִי מֶלַח וְצָרִיךְ לְהַמְלִיחוֹ, וְלֹא נִמְלַח, קָרוּי תָּפֵל בְּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (שבת קכח.; חלין קיג.; נדרים נא.):

אִם יֶשׁ טַעַם בְּרִיר. הַבָּא מֵחֲמַת הַחֲלָמוֹת כְּשֶׁאוֹכֵל דָּבָר חָזָק שֶׁמַּרְבֶּה רִיר וְרוֹק, כְּגוֹן שׁוּם. כְּלוֹמַר: וְכִי סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁיִּהְיוּ מִתְקַבְּלוֹת תְּשׁוּבוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ? **רִיר**, כְּמוֹ "וַיּוֹרֶד רִירוֹ עַל זְקָנוֹ" (שמואל א כא:יד):

חַלָּמוּת. כְּמוֹ "יֶחֱלְמוּ בְנֵיהֶם" (איוב לט:ד), לְשׁוֹן חוֹזֶק. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים לְשׁוֹן חֲלוֹם, וְאֵין נִרְאֶה בְּעֵינַי, מִפְּנֵי דַּגְשׁוּת הַלָּמֶ"ד:

פסוק ז

מַאֲנָה לִנְגּוֹעַ נַפְשִׁי. כְּלוֹמַר: הַרְבֵּה יֵשׁ לִי לִזְעוֹק, כִּי דְּבָרִים שֶׁהָיְתָה נַפְשִׁי מְמָאֶנֶת וְקָצָה לִנְגּוֹעַ בָּהֶן, לְשׁוֹן נְגִיעָה:

הֵמָּה כְּדְוֵי לַחְמִי. הֵמָּה לִי עַתָּה נְכוֹנִים לְמַשְׁמֵשׁ בָּהֶם כִּמְפוֹת שֶׁלְּחָמִי, שֶׁלַּחְמִי נָתוּן בָּהֶם. כְּדְוֵי לְשׁוֹן "וַיִּכְרֹת אֶת מִדְוֵיהֶם" (שמואל ב י:ד). כָּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּי מְשֻׁלָּם רוֹפֵא. עִנְיָן אַחֵר: כִּמְפוֹת שֶׁמְּסַנְּנִין בָּהֶן אֶת הַתַּבְשִׁיל וּמַאֲכָל זָב מֵהֶם, דְּוֵי לְשׁוֹן דָּוָה זָבָה (ויקרא טו:לג, יט):

לַחְמִי. כָּל מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם, כְּמוֹ "עֲבַד לְחֶם רַב" (דניאל ה:א), וּכְמוֹ "נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ" (ירמיהו יא:יט), וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן: "סַמָּא דְמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ". לְשׁוֹן אַחֵר: הֵמָּה כְּמַבְטֵי מַאֲכָלִי, כְּלוֹמַר: גַּס לִבִּי לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶם בְּרִמָּה, כַּאֲשֶׁר אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּמַאֲכָלִי. וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא: "וּמְסַגּוֹ כִּי דָווּי", בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (שבת נג:):

פסוק ט

וְיוֹאֶל. וְיִרְצֶה:

וִידַכְּאֵנִי. לְשׁוֹן מִיתָה:

יַתֵּר יָדוֹ. יְגַדֵּל יָדוֹ בְּמַכָּתוֹ, כְּמוֹ "הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה" (שמות ט:ג):

וִיבַצְּעֵנִי. וִיכַלֵּנִי, כְּמוֹ "בִּצַּע אֶמְרָתוֹ" (איכה ב:יז), "יָדָיו תִּבַצַּעְנָה" (זכריה ד:ט):

פסוק י

וּתְהִי עוֹד נֶחָמָתִי. וּתְהִי עוֹד זֹאת לִי לְנֶחָמָה:

וַאֲסַלְּדָה בְּחִילָה וְלֹא יַחְמוֹל. וַאֲבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ סְלִיחָה שֶׁלֹּא יַחְמוֹל מִלְּבַצְּעֵנִי, וַאֲנִי אֵינִי מוֹצֵא לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, זוּלָתִי שֶׁבִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא לְשׁוֹן יֵרֵא וְדוֹאֵג (חולין קה:): שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בָּהֶן מִלְּכָווֹת בָּרוֹתְחִין; כְּלוֹמַר: אֶתְחוֹלֵל בִּדְאָגָה וּבְחִילָה בַּקָּשָׁה זוֹ:

כִּי לֹא כִחַדְתִּי. וְלֹא חָסַרְתִּי אֲמָרָיו מִלְּקַיְּמָן:

פסוק יא

מַה כֹּחִי. חָזָק לִסְבוֹל:

כִּי אֲיַחֵל. כִּי אֲמְתִּין עַד יוֹם רְפוּאָה אוֹ עַד יוֹם מִיתָה:

אֲיַחֵל. כְּמוֹ "וַיְיַחֶל עוֹד" דְּנֹחַ (בראשית ח:י):

וּמַה קִּצִּי. וּמָה חָשׁוּב קִצִּי וְחָזָק כִּי אֲיַחֵל, כִּי לֹא אוּכַל לְהַאֲרִיךְ קִצִּי מִלְּסְבוֹל:

נַפְשִׁי. הוּא יֵצֶר תַּאֲוַת אָדָם, בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, כְּמוֹ "אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם" (בראשית כג:ח):

פסוק יג

הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי. לְשׁוֹן תֵּימָא: הֲגַם זֹאת תָּבֹא עָלַי, שֶׁאֵין עֶזְרָתִי בִּי – אוֹתָם רֵיעִים שֶׁהָיוּ לִי לְעֶזְרֵנִי, אֵינָם בְּעֶזְרָתִי?!

וְתוּשִׁיָּה נִדְּחָה. עֵצָה שֶׁל יוֹעֲצִים נִדְּחָה מִמֶּנִּי, שֶׁקָּמָה עָלַי לְהַקְנִיט וְלִדְחוֹת:

פסוק יד

לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד. לְמִי שֶׁמּוֹנֵעַ חֶסֶד מֵחֲבֵירוֹ. וְהַלָּמֶ"ד – מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ "לָרָב" (במדבר כו:נד), "לָצוֹן" (ישעיהו כח:י), לָשָׁב. **מָס** גַּם הוּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל, כְּמוֹ בָּא, שָׁב, נָד, גַּם אֵלֶּה לְשׁוֹן עוֹשֶׂה:

לַמָּס הַחֹסֶד. מְכַלֶּה אוֹתוֹ, כְּמוֹ "וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס" (שמות טז:כא):

פסוק טו

אַחַי. בְּנֵי מְלִיצָתִי:

בָּגְדוּ. בִּי, כְּמוֹ הַנַּחַל הַבּוֹגֵד בְּגִידוֹת כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן:

כַּאֲפִיק נְחָלִים. מוֹצָא נְחָלִים יַעַבְרוּ מִמִּדָּה נְכוֹחָה וְרֵיעוּת. וּמַה הִיא בְּגִידוּתוֹ שֶׁל נַחַל?

פסוק טז

הַקּוֹדְרִים מִנִּי קֶרַח. אִם בָּא עֲלֵיהֶם קֶרַח נִקְמָטִים וְנַעֲשִׂים קְרִים (קרשים קרים):

וְעָלֵימוֹ יִתְעַלָּם. מִתְכַּסֶּה הַשֶּׁלֶג שֶׁנּוֹפֵל עַל הַקֶּרַח. הֲרֵי בְּגִידָה אַחַת: שֶׁנִּתְכַּסָּה מִן הָעַיִן, וְאֵין הַצָּמֵא מוֹצֵא מַיִם לִשְׁתּוֹת:

פסוק יז

בְּעֵת יִזָּרֵבוּ. לְשׁוֹן יְצִרְבוּ, כְּחוֹם הַשֶּׁמֶשׁ:

נִצְמָתוּ. רֶטְרִי"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וְחֹמֶץ צוֹמְתָן" בִּלְשׁוֹן גְּמָרָא (פסחים מ:). צָדַ"י מִתְחַלֶּפֶת בְּזַ"יִן, כְּמוֹ צָעֲקָה זְעָקָה (בראשית כז:לד; ישעיהו סה:יט):

יִזָּרֵבוּ. לְשׁוֹן "וְנִצְרְבוּ בָהּ כָּל פָּנִים" (יחזקאל כא:ג), וּכְמוֹ "אֵשׁ צָרֶבֶת" (משלי טז:כז):

נִדְעָכוּ. נִקְפְּצוּ מִמְּקוֹמָם:

פסוק יח

יִלָּפְתוּ. יֵאָחֲזוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם, כְּמוֹ "וַיִּלְפֹּת שִׂמְשׂוֹן" (שופטים טז:כט), וְכֵן "וַיִּלָּחֶרד הָאִישׁ וַיִּלָּפֶת" (רות ג:ח) – שֶׁחִבְּקַתּוּ הָאִשָּׁה:

פסוק יט

תֵּימָא. אֶרֶץ יִשְׁמָעֵאל שֶׁהִיא נְמוּכָה, וְהַמַּיִם נִגָּרִים שָׁם:

קִוּוּ. לְשׁוֹן קָו נָטוּי (ישעיהו לד:יא). דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן "יִקָּווּ הַמַּיִם" (בראשית א:ט):

פסוק כ

בֹּשׁוּ כִּי בָטַח בָּאוּ עָדֶיהָ. יֵבוֹשׁוּ שׁוֹתֶיהָ, כִּי בָטַח כָּל אִישׁ וְאִישׁ לִשְׁתּוֹת מֵהֶם:

פסוק כא

כִּי עַתָּה הֱיִיתֶם לוֹ. הֱיִיתֶם נִמְשָׁלִים לְאוֹתוֹ נַחַל:

תִּירְאוּ חָתַת. וּפַחַד הַמַּכָּה, וַתִּירְאוּ לוֹמַר הָאֱמֶת; וּמַחֲנִיפִים אֶת בַּעַל רִיבִי:

פסוק כב

וּמִכֹּחֲכֶם שִׁחֲדוּ בַעֲדִי. וּמִמָּמוֹנְכֶם:

פסוק כה

מַה נִּמְרְצוּ. כְּמוֹ "קְלָלָה נִמְרֶצֶת" (מלכים א ב:ח), לְשׁוֹן "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו" (משלי כה:יא). וְכֵן "נִמְלְצוּ לְחִכִּי" (תהלים קיט:קג) – כֵּלֶן לְשׁוֹן מְלִיצָה הֵם, וְלָמֶ"ד מִתְחַלֶּפֶת בְּרֵי"שׁ:

אִמְרֵי יֶשֶׁר. אִם אִמְרֵי יֶשֶׁר הֱיִיתֶם אוֹמְרִים, הָיוּ מְקֻבָּלִים; אֲבָל עַתָּה, **מַה יּוֹכִיחַ הוֹכֵחַ מִכֶּם**? כָּל תּוֹכָחָה שֶׁבְּאִיּוֹב – בֵּרוּר הַדְּבָרִים הֵם, וּמַעֲמִידִים עַל הָאֱמֶת:

פסוק כו
הֲלְהוֹכֵחַ מִלִּים תַּחְשֹׁבוּ. הֲלְבָרֵר דְּבָרִים תַּחְשֹׁבוּ?
וּלְרוּחַ. הֵם מְשׁוּלִים:
אִמְרֵי נוֹאָשׁ. שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, כְּמוֹ "וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ" (ירמיה ב:כה) – אֵינִי חוֹשֵׁשׁ לְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים:

פסוק כז
תַּפִּילוּ. בְּדִינְכֶם אַתֶּם מַפִּילִים. הַאַף עַל עֲנִי כָּמוֹנִי בְּקוֹ מִשְׁפָּט? וְתִכְרוּ שׁוּחָה עַל רֵעֲכֶם לְהַפִּילוֹ?

פסוק כח
הוֹאִילוּ. הִתְרַצּוּ לְפָנוֹת אֵלַי וְלִשְׁמֹעַ דְּבָרַי, וְתִרְאוּ אִם עַל פְּנֵיכֶם אֲכַזֵּב:

פסוק כט
שׁוּבוּ נָא. לִבְחוֹן, וְתִבְחָנוּ, שֶׁלֹּא תִהֵא עוֹד עַוְלָה וְשׁוּבוּ לַחֲקוֹר, וַהֲרֵי צִדְקִי יִמָּצֵא בָהּ:

פסוק ל
אִם חִכִּי לֹא יָבִין הַוּוֹת. לֹא יָבִין כְּשֶׁאֲנִי מְדַבֵּר הַוּוֹת?

פרק ז

פסוק א
הֲלֹא צָבָא וגו'. זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָכֶם הוֹאִילוּ פְּנוּ בִי, כִּי אֵיךְ אַחֲרִישׁ מִלְּזָעוֹק עַל הַוּוֹתַי? הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ צָבָא וּזְמַן לָאֱנוֹשׁ, כַּמָּה יִחְיֶה:
וְכִימֵי שָׂכִיר. שֶׁנִּשְׂכַּר לְשָׁנָה, וְיוֹדֵעַ שֶׁיִּכְלוּ יְמֵי שְׂכִירוּתוֹ, כֵּן זֶה יוֹדֵעַ שֶׁיִּכְלוּ שָׁנִים הַקְּצוּבוֹת לוֹ. וַאֲנִי – אוֹתוֹ צָבָא הַנִּתָּן לִי:

פסוק ב
כְּעֶבֶד יִשְׁאַף צֵל. כְּעֶבֶד שֶׁהוּא יָגֵעַ כָּל הַיּוֹם, וְיִשְׁאַף וְיִתְאַוֶּה מָתַי יִהְיֶה צֵל הָעֶרֶב;
וּכְשָׂכִיר אֲשֶׁר יְקַוֶּה פָּעֳלוֹ לְעֶרֶב, לְפִי שֶׁהָיָה לוֹ כָּל הַיּוֹם לְעָמָל, וְיִתְאַוֶּה לְבִיאַת הַשֶּׁמֶשׁ:

פסוק ג
כֵּן הָנְחַלְתִּי לִי. מִשָּׁמַיִם יַרְחֵי שָׁוְא וְיִסּוּרִין, אוֹתוֹ "צָבָא הַנִּתָּן לָאֱנוֹשׁ עֲלֵי אָרֶץ" (איוב ז:א):
וְלֵילוֹת עָמָל מִנּוּ לִי. (מִן הַשָּׁמַיִם):

פסוק ד

אִם שָׁכַבְתִּי. בַּלַּיְלָה, צָפִיתִי **וְאָמַרְתִּי וְגוֹ'**:

וּמִדַּד עָרֶב. מָתַי יָאִיר, וְיָבֹא עֵת קִימָה וְעֵת מִידוּד הַנָּשֶׁף – לְשׁוֹן "וַיְתַדֵּד שְׁנָתִי" (בראשית לא:מ), וְהַמֵּ"ם הוּא עִקַּר נוֹפֵל, כְּמוֹ "מַאֲמַר" (אסתר א:טו), "מִשְׁמָר" (בראשית מב:יז):

וְשָׂבַעְתִּי נְדוּדִים. וְאֶשְׁבַּע נְדוּדִים עַל מִטָּתִי בַּיּוֹם עַד נָשֶׁף, לְפִי שֶׁלֹּא הָיִיתִי יָכוֹל לִישֹׁן מִפְּנֵי יִסּוּרִים עַד נָשֶׁף שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁלָּבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה:

פסוק ה

וְגוּשׁ עָפָר. גּוּשַׁת עָפָר, וְהִיא הֶעֱלָתָה חֲלוּדָה; שֶׁדֶּרֶךְ גּוּשׁ עָפָר לְלַחְלֵחַ וּלְהַעֲלוֹת חֲלוּדָה:

רָגַע. נִקְמַט, כְּמוֹ "רגַּע הַיָּם" (ישעיה נא:טו). פֵּרוּשׁ אַחֵר: **עוֹרִי רָגַע**. לְשׁוֹן נוֹחַ, גַּל אַחַר גַּל, כַּקְּמָטִים הַלָּלוּ:

פסוק ו

יָמַי קַלּוּ. יְמֵי טוֹבָתִי מִהֲרוּ לְלֶכֶת:

מִנִּי אָרֶג. מִנִּי אֲרִיגָה הַנַּעֲשֵׂית מְהֵרָה, וְכֵן אָמַר חִזְקִיָּה: "קִפַּדְתִּי כָאֹרֵג חַיַּי" (ישעיה לח:יב):

בְּאֶפֶס תִּקְוָה. אֵינִי מְקַוֶּה עוֹד לְטוֹבָה:

פסוק ז

לֹא תָשׁוּב עֵינִי. לְאַחַר מִיתָה. וְכָאן כָּפַר אִיּוֹב בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים:

פסוק ח

לֹא תְשׁוּרֵנִי. לֹא יִרְאֵנִי עוֹד עַיִן שֶׁתַּחְפֹּץ לִרְאוֹתִי אַחַר שֶׁאָמוּת:

עֵינֶיךָ בִּי וְאֵינֶנִּי. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר: לָמָּה הֲצַרְתָּ לְפַצְעֵנִי וּלְדַכְּאֵנִי בְּיִסּוּרִים? בְּרִאְיָה אַחַת, שֶׁתְּשִׂים עֵינֶיךָ עָלַי, וְאֵינֶנִּי בָּעוֹלָם!

פסוק יא

גַּם אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ פִּי. הוֹאִיל וְאֵינְךָ חָדֵל מִמֶּנִּי, גַּם אֲנִי לֹא אֶמְנַע דִּבּוּר מִלְּצַעֵר עַל מִדּוֹתֶיךָ:

פסוק יב

הֲיָם אָנִי. שֶׁשָּׂמְתָּ עָלַי חוֹל לְמִשְׁמָר?!

אִם תַּנִּין. דָּג גָּדוֹל שֶׁחֲבַשְׁתּוֹ בְּנִבְכֵי יָם, **כִּי תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר**. הַשָּׂטָן הַזֶּה, לְשׁוֹמְרֵנִי, שֶׁלֹּא תֵצֵא נַפְשִׁי?!

פסוק יג
יִשָּׂא בְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי. מִשְׁכַּב הַלַּיְלָה יִסְבֹּל בְּצָרָתִי מְעַט, וְאוּכַל לְמְנֹעַ שִׂיחִי:

פסוק טו
מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי. מָוֶת אֲנִי בּוֹחֵר יוֹתֵר מֵאֵיבָרִים הַלָּלוּ שֶׁבִּי:

פסוק טז
מָאַסְתִּי. בְּחַיַּי, כִּי סוֹף סוֹף **לֹא לְעוֹלָם אֶחְיֶה**:
חֲדַל מִמֶּנִּי. מִלְּהָרַע לִי, כִּי הֶבֶל וּמְעַט יָמָי:

פסוק יז
כִּי תְגַדְּלֶנּוּ. לָשִׂית אֵלָיו לִבֶּךָ, לְפָקְדוֹ מַעֲשָׂיו בְּכָל בֹּקֶר, וְלִבְחֹן לְכָל רֶגַע:

פסוק יט
כַּמָּה. עַד אָרְךְ אֲשֶׁר לֹא תִשְׁעֶה מִמֶּנִּי, כְּמוֹ (שמות ה:ט) "וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר", וְכֵן (איוב יד:ו) "שְׁעֵה מֵעָלָי וַחֲדָל":
בִּלְעִי רֶקִי. כְּדֵי בְּלִיעַת רֶקִי:

פסוק כ
לְמִפְגָּע לָךְ. כְּפוֹגֵעַ הָאָדָם בְּעֵת חֲמָתוֹ, וּמְעוֹרֵר עָלָיו כָּל מַעֲשֶׂה אֵיבָתוֹ (ס"א חוֹבָתוֹ):
וָאֱהְיֶה עָלַי לְמַשָּׂא. זֶה אֶחָד מִן תֵּיבוֹת שֶׁכִּינָּה הַכָּתוּב, וְהֵן תִּיקּוּן סוֹפְרִים:

פסוק כא
וּמָה לֹא תִשָּׂא פִּשְׁעִי. וּמָה הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁאֵינְךָ נוֹשֵׂא לְפִשְׁעִי?
וְשִׁחַרְתַּנִי. תְּבַקְּשֵׁנִי וְלֹא תִמְצָאֵנִי:

פרק ח

פסוק ב
(**מענה בלדד**):

וְרוּחַ כַּבִּיר. רוּחַ דְּבָרִים:
כַּבִּיר. לְשׁוֹן רוֹב:

פסוק ג
הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט. הַהֵי"א נָקוּד פַּתָּח, וּמְלֵיצָתוֹ לְשׁוֹן תֵּימַהּ:

פסוק ד
וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד פִּשְׁעָם. עַל יְדֵי פִּשְׁעָם, (הַפֻּשַׁע) הוּא נַעֲשָׂה שָׁלִיחַ לְהוֹבִילָם:

פסוק ה
אִם אַתָּה תְשַׁחֵר וְגוֹ'. יַעְיר עָלֶיךָ אֶת זְכוּתְךָ:

פסוק ו
וְשִׁלַּם נְוַת צִדְקֶךָ. וְיַעֲשֶׂה אֶת נְוֵת צִדְקְךָ שָׁלֵם וְתָמִים:

פסוק ז
וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר. רֵאשִׁיתְךָ שֶׁעִבְּרָה מִצְּעָר, לְפִי אַחֲרִיתְךָ, שֶׁיִּשְׂגֶּה מְאֹד:

פסוק ח
לְדוֹר רִישׁוֹן. עַל דּוֹר רִאשׁוֹן, כְּמוֹ "כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשׁוֹנִים" (דברים ד:לב):
וְכוֹנֵן. הָכֵן וְהִזְדַּמֵּן לַעֲמֹד עַל חֶקְרֵי אֲבוֹתָם:

פסוק יא
הֲיִגְאֶה גֹּמֶא. זֹאת יֹאמְרוּ: אֵין הַגֹּמֶא גָּדֵל אֶלָּא בְּעוֹד שֶׁהַבִּצָּה לַחָה בְּמֵימֶיהָ וּבְלִחְלוּחֶיהָ.
בְּצָה מָרִישׁ"ק בְּלַע"ז:

פסוק יב
בְּאִבּוֹ. בְּלִחְלוּחוֹ וּבְפִרְיוֹ:
לֹא יִקָּטֵף. לֹא יִשָּׁבֵר וְלֹא יִנָּתֵק, כְּמוֹ "וְקָטַפְתְּ מְלִילֹתָי" (דברים כג:כו):
וְלִפְנֵי כָל חָצִיר יִיבָשׁ. קוֹדֶם כָּל חָצִיר יִיבַשׁ, כְּשֶׁהַמַּיִם כָּלִים וְהַבִּיצָה חֲרֵבָה:

פסוק יג
כֵּן אָרְחוֹת כָּל שֹׁכְחֵי אֵל. לְהַצְלִיחַ בְּעֵת שֶׁשָּׁעָתוֹ מְשַׂחֶקֶת לוֹ, עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ:
וְתִקְוַת. סוֹפוֹ שֶׁל חָנֵף יֹאבַד:

פסוק יד
אֲשֶׁר יָקוֹט. יִקָּצוֹר וְיִכָּרוֹת כִּסְלָתוֹ וְהַבְטָחָתוֹ:
כִּסְלוֹ. הִיא מַחֲשֶׁבֶת מִבְטַחוֹ, כְּמוֹ (איוב לא:כד) "אִם שַׂמְתִּי זָהָב כִּסְלִי". יָקוֹט, לְשׁוֹן קְצִיר, כְּמוֹ (יחזקאל טז:מז) "כִּמְעַט קָטְ":
וּבֵית עַכָּבִישׁ. שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, יִהְיֶה מִבְטַחוֹ:

פסוק טז
רָטֹב הוּא. לַח וְחָזָק מַזְלוֹ טֶרֶם בָּא אֵלָיו עֵת פְּקֻדַּת מַכַּת חוּמּוֹ, הַמְיַיבֶּשְׁתּוֹ. וּלְפִי שֶׁדִּמָּהוּ בְּגֹמֶא (לעיל ח:יא), מְדַבֵּר לְפִי הָעִנְיָן:
וְעַל גַּנָּתוֹ יוֹנַקְתּוֹ תֵּצֵא. יוֹנַקְתּוֹ שֹׁרֶשׁ הַיּוֹנֵק, אוֹ עָנָף הַיַּלְדָּה הַגָּדֵל בְּשָׁנָה זוֹ, כְּמוֹ "מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו קָטַף" (יחזקאל יז:כב):

פסוק יז

יְסַבְּכוּ. יִתְאַחֲזוּ בֶּעָנָף וּבְסוֹבֶךְ:

בֵּית אֲבָנִים. יֶחֱזֶה מָקוֹם אֵיתָן רוֹאֶה וּבוֹנֶה לוֹ לִמְצוּדָה. וּמְנַחֵם פֵּרַשׁ יֶחֱזֶה לְשׁוֹן גְּבוּל: יִגְבּוֹל אוֹתוֹ, יִבְנֶנּוּ עַד גְּבוּלוֹ, וְכֵן "מְחוֹז חֶפְצָם" (תהילים קז:ל), וְכֵן "מֶחֱזֶה אֶל מֶחֱזֶה" (מלכים א ז:ד). כָּל אֵלֶּה לִפְנֵי מַכָּתוֹ:

פסוק יח

וּכְשֶׁיְּבַלְּעֶנּוּ. מִמְּקוֹמוֹ – הַנִּפְרָע מִמֶּנּוּ. וּמִקְרָא חָסֵר הוּא וְזֶה:

וְכִחֵשׁ בּוֹ. מְקוֹמוֹ:

לֹא רְאִיתִיךָ. שֶׁאֵין נִשְׁאָר מִמֶּנּוּ לֹא שֹׁרֶשׁ וְלֹא עָנָף, וַהֲרֵי הוּא כְּלֹא הָיָה. שֶׁאֵין נְפִילָתוֹ כְּמַפֶּלֶת צַדִּיקִים; כִּי הַצַּדִּיק יִפּוֹל וְיָקוּם (משלי כד:טז), וְזֶה יִפּוֹל בְּלֹא תְקוּמָה:

פסוק יט

הֵן הוּא מְשׂוֹשׂ דַּרְכּוֹ. שֶׁל רָשָׁע, שֶׁכָּל מְשׂוֹשׂוֹ וְגַם הַצְלָחָתוֹ, לְלֹא תִקְוָה תָּשׁוּב:

וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ. בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ עַד הֵנָּה שָׁחִים עַד עָפָר, יִצְמָחוּ:

אַחֵר. אָדָם אַחֵר יִצְמַח לְקַבֵּל גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל זֶה, כְּשֵׁם שֶׁמָּצִינוּ "וְלַחוֹטֵא נָתַן עִנְיָן וְגוֹ'" (קהלת ב:כו). עַל כֵּן דַּע עַל עַצְמְךָ: אִם רָשָׁע הָיִיתָ, אֵין תִּקְוָה לְמַפַּלְתְּךָ, וְאִם תָּם הָיִיתָ וְכוּ':

פסוק כ

הֵן אֵל לֹא יִמְאַס תָּם. וְלֹא יַחֲזִיק בְּיַד מְשַׁנְאֶיךָ הַמְּרֵעִים לְךָ, עַד אֲשֶׁר יָשׁוּב לְרַחֵם עָלֶיךָ וִימַלֵּא שְׂחוֹק פִּיךָ:

פרק ט

פסוק ג

(**מענה איוב**):

לָרִיב עִמּוֹ. לְהִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ:

פסוק ד

חֲכַם לֵבָב. הוּא לָרִיב:

וְאַמִּיץ כֹּחַ. לְהִפָּרַע:

מִי הִקְשָׁה. לִבּוֹ וְהָלַךְ שָׁלֵם?! פַּרְעֹה הִקְשָׁה וְנֶחְסַר (שמות ז:יג, ח:טו, ט:יב), וְכֵן כָּל הַמַּקְשִׁים:

פסוק ה
הַמַּעְתִּיק הָרִים. הַמְסַלְקָם, כְּהָפְכוֹ סְדוֹם (בראשית יט:כה):
וְלֹא יָדָעוּ. עַד שֶׁנֶּהֱפְכוּ:

פסוק ו
הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ. בְּהַבִּיטוֹ אֵלֶיהָ וְתִרְעָד (תהלים קד:לב):

פסוק ז
הָאוֹמֵר לַחֶרֶס. לַשֶּׁמֶשׁ: דּוֹם (יהושע י:יב)! וְהוּא שָׁמַר אִמְרַת מֶלֶךְ **וְלֹא יִזְרָח**:
וּבְעַד. וּכְנֶגֶד הַכּוֹכָבִים יִסְגֹּר מְחִיצָה, וְלֹא יֵאִירוּ:

פסוק ח
נוֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדּוֹ. וּמַלְאָכִים נִבְרְאוּ בַּיּוֹם שֵׁנִי, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: מִיכָאֵל מָתַח בַּצָּפוֹן, וְגַבְרִיאֵל בַּדָּרוֹם:
עַל בָּמֳתֵי יָם. עַל גַּבְהֵי יָם. וְעַל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית נֶאֱמַר, שֶׁגִּבְהוּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים לָרוּם לְמַעְלָה, וּדְרָכָם:

פסוק ט
כְּסִיל וְכִימָה. מַזָּלוֹת הֵם:
וְחַדְרֵי תֵימָן. לְהַכְנִיס שָׁם סוּפָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "מִן הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה" (איוב לז:ט):

פסוק יא
הֵן יַעֲבֹר וְגוֹ'. יָדַעְתִּי כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה:
יַעֲבֹר עָלַי. לְפָנַי, וְלֹא אֶרְאֶנּוּ:

פסוק יב
יַחְתֹּף. יַכֶּה פִּתְאוֹם, כְּמוֹ "הִיא כְחָתֶף תֶּאֱרֹב" (משלי כג:כח). לְשׁוֹן 'פִּתְאוֹם' הוּא:

פסוק יג
לֹא יָשִׁיב אַפּוֹ. מִפָּנַי יִרְאַת (וְצִדְקַת ס"א) אִישׁ:
תַּחְתָּו שָׁחֲחוּ. צָבָא מָרוֹם שֶׁבָּאוּ לַעֲזוֹר אֶת מִצְרַיִם. מִצְרַיִם נִקְרָא רַהַב, שֶׁנֶּאֱמַר "לְכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת" (ישעיהו ל:ז) – עַל שֵׁם גַּאֲוָתָם, אֲשֶׁר אָמְרוּ "מִי ה' וְגוֹ'" (שמות ה:ב):

פסוק יד
אַף. כָּל שֶׁכֵּן:

פסוק טו
לֹא אֶעֱנֶה. אִירָא לְהָרִים קוֹל לְפָנָיו:
לְמִשְׁוֹפְטִי. כְּמוֹ לְשׁוֹפְטִי:

פסוק טז
לֹא אַאֲמִין. לֹא אוּכַל לְהַאֲמִין מִיְּרָאָתִי אוֹתוֹ, כִּי אֵיךְ לֹא אִירָאֶנּוּ?

פסוק יז
אֲשֶׁר בִּשְׂעָרָה. נִתְחַלְּפָה צוּרָתִי (ס"א שׁוּרָתִי) לְפָנָיו:
יְשׁוּפֵנִי. יְכַתְּתֵנִי, וְ"אָכֹת אֹתוֹ טָחוֹן" (דברים ט:כא) מְתַרְגְּמִינָן "וְשָׁפֵית יְתֵיהּ" (תרגום אונקלוס):
פְּצָעַנִי. מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם וְלֶחָה:

פסוק יח
לֹא יִתְּנֵנִי. אֵינוֹ מַנִּיחֵנִי לְהָשִׁיב רוּחִי אֵלַי:

פסוק יט
אִם לְכֹחַ. אֵיךְ אָרִיב עִמּוֹ? אִם לְכֹחַ הוּא בָּא – **אַמִּיץ הִנֵּה הוּא**:
וְאִם לְמִשְׁפָּט. מִי יוֹכַל לְהוֹעִידֵנִי לְפָנָיו וּלְהַחֲזִיק דְּבַר מִשְׁפָּטִי?

פסוק כ
הֲלֹא אִם אֶצְדָּק פִּי יַרְשִׁיעֵנִי. כִּי יִסָּתְמוּ דְּבָרַי מִיְּרָאָה, וַיַּעְקְשֵׁנִי פִּי:

פסוק כא
תָּם אָנִי. יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֲנִי תָּם, וְאַף עַל פִּי כֵן **לֹא אֵדַע נַפְשִׁי**. בַּמֶּה אֶמְצָא נוֹפֶשׁ:

פסוק כב
אַחַת הִיא. בָּעוֹלָם, וְעָלֶיהָ אָמַרְתִּי **שֶׁתָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה** בַּעֲבוּרָהּ; וּמַה הִיא?

פסוק כג
אִם שׁוֹט. לְשׁוֹן שֶׁל שָׂטָן יָמִית פִּתְאוֹם אֶת הַצַּדִּיק:
לְמַסַּת נְקִיִּים. שֶׁהֵמִית, יִלְעָג:

פסוק כד
בְּיַד רָשָׁע. כְּלַפֵּי שָׂטָן:
פְּנֵי שׁוֹפְטֶיהָ יְכַסֶּה. מֵהַבְחִין בְּדָבָר אֱמֶת:
וְאִם לֹא אֵפוֹא. דָּבָר אֱמֶת דָּבָר זֶה, מִי הוּא הַמְכַלֶּה אֶת הַתְּמִימִים?

פסוק כה
וְיָמַי. עִם כִּלְיוֹן שְׁאָר הַתְּמִימִים, **קַלּוּ מִנִּי רָץ**:

פסוק כו
אֵבֶה. שֵׁם נָהָר שׁוֹטֵף:
יָטוּשׁ. יִפְרַח:

פסוק כז
שִׂיחִי. דִּבְרֵי צַעֲרִי:
פָּנַי. חֲמָתִי:
וְאַבְלִיגָה. אֶתְחַזֵּק, כְּמוֹ "הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל עָז" (עמוס ה:ט):

פסוק כח
יָגֹרְתִּי כָל עַצְּבוֹתָי. שֶׁלֹּא יַנִּיחוּנִי מִלְּצָעוֹק:
יָדַעְתִּי כִּי לֹא תְנַקֶּנִי. מֵעָוֹנִי, מִלְּהַפְרַע מִמֶּנִּי:

פסוק כט
לָמָּה זֶּה הֶבֶל אִיגָע. לָבוֹא בְּמִשְׁפָּט:

פסוק ל
בְּבוֹר. נְקִיּוֹן:

פסוק לא
בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי. לִהְיוֹת צָחוֹן וּמְגֹאָל, כְּלוֹמַר: אָז תִּמְצָא לִי עָוֹן רַב:

פסוק לב
בַּמִּשְׁפָּט. בְּדִבְרֵי תוֹכָחוֹת. מִשְׁפָּט מְשַׁמֵּשׁ שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת: תְּחִלָּתוֹ הוֹכָחַת דְּבָרִים, אֶמְצָעִיתוֹ פְּסַק דִּין, וְסוֹפוֹ מִשְׁטַר יְסוּרִין וְגִבּוּי חוֹב. וּפְעָמִים שֶׁהַמִּקְרָא כּוֹתְבוֹ עַל שֵׁם תְּחִלָּתוֹ, וּפְעָמִים עַל שֵׁם אֶמְצָעִיתוֹ, וּפְעָמִים עַל שֵׁם אַחֲרִיתוֹ:

פסוק לג
מוֹכִיחַ. דְּרַשְׁנִי"ר בְּלַעַ"ז, מַרְאֶה לְכָל אֶחָד חוֹבָתוֹ וּזְכוּתוֹ:
יָשֶׁת יָדוֹ. מִשְׁטַר אֵימָתוֹ וְנִיגּוּשׁוֹ:
עַל שְׁנֵינוּ. שֶׁלֹּא יְחַזֵּק הֶחָזֵק אֶת הָרָפָּה:

פסוק לה
כִּי לֹא כֵן אָנֹכִי. עַל כֵּן שֶׁאָנֹכִי יָרֵא, אֲנִי מֻחְזָק בִּי שֶׁלֹּא אֶתְחַיֵּב בַּדִּין:

פרק י

פסוק א

נָקְטָה נַפְשִׁי. נַפְשִׁי מִתְקוֹטֶטֶת עַל שֶׁאֲנִי חַי, וְהוּא לְשׁוֹן "וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם" (יחזקאל כ:מג):

אֶעֱזְבָה עָלַי שִׂיחִי. צָרָתִי, לְזֵעוֹק וְלִקְבּוֹל, וְלֹא אוּכַל לְשַׁבְּחוֹ וּלְהַבְלִיגוֹ:

פסוק ג

הֲטוֹב. בְּתִמְיהָ, כִּי תַעֲשֹׁק וְתִגְזֹל מִן הַצַּדִּיק אֶת צִדְקוֹ, **וְעַל עֲצַת רְשָׁעִים** וּמַקְנִיטִים **הוֹפָעְתָּ** זִיוְךָ, לְהַרְאוֹת לָהֶם פָּנִים שׁוֹחֲקוֹת?

פסוק ה

הֲכִמֵי אֱנוֹשׁ יָמֶיךָ. לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ וְלִרְדֹּף?

פסוק ז

עַל דַּעְתֶּךָ. יוֹדֵעַ אַתָּה:

פסוק ח

עִצְּבוּנִי. עָשָׂאוּנִי, עֶצֶב דְּפוּס כְּמוֹ אֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן (שבת קמו:). וְעַתָּה חֵילוֹתֶיךָ יַחַד סָבִיב:

וַתְּבַלְּעֵנִי. הֵם הַתּוֹלָעִים:

פסוק ט

תְּשִׁיבֵנִי. לֶבַסּוֹף:

פסוק י

כֶּחָלָב תַּתִּיכֵנִי. כִּטְפַּת תּוֹלְדוֹתַי:

פסוק יב

וּפְקֻדָּתְךָ. פְּקֻדַּת מִשְׁמַרְתְּךָ, שֶׁמִּנִּיתָנִי לִי שׁוֹמְרִים:

שָׁמְרָה רוּחִי. בְּבֶטֶן אִמִּי, וְאַחַר כָּךְ:

פסוק יג

וְאֵלֶּה צָפַנְתָּ בִלְבָבֶךָ. לְבַלְּעֵנִי, כְּאֵלּוּ אֵין (אַתָּה) זוֹכְרָם:

יָדַעְתִּי כִּי זֹאת עִמָּךְ. הַכֹּל כַּמְפֹרָשׁ, וְלֹא שָׂכַחְתָּ:

פסוק יד
אִם חָטָאתִי וּשְׁמַרְתָּנִי. נָתַתָּ עֵינֶיךָ בִּי מִלְהַעְלִים וְלַעֲבוֹר עַל מִדּוֹתֶיךָ. (וּמֵעֲוֹנִי **וּמֵעֲוֹנִי אֵין אַתָּה מְנַקֶּנִי,** אֶלָּא עַל הַכֹּל אַתָּה פּוֹרֵעַ:

פסוק טו
שְׂבַע קָלוֹן. אֲנִי:
וּרְאֵה עָנְיִי. אֵין זֶה צִוּוּי, אֶלָּא שֵׁם דָּבָר: **רְאֵה עָנְיִי.** בָּדָנַ"ץ בְּלַעַ"ז; שֶׁכָּל שָׁעָה אֲנִי רוֹאֵהוּ.
כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר "וּשְׂבַע יָמִים" (איוב מב:יז) – כְּמוֹ וְשָׂבֵעַ יָמִים, כֵּן תֹּאמַר וּרְאֵה – כְּמוֹ וְרוֹאֶה עָנְיִי:

פסוק טז
וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי. וְיִגְדַּל בְּעֵינֶיךָ לִהְיוֹת לְךָ לְמַשָּׂא וּלְפַח נֶפֶשׁ, אֶת אֲשֶׁר **כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי** אֲשֶׁר תִּפְרֹשׂ לִי מְצוּדָה, כְּאִלּוּ אֲנִי גִּבּוֹר כַּשַּׁחַל:
וְתָשֹׁב. מִיּוֹם אֶל יוֹם:
תִּתְפַּלֵּא בִי. לְדַקְדֵּק וּלְהַפְלִיא בַּמִּשְׁפָּט, לְשׁוֹן "כִּי יַפְלִא" (במדבר ו:ב):

פסוק יז
עֵדֶיךָ. לְהָעִיד עַל חֲלִיפַת הֶחָלָאִים וּמַכְאוֹבִים:
וְצָבָא עִמִּי. זְמַנִּים קְצוּבִים לְיִסּוּרַי; אֵלּוּ מְשַׁמְּשִׁים (צבא א'), וְחוֹזְרִים וּמִתְחַלְּפִים שְׁנוּיִים מְשֻׁנִּים מֵאֵלֶּה, וּמְשַׁמְּשִׁין זְמַן אַחֵר:

פסוק יח
אֶגְוַע וְעַיִן לֹא תִרְאֵנִי. הַלְוַאי אֶגְוַע מֵרֶחֶם:

פסוק יט
אוּבָל. הַלְוַאי הָיִיתִי מוּבָל:

פסוק כ
וְשִׁית מִמֶּנִּי. תָּשִׁית עַצְמְךָ מִמֶּנִּי וּמֵעָלַי, כְּמוֹ "קְרַב אֵלָיִךְ" (ישעיה סה:ה) – קְרַב לְעַצְמְךָ וּרְחַק מִמֶּנִּי:

פסוק כא
בְּטֶרֶם אֵלֵךְ. בְּעוֹדֶנִּי חַי וְלֹא הִגִּיעַ עֵת מוֹתִי, הַנַּח לִי וְאַרְגִּיעַ:

פסוק כב
עֵיפָתָה. שֵׁם דָּבָר, חֲשֵׁיכָה, כְּמוֹ "שַׁחַר וְעֵיפָה" (עמוס ד:יג):

צַלְמָוֶת. הִיא וְלֹא סְדָרִים בָּהּ (שֶׁאֵין שָׁם סִדְרֵי אָדָם כְּלוֹמַר מִנְהָגִים שֶׁאֵין שָׁם יִשּׁוּב וְאוֹר שֶׁלָּהּ כְּמוֹ אֹפֶל הוּא):

וַתּפַע כְּמוֹ אֹפֶל. מָקוֹם מוּפָע שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ אֹפֶל הוּא:

פרק יא

פסוק ב

(**מענה צופר**:)

לֹא יֵעָנֶה. מֵאֲחֵרִים, מִפְּנֵי רֹב דְּבָרָיו:

פסוק ג

בַּדֶּיךָ. שֶׁאַתָּה בּוֹדֶה מִלִּבְּךָ:

מְתִים יַחֲרִישׁוּ. בְּנֵי אָדָם:

פסוק ד

וַתֹּאמֶר. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: זַךְ **לִקְחִי וּבַר הָיִיתִי בְעֵינֶיךָ**:

פסוק ו

תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה. וְתֵדַע, כִּי **כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה** יֵשׁ לַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא קִיַּמְתָּ:

כִּי יַשֶּׁה. כְּמוֹ "כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ" (דברים כד:י), (כְּלוֹמַר) הַרְבֵּה יֵשׁ לוֹ עוֹד חוֹב עָלֶיךָ בְּדִבְרֵי עֲוֹנֶיךָ:

פסוק ז

הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא. שֶׁאַתָּה סָבוּר שֶׁקִּיַּמְתָּ הַכֹּל?

פסוק ח

גָּבְהֵי שָׁמַיִם. דָּבָר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ כְּגָבְהֵי שָׁמַיִם, **מַה תִּפְעָל** עַתָּה? וַעֲמֻקָּה הִיא הַחָכְמָה **מִשְּׁאוֹל**:

פסוק ט

מִדָּה. מִדּוּד שֶׁלָּהּ (ס"א מִדָּה שֶׁלָּהּ), וְכָאן הִזְכִּיר מִדּוּד בְּלָשׁוֹן זָכָר (שֶׁלֹּא אָמַר מִדָּתָהּ):

פסוק י

אִם יַחֲלֹף וְיַסְגִּיר. בְּיִסּוּרִין אֶת מִי שֶׁיִּרְצֶה:

וְיַקְהִיל. כָּל פַּמַלְיָאוֹת שֶׁלּוֹ, לְוַכֵּחַ עַל שֶׁהִסְגִּיר:

וּמִי. בְּהֶן יְשִׁיבֶנּוּ בִּדְבָרִים, לִמְצֹא עָוֹל בְּפָעָלוֹ? וְאִם מִפְּנֵי שֶׁהַנִּדּוֹן שָׁלֵו וְשָׁקֵט יָמִים רַבִּים, כֵּן דַּרְכּוֹ:

פסוק יא

כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן. שֶׁהֵם עוֹשִׂים יָמִים וְשָׁנִים, וְדוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא יִתְבּוֹנֵן (יִתְבּוֹנְנוּ), כִּי מַאֲרִיךְ אַפּוֹ:

פסוק יב

וְאִישׁ נָבוּב. חָלוּל, בְּלֹא לֵב, אֲשֶׁר לֹא הֵבִין דַּרְכּוֹ:

יִלָּבֵב. יִקָּנֶה לוֹ לֵב, לָשׁוּב לְבוֹרְאוֹ וּלְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו. אוֹ אָדָם אֲשֶׁר הָיָה כְּעַיִר פֶּרֶא "לִמֶּד מִדְבָּר" (ירמיה ב:כד), קַל בְּלֹא דַעַת:

אָדָם יִוָּלֵד. יִלַּמֵּד עַצְמוֹ לִהְיוֹת אָדָם חָדָשׁ, כְּסֵדֶר בְּנֵי אָדָם, וְיִכָּוֵן דַּרְכּוֹ:

פסוק יג

אִם אַתָּה. הֱיֵיתָ מְכַוֵּן לִבְּךָ אַחַר יִסּוּרִין:

וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּיךָ. בִּתְחִנָּה:

פסוק יד

וְתַרְחֵק אָוֶן מִיָּדֶךָ, וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה:

פסוק טו

כִּי אָז. אִם אַתָּה הָיִיתָ בָּטוּחַ שֶׁתִּשָּׂא פָּנֶיךָ מִמּוּם שֶׁתִּגָּרֵם לְעַצְמְךָ לָשֵׂאת פָּנֶיךָ מִכָּל מוּם (מִתּוֹךְ כָּךְ):

וְהָיִיתָ מֻצָק. חָזָק, כְּמוֹ "מְצוּקֵי אֶרֶץ" (שמואל א ב:ח):

פסוק טז

עָמָל תִּשְׁכָּח. וְכָל עָמָל הָיִיתָ שׂוֹכֵחַ:

וּכְמַיִם עָבְרוּ. וְחָלְפוּ, כֵּן יִהְיֶה לְךָ כָּל זִכְרוֹן עָמָל:

פסוק יז

וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד. יוֹתֵר מֵאוֹר צָהֳרַיִם יָקוּם לְךָ חֶלֶד – מַזָּל וּזְמַן, כְּמוֹ "וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ" (תהילים לט:ו). דָּבָר אַחֵר: **יָקוּם חָלֶד** כְּמוֹ יָקוּם אוֹר חֲלוּדָה שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּהְיֶה מְקוֹם אֲפֵלָה מֵאִיר יוֹתֵר מֵאוֹר צָהֳרַיִם. זוֹ שָׁמַעְתִּי, אֲבָל הָרִאשׁוֹן לֹא נִרְאֶה (סא"א):

תַּעֲפָה. אֲפֵלָה שֶׁלְּךָ כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה. עִנְיָן אַחֵר: **תַּעֲפָה** לְשׁוֹן "עַפְעַפֵּי שַׁחַר" (איוב ג:ט), שֶׁאִם הוּא לְשׁוֹן אֹפֶל, הָיָה לוֹ לוֹמַר: 'תְּעוּפָה', נָקוּד בִּשְׁוָ"א, כְּמוֹ "תְּנוּפָה" (שמות כט:כד), "תְּקוּמָה" (ויקרא כו:לז), "תְּרוּמָה" (שמות כה:ב), "תְּנוּמָה" (תהלים קלב:ד):

פסוק כ

וְעֵינֵי רְשָׁעִים. שׁוֹנְאֶיךָ:

תִּכְלֶינָה. בִּפְנוֹתָם בְּרָעָתְךָ לִרְאוֹת, וְלֹא יַשִּׂיגוּ (תַּאֲוָתָם). וְכָל 'כִּלְיוֹן עֵינַיִם' שֶׁבִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ, זֶהוּ הַמְצַפֶּה לִרְאוֹת וְאֵינוֹ מַשִּׂיג, וּכְמוֹ "וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם וְגוֹ'" (דברים כח:לב):

וּמָנוֹס. הוּא מִבְטָח:

וְתִקְוָתָם. מַה שֶּׁהֵם מְקַוִּים לִרְאוֹת בְּךָ, לְמַפַּח נֶפֶשׁ יִהְיֶה לָהֶם:

פרק יב

פסוק ב

(**מענה איוב**:)

תָּמוּת חָכְמָה. כְּשֶׁתָּמוּתוּ, תָּמוּת עִמָּכֶם כָּל חָכְמָה, כִּי כָל חָכְמָה בָּכֶם. אֲבָל:

פסוק ג

גַּם לִי לֵבָב כְּמוֹכֶם. וְאֶת מִי אֵין כְּמוֹ אֱלֹהַּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׁלִּיט לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְהַאֲרִיךְ שַׁלְוַת רְשָׁעִים? אֵינְכֶם אֶלָּא כִּמְשַׂחֲקִים בִּי, וַאֲנִי הוּא (הַהוֹוֶה) שְׂחוֹק לְרֵעֵהוּ:

פסוק ד

אֶהְיֶה קוֹרֵא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַיַּעֲנֵהוּ מִצַּעַר הַקְּנַטַתְכֶם. וּמָה יַּעֲנֵהוּ? לָתֵת לוֹ **שְׂחוֹק לְצַדִּיק וְתָמִים.** שָׁלֵם:

שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים. הִיא הָעֲנִיָּה אֲשֶׁר יַעֲנֵהוּ. יָדַעְתִּי אֲנִי כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם, כִּי:

פסוק ה

לַפִּיד בּוּז. אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם עוֹמֵד לְמִי שֶׁשִּׂאֲנָן בְּעַשְׁתּוּתוֹ, לוֹמַר: "שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי" (דברים כט:יח):

נָכוֹן. מְזֻמָּן הוּא הָעַשְׁתּוֹת שַׂאֲנָן, לִהְיוֹת בְּמוֹעֲדֵי רֶגֶל – שֶׁרַגְלָם מוֹעֶדֶת:

פסוק ו

יִשְׁלָיוּ. יָדַעְתִּי אֲנִי, כִּי יְמֵי יִשְׁלָיוּ אֹהָלִים לִבְנֵי קֵדָר הַשּׁוֹכְנִים בָּאֹהָלִים הַמִּדְבָּרָה, וְהֵם שׁוֹדְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר "פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל" (בראשית טז:יב):

וּבַטֻּחוֹת. שְׁלֵמוּת יֵשׁ לְמַרְגִּיזֵי אֵל, לְכָל אֲשֶׁר הֵבִיא לוֹ הַצּוּר הַשָּׁלוֹם בְּיָדוֹ, אִם טוֹב וְאִם רַע:

פסוק יא
הֲלֹא אֹזֶן מִלִּין תִּבְחָן. וְלָמָּה לֹא יָדְעוּ זֹאת הַשּׁוֹמְעִים פְּעָלוֹ, **כַּאֲשֶׁר הַחֵךְ יִטְעַם לָאֱכֹל**?

פסוק יב
בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְגוֹ'. לָדַעַת כִּי עִמּוֹ חָכְמָה וְגוֹ':

פסוק טו
וַיְשַׁלְּחֵם וַיַּהַפְכוּ אָרֶץ. בִּשְׁלִיחוּתוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו ו):

פסוק טז
לוֹ שׁוֹגֵג. הָאָדָם הַשּׁוֹגֵג:
וּמַשְׁגֶּה. שָׂטָן הַמַּשְׁגֶּהוּ:

פסוק יז
שׁוֹלָל. שֵׁם דָּבָר הוּא שְׁטוּת, מוֹלִיכָם בִּשְׁטוּת כְּשֶׁהוּא רוֹצֶה לְעַרְבֵּב וּלְבַלֵּעַ חָכְמָתָם, כְּמוֹ "וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל" (ישעיהו נט:טו), "אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב" (תהלים עו:ו). וְתִ"ו אֲשֶׁר בְּ"מִשְׁתּוֹלֵל" וְ"אֶשְׁתּוֹלְלוּ" – כֵּן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן עִבְרִית בְּתֵיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שִׁי"ן אוֹ סָמֶ"ךְ, וְהוּא בָּא לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן נַעֲשָׂה וְנִפְעַל אוֹ מִתְפַּעֵל, נוֹתֵן תָּ"ו אַחַר רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד, כְּמוֹ "וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר" (קהלת ח:י), "וְיִשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי" (מיכה ו:טז), "מִסְתּוֹלֵל בָּעַמִּי" (שמות ט:יז), "וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב" (קהלת יב:ה):
יְהוֹלֵל. יְשׁוֹטֶה, לְשׁוֹן "הוֹלְלוּת וְסִכְלוּת" (קהלת ב:יב):

פסוק יח
מוּסַר מְלָכִים פִּתַּח. לְהָסִיר מוּסַר סִבְלָם מֵעַל אֲחֵרִים, וּמַעֲבִירָם מִמְּלוּכָה:
וַיֶּאְסֹר אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם. בִּתְחִלָּתָם, כְּשֶׁהוּא חָפֵץ בָּהֶם, חוֹגֵר חֲלָצֵיהֶם וּמְזָרָם כֹּחַ לַמְּלוּכָה:

פסוק יט
כֹּהֲנִים. שָׂרִים, כְּמוֹ "כֹּהֵן מִדְיָן" (שמות ג:א), "כֹּהֵן אוֹן" (בראשית מא:מה):

פסוק כ
לְנֶאֱמָנִים. אַף לְנֶאֱמָנִים, כִּי פְּעָמִים שִׂפָתָיו נִבְלָלִים לְדַבֵּר סָרָה, כְּגוֹן אַבְרָהָם: "וְהֶאֱמִין בַּה'" (בראשית טו:ו), וְסוֹף נִכְשַׁל: "בַּמָּה אֵדָע" (בראשית טו:ח):

פסוק כא
וּמְזִיחַ אַפִּיקִים רִפָּה. וְחֲגוֹר הַחֲזָקִים מְרַפֶּה, וּמְפַתֵּחַ חֲגוֹרָם לְהָתִישׁ כֹּחָם, כְּמוֹ (תהלים קט:יט) "וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ":
אַפִּיקִים. חֲזָקִים, כְּמוֹ "אֲפִיקֵי נְחוֹשָׁה" (איוב מ:יח); "אֲפִיקֵי מָגִנִּים" (איוב מא:ז):

פסוק כג
מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם. יֵשׁ אוֹמְרִים: כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִצְרַיִם, בְּהַשִּׁינָם אֶת יִשְׂרָאֵל "לִפְנֵי בַּעַל צְפוֹן" (שמות יד:ט), שָׁגוּ וְאָמְרוּ: תֵּדְעוּ, שֶׁהִסְכִּים עִמָּנוּ לְטַבְּעָם בַּיָּם, כַּאֲשֶׁר גָּזְרוּ "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ" (שמות א:כב); וְקָשָׁה יִרְאָתוֹ שֶׁל בַּעַל צְפוֹן, שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ בּוֹ שְׁפָטִים כְּכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם. וְגָרַם הַמָּקוֹם לְהַשְׁגּוֹתָם, כְּדֵי לְטַבְּעָם. וְזֶה הַלָּשׁוֹן אֵינוֹ עִקָּר; דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר בְּצַד יָמִין 'מַשְׁגִּיא', כְּמוֹ "שׂוֹגֶה" (משלי כ:א). אֲבָל זֶה עִקָּר 'מַגְדִּיל', לְשׁוֹן "שַׂגִּיא כֹּחַ" (איוב לז:כג): מַשְׁגִּיא אֶת הַגּוֹיִם וּמַצְלִיחָם, וְלִבָּם מִתְגָּאֶה בְּהַצְלָחָתָם, וְהוּא הֵיָה אָבְדָן שֶׁלָּהֶן – מַה שֶּׁהִצְלִיחוּ:
שׁוֹטְחֵם. מַרְבֶּה אוֹתָם, לְהַשְׁטִיחַ בָּאָרֶץ וּלְכַסּוֹתָם:

פסוק כד
בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ. בְּתֹהוּ שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ:

פרק יג

פסוק ג
אוּלָם אֲנִי. אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְדַבֵּר אֵלָיו, וּלְהִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ **אֶחְפָּץ**:

פסוק ד
טֹפְלֵי שָׁקֶר. מְחַבְּרֵי דִּבְרֵי שֶׁקֶר:
רֹפְאֵי אֱלִיל כֻּלְּכֶם. כָּל אֱלִיל שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן אַל. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (חולין קכא.): זֶה גִּיד הַצַּוָּאר, שֶׁאֵין לוֹ רְפוּאָה, וּשְׁמוֹ אֱלִל:

פסוק ו
וְרִיבוֹת. הוֹכָחוֹת:

פסוק ז
הֲלָאֵל תְּדַבְּרוּ עַוְלָה. אַחֲרֵי אֲשֶׁר תַּחַת אֵל בָּאתֶם לָרִיב, לֹא טוֹב שֶׁתְּדַבְּרוּ עַוְלָה:

וְלוֹ תְדַבְּרוּ רְמִיָּה. בַּעֲבוּרוֹ תְּדַבְּרוּ רְמִיָּה, כְּמוֹ "הֵן אֲנִי כְּפִיךְ לָאֵל" (איוב לג:ו), וּכְמוֹ "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם" (דברים ט:כח) – לְצָרְכָם, וּכְמוֹ "יִלָּחֵם לָכֶם" (שמות יד:יד); "הַאַתֶּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל" (שופטים ו:לא). הֻקְשָׁה בְּעֵינַי לְדַמּוֹתוֹ כָּאן, וְהוּא דֻּגְמַת "בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" – עַל קֹרַח (במדבר יז:ה):

פסוק ח

הֲפָנָיו תִּשָּׂאוּן. וְכִי לְהַחֲנִיף לוֹ בִּשְׂאֵת פָּנִים בָּאתֶם?
אִם לָאֵל. בִּשְׁבִילוֹ תְּתַוְּכְחוּן עַל רְמִיָּה?

פסוק ט

הֲטוֹב כִּי יַחְקֹר אֶתְכֶם. וְתִמְצְאוּ שְׁקָרִים?
אִם כְּהָתֵל בֶּאֱנוֹשׁ תְּהָתֵלּוּ בוֹ. לוֹמַר: לְכְבוֹדְךָ עָשִׂינוּ עַצְמֵינוּ שְׁקָרִים?

פסוק י

הוֹכֵחַ יוֹכִיחַ אֶתְכֶם. הֲלֹא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבַּתְכֶם?
אִם בַּסֵּתֶר. וְכִי בַּסֵּתֶר שֶׁתַּעַמְדוּ לְפָנָיו בַּדִּין, **פָּנִים תִּשָּׂאוּ לוֹ**, לוֹמַר: שָׁם נָשָׂאנוּ פָּנֶיךָ?!

פסוק יא

הֲלֹא שְׂאֵתוֹ. גָּבְהוֹ וְאֵימָתוֹ תְּבַעֵת אֶתְכֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: **שְׂאֵתוֹ** שְׁרֵפַת אֵשׁוֹ, כְּמוֹ "וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו" (שמואל ב ה:כא), וּכְמוֹ "מַשְׂאַת הָעִיר" (שופטים כ:לח):

פסוק יב

זִכְרֹנֵיכֶם. נִמְשָׁל מִשְׁלֵי אֵפֶר זִכְרוֹנֵיכֶם נִמְשָׁל לְאֵפֶר, אַתֶּם סְבוּרִים לְהִתְמַשֵּׁל לְאַבְרָהָם שֶׁאָמַר "אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" (בראשית יח:כז):
לְגַבֵּי חֹמֶר. שָׁוֶה לֶעָפָר יְהִי גַּבֵּיכֶם אֲצִלּוֹ. גַּבֵּיכֶם. גֹּבַהּ שֶׁלָּכֶם, כְּמוֹ "וַתִּבְנִי לָךְ גָּב" (יחזקאל טז:כד):

פסוק יג

וַיַּעֲבֹר עָלַי מָה. מַה שֶּׁיַּעֲבֹר עָלַי בַּעֲוֹן צַעֲקָתִי יַעֲבֹר עָלַי, וְאַל תָּחוּשׁוּ עַל מָה אֲנִי צָרִיךְ לְשֵׂאת וְלֶאֱחֹז:

פסוק יד

בְּשָׂרִי בְּשִׁנָּי. לְיַסְּרֵנִי וּלְכוֹפֵנִי אֶל הַשְׁתִּיקָה:
וְנַפְשִׁי אָשִׂים בְּכַפִּי. לְהַגִּישׁ נַפְשִׁי לַמָּוֶת בְּיִסּוּרֵי שְׁתִיקָה:

פסוק טו
הֵן יִקְטָלֵנִי. הֲלֹא אִם יִקְטְלֵנִי, אֵינִי נִפְרָד מִמֶּנּוּ, וְתָמִיד לוֹ אֲיַיחֵל; עַל כֵּן אֵין מֶרֶד וְפֶשַׁע בִּדְבָרַי:

אַךְ דְּרָכַי. וּמְדוֹתַי שֶׁנָּהַגְתִּי בָּהֶם:

אֶל פָּנָיו אוֹכִיחַ. לְדַעַת מַה יַּפְשִׁיעֵנִי:

פסוק טז
גַּם הוּא. וְכַאֲשֶׁר אֲנִי שָׁלֵם עִמּוֹ, כֵּן הוּא **גַּם הוּא לִי לִישׁוּעָה**. וְלֹא תִמְצָאוּ אַתֶּם חֵן בְּעֵינָיו:

כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר לָהֶם: "כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה" (איוב מב:ז):

פסוק יח
עָרַכְתִּי מִשְׁפָּט. הוֹכָחַת דְּבָרִים; סִדַּרְתִּי טַעֲנוֹתַי בִּלְבִּי, מַה לְהָשִׁיב:

פסוק יט
אַחֲרִישׁ וְאֶגְוָע. אִם לֹא אָרִיב, **אַחֲרִישׁ וְאֶגְוָע**:

פסוק כ
אַךְ שְׁתַּיִם אַל תַּעַשׂ עִמָּדִי. דִּין שֶׁל מַעְלָה וְדִין שֶׁל מַטָּה. וְאִם בְּאַחַת תָּבוֹא לְמִשְׁפָּט, **אָז מִפָּנֶיךָ לֹא אֶסָּתֵר**. אִם בְּדִין שֶׁל מַעְלָה, אֲנִי אוֹמֵר: חָטָאתִי, "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וְגוֹ'" (משלי כח:יג); וְאִם בְּדִין שֶׁל מַטָּה, אַף אָנֹכִי לֹא אוֹדֶה: כְּסוּי חֲטָאָה לְשׁוֹן שֶׁקֶר (תהלים לב:א; קט:ב) (סא"א):

פסוק כא
כַּפְּךָ מֵעָלַי הַרְחַק. כְּפִיָּתְךָ, כְּמוֹ שֶׁהֵשִׁיבוֹ אֱלִיהוּא "וְאַכְפֵּי עָלֶיךָ לֹא יִכְבָּד" (איוב לג:ז). וְיֵשׁ פּוֹתְרִים כַּפְּךָ – כְּלוֹמַר: יָדְךָ, וְקָשָׁה לִי לְאוֹמְרוֹ, כִּי לֹא מָצִינוּ 'כַּפִּי לְרָעָה, כִּי אִם לְהָגֵן, כְּמוֹ "וְשַׂכֹּתִי כַפִּי" (שמות לג:כב):

פסוק כד
פָּנֶיךָ תַסְתִּיר. לִרְאוֹת אֶת דַּרְכֵי יָשָׁרִי:

פסוק כה
תַּעֲרוֹץ. תְּפַחִיד:

פסוק כו
מְרוֹרוֹת. סַרְבָנִיּוֹת אֲשֶׁר מָרִיתִי פִּיךָ אַתָּה כּוֹתֵב, וְלֹא הַטּוֹבוֹת שֶׁפָּעַלְתִּי:

פסוק כז
בַּסַּד. בְּלִשׁוֹן אֲרַמִּי "סַדְנָא בְּסַדְנֵיהּ יָתִיב" (פסחים כח.) – עֵץ גָּדוֹל שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ רַגְלֵי הָאֲסוּרִים, וּבְלִשׁוֹן יָוָנִי "אַשְׁתּוֹ"ק":

תִּתְחַקֶּה. אַתָּה עֹצֶמְךָ מִתְחַקֶּה עַל פְּסִיעוֹתַי: כֵּן פָּסַע זֶה, וְכֹה פָּעַל. וּכְמוֹ "מֵחֵיק הָאָרֶץ" (יחזקאל מג:יד); "וְחֵיק הָאַמָּה" (יחזקאל מג:יג). זֶה הַיְסוֹד אפיקיו"ל בְּלַעַ"ז; "הֵן עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךְ" (ישעיהו מט:טז):

פסוק כח
וְהוּא כְּרָקָב יִבְלֶה. הַגּוּף הַזֶּה אֲשֶׁר תִּרְדֹּף, יֵרָקֵב וְיִבְלֶה, וְאֵין כְּבוֹדְךָ בִּרְדִיפָתְךָ:

פרק יד

פסוק ג
אַף עַל זֶה. הַהֶבֶל וְהַנְּרָקָב:

פָּקַחְתָּ עֵינֶיךָ. לְדַקְדֵּק בַּחֲטָאָיו:

וְאוֹתִי. אַתָּה מֵבִיא בְּמִשְׁפָּט עַל עֲוֹונוֹתַי:

פסוק ד
מִי יִתֵּן טָהוֹר. מִדְּבַר טִפָּה סְרוּחָה וְשִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהוּא טָמֵא. **לֹא אֶחָד** בָּהֶם טָהוֹר, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא:

פסוק ה
אִם חֲרוּצִים יָמָיו. אִם גְּמוּל זֶה הוּא מִשְׁתַּלֵּם, שֶׁחֲרוּצִים וּקְצוּבִים לְיוֹם קָבוּעַ וּמְיֻעָד לְמִיתָה:

וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו אִתָּךְ. קְצוּבִים, וְחֹק זֶה עָשִׂיתָ לוֹ וְלֹא יִתְקַיֵּם עוֹד יוֹתֵר בָּעוֹלָם – דַּי לְךָ בַּתַּשְׁלוּמִין הַלָּלוּ:

פסוק ו
שְׁעֵה מֵעָלָיו. בְּאוֹתוֹ מְעוּט חָרֵץ הַיָּמִים, וְיֶחְדַּל לוֹ מִמַּכְאוֹב, עַד יִרְצֶה בְּזִקְנוּתוֹ וְתַשּׂוּת כֹּחוֹ אֶת יוֹם מוֹתוֹ כְּשָׂכִיר הָרוֹצֶה לְהַשְׁלֵמַת עֲבוֹדַת יוֹמוֹ. כִּי עֲבִירָתוֹ מִן הָעוֹלָם חֲלוּטָה וְנִצְּמֶתֶת מִשְּׁאָר כָּל הָעוֹבְרִים:

פסוק ז
כִּי יֵשׁ לָעֵץ תִּקְוָה. שֶׁיַּחֲלֹף:

וְינַקָתּוֹ. אֲשֶׁר מִגִּזְעוֹ **לֹא תֶחְדָּל** מִהְיוֹת עָנָף:

פסוק ט

וְעָשָׂה קָצִיר. הֵיא יוֹנֶקֶת, כְּמוֹ "תְּשַׁלַּח קְצִירֶיהָ עַד יָם" (תהילים פ:יב):

נָטַע. שֵׁם דָּבָר הוּא, וְטַעַם הֲבָרָתוֹ לְמַעְלָה בַּנּוּ"ן, וְנִנְקַד כֻּלּוֹ קָמַץ מִפְּנֵי שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק. אַף מִגְזֶרֶת "נָטַע" (ישעיה מד:יד) הוּא:

פסוק יא

אָזְלוּ מַיִם מִנִּי יָם. מִמָּקוֹם שֶׁנָּהָר בָּא וְיוֹצֵא מִמְּקוֹרוֹ, הַבָּא מֵאֵלָיו מִן הַיָּם:

וְהַנָּהָר. הַבָּא מִשָּׁם יֶחֱרַב וְיִיבַשׁ לְעוֹלָם, כֵּן אִישׁ שָׁכַב וְלֹא יָקוּם:

פסוק יד

כָּל־יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל. לְתוֹחֶלֶת:

פסוק טו

תִּקְרָא. תְּחִנָּה הִיא: קְרָא אֵלַי **וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ** לְהוֹכִיחַ דְּבָרַי:

תִּכְסֹף. תַּחְמֹד:

פסוק טז

כִּי עַתָּה. אַתָּה מֵרֵיעַ לִי:

צְעָדַי. אַתָּה סוֹפֵר:

לֹא תִשְׁמוֹר. אֵינְךָ מַמְתִּין עַל חַטָּאתִי מִלְּהִפָּרַע, כְּמוֹ "וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר" (בראשית לז:יא) – הִמְתִּין שֶׁתִּתְקַיֵּם. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה (סנהדרין סג:): לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ שְׁמוֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִית – לְשׁוֹן "הַמְתֵּן":

פסוק יז

חָתוּם בִּצְרוֹר. חָתוּם וּמְשֻׁמָּר בִּצְרוֹר בֶּגֶד, כְּכֶסֶף וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁלֹּא תֹּאבַד:

וַתִּטְפֹּל עַל עֲוֹנִי. נִתְחַבַּרְתָּ עַל עֲוֹנִי:

פסוק יח

וְאוּלָם הַר נוֹפֵל. הַר הַנּוֹפֵל גָּבְהוֹ יִבּוֹל וְיֵעָשֶׂה עָפָר, וּתְהֵא לוֹ תִּקְוָה לֵיהָנוֹת מִמֶּנּוּ. **וְצוּר** אֲשֶׁר נָעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ גַּם הוּא, יִבּוֹל לְשׁוֹן תְּבוּאָה. אוֹ:

פסוק יט

אֲבָנִים. אֲשֶׁר **שָׁחֲקוּ מַיִם** בְּעָבְרָם עֲלֵיהֶם תָּמִיד:

תִּשְׁטֹף. הִשְׁטִיפוּ סְפִיחֶיהָ שֶׁל אֶבֶן לֵיהָפֵךְ לְעָפָר וְלִצְמֹחַ בּוֹ דָּבָר, כַּאֲשֶׁר יִצְמַח סְפִיחַ הַקָּצִיר שֶׁעָבַר – כֵּן יִתְהַפֵּךְ עָפָר זֶה סְפִיחֶיהָ לְאֶבֶן:

וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ. אֵינָהּ כֵּן, אֲשֶׁר מִשֶּׁיָּמוּת – אָבְדָה סָלָה:

פסוק כ
תְּתַקְּפֵהוּ. תֶּחֱזַק מִמֶּנּוּ וְתֶאֱנָסֵהוּ בְּתַקְפְּךָ, **וַיַּהֲלֹךְ** מִן הָעוֹלָם:

פסוק כא
יִכְבְּדוּ. יִהְיוּ כְּבֵדִים בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, וְהוּא לֹא יֵדַע:
וְיִצְעֲרוּ. וְיִמְעֲטוּ מִכָּל טוֹב, וְהוּא לֹא יָבִין:

פסוק כב
אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב. קָשֶׁה רִמָּה לַמֵּת כְּמַחַט בַּבָּשָׂר הֶחָי (שבת יג:):

פרק טו

פסוק ב
(**מענה אליפז**):

הֲחָכָם יַעֲנֶה דַעַת רוּחַ. תָּמוּהַּ הוּא, וְכִי מִי שֶׁהוּא חָכָם יַעֲנֶה וְיָרִים קוֹל בְּדַעַת שֶׁל רוּחַ וְהֶבֶל?

פסוק ג
הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכּוֹן. לְהִתְוַכֵּחַ בְּדָבָר שֶׁלֹּא תִּהֵא לוֹ מֵהֶן הֲנָאָה, כְּמוֹ "וְתִהְיִ לוֹ סֹכֶנֶת" (מלכים א א:ב), וּכְמוֹ "יִסָּכֵן בָּם" (קהלת י:ט) – יֵהָנֶה בָּם:

פסוק ד
אַף אַתָּה. כָּל שֶׁכֵּן אַתָּה, שֶׁחָכָם מְאֹד, **אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה בְּמַרְבִּית דְּבָרֶיךָ**:
וְתִגְרַע שִׂיחָה. כְּמוֹ "כִּי יְגֻרַע נִטְפֵי מָיִם" (איוב לו:כז), וּכְמוֹ "וְתִגְרַע אֵלֶיךָ חָכְמָה" (איוב טו:ח):

פסוק ה
כִּי יְאַלֵּף עֲוֹנְךָ. יִצְרְךָ הָרָע אֶת פִּיךָ לְדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהָיָה לְךָ לִבְחֹר **לְשׁוֹן עָרוּמִים**:

פסוק ו
יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא אָנִי. כְּלוֹמַר: הַשִּׁיבֵנִי עַל שְׁאֵלָתִי, וְנִמְצָא פִיךָ הִרְשִׁיעֲךָ; כִּי טוֹב לִי **שֶׁיַּרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא אָנִי**. וְזוֹ הִיא שְׁאֵלָתִי:

פסוק ז
הֲרִאשׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד. הֲבְטֶרֶם אָדָם תִּוָּלֵד? הֵ"א הַזֹּאת מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תֵּימַהּ, לְפִיכָךְ נְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח. וּמְלִיצָתוֹ: הֲרִאשׁוֹן לְאָדָם הַנּוֹצָר מֵאֲדָמָה נוֹלַדְתָּ, שֶׁיָּדַעְתָּ לְקַיֵּם כָּל חָכְמַת מִצְוֹוֹת הַבּוֹרֵא?!

פסוק ח

וְתִגְרַע. וַתַּרְבֶּה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה לָרֶדֶת עָלֶיךָ:

פסוק י

כַּבִּיר. מְרֻבֶּה יָמִים מֵאָבִיךָ:

פסוק יא

הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחוּמוֹת אֵל. אֲשֶׁר הֵיטִיב לְךָ הַצּוּר עַד עַתָּה יָמִים רַבִּים, וּדְבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר לָאַט עִמָּךְ בְּלַאט וְנַחַת דִּשְׁנוֹ:

לָאַט. הַנָּעִים. וּלְשׁוֹן פָּעַל הוּא, וְלֹא שֵׁם דָּבָר; וְלָכֵן הוּא נָקוּד חֶצְיוֹ קָמַץ וְחֶצְיוֹ פַּתַּח:

פסוק יב

יִקָּחֵךְ. יְלַמֶּדְךָ, כְּמוֹ "יַעֲרֹךְ כַּמָּטָר לִקְחִי" (דברים לב:ב):

יִרְזְמוּן. כְּמוֹ יִרְמְזוּן, כְּמוֹ שִׂמְלָה שַׂלְמָה (שמות כב:ח, כו):

פסוק יד

מָה אֱנוֹשׁ כִּי יִזְכֶּה. מַה כֹּחוֹ, שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת זַכַּאי נֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק טו

וְשָׁמַיִם. צְבָא הַשָּׁמַיִם:

זַכּוּ. יִצְהֲרוּ. כָּל לְשׁוֹן זַךְ הוּא צַהַר:

פסוק טז

אַף. כָּל שֶׁכֵּן:

וְנֶאֱלָח. נִתְעָב וּמְעֹרְבָב, וְכֵן "כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ" (תהילים נג:ד):

פסוק יח

אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ. וְיִתְוַדּוּ פִּשְׁעָם **וְלֹא כִחֲדוּ** עָוֹנָם **מֵאֲבוֹתָם**. זֶהוּ אֲשֶׁר רָאִיתִי, וְהִנְנִי אֲסַפֵּר לְךָ. וְהֵיכָן רָאִיתִי? יְהוּדָה הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה תָּמָר (בראשית לח), רְאוּבֵן הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה בִלְהָה (בראשית לה:כב). וּמֶה הָיָה שְׂכָרָם?

פסוק יט

לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ. בִּשְׂכַר זֶה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת נָצַח, וְנָטְלוּ שְׁנֵיהֶם מִן הַנַּחֲלָה חֶלְקָם, וְלֹא גֹּרְשׁוּ מִן נַחֲלָתָם בַּעֲוֹנָם, מֵאַחַר שֶׁהוֹדוּ:

וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם. כְּשֶׁשָּׁבָא מֹשֶׁה לְבָרְכָם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג:ו-ז) "יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת וְזֹאת לִיהוּדָה". דָּבָר אַחֵר **וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם** בְּנַחֲלָה שֶׁל עָתִיד לָבֹא הַחֲלוּקָה בְּסֵפֶר (יחזקאל מח):

פסוק כ

כָּל יְמֵי. הָרָשָׁע שֶׁאֵינוֹ שָׁב מֵחֶטְאוֹ וְאֵינוֹ מוֹדֶה פִּשְׁעָיו כָּל יָמָיו:

הוּא מִתְחוֹלֵל. וּמִתְאוֹנֵן עַל הַבְּטָחָתוֹ, שֶׁיְשַׁלֵּם רָעָתוֹ אֲשֶׁר פָּעַל. כָּל מִסְפַּר שָׁנִים אֲשֶׁר **נִצְפְּנוּ לֶעָרִיץ**. הוּא מִתְחוֹלֵל:

מִתְחוֹלֵל. לְשׁוֹן אֲנִינוּת, וְלֹא שָׁמַעְתִּי:

פסוק כא

קוֹל פְּחָדִים בְּאָזְנָיו. לֵאמֹר: הַגִּיעַ עֵת תַּשְׁלוּמַי:

בַּשָּׁלוֹם. וּכְשֶׁהוּא שָׁרוּי בְּשָׁלוֹם, אָז **הַשּׁוֹדֵד יְבוֹאֶנּוּ**:

פסוק כב

וְצָפוּי הוּא אֲלֵי חָרֶב. וְעָתִיד הוּא אֲלֵי חֶרֶב וְעָנִי, לָנוּד לַלֶּחֶם אַיֵּה יִמְצָאֶנּוּ:

פסוק כג

נוֹדֵד הוּא. כְּלוֹמַר: מֻבְטָח הוּא לָנוּד:

יָדַע. לוֹ בֶּאֱמֶת:

כִּי נָכוֹן. וּמְזֻמָּן לָבוֹא **בְּיָדוֹ** כְּלוֹמַר: אֵלָיו וְעִמּוֹ **יוֹם חֹשֶׁךְ**. כְּמוֹ "מִן הַבָּא בְיָדוֹ" (בראשית לב:יד):

פסוק כד

תְּתַקְּפֵהוּ. תֶּחֱזַק הַמְצוּקָה מִמֶּנּוּ וְתֶאֱנָסֵהוּ:

כְּמֶלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר. לֹא מָצָאתִי דִּמְיוֹנוֹ. וְיֵשׁ לְפוֹתְרוֹ בְּאוֹתִיּוֹת הַמִּתְחַלְּפוֹת רי"ש בְּדָלֶ"ת כְּמוֹ אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית י:ג) – אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת (דברי הימים א א:ו); וְכֵן כִּתִּים וְדוֹדָנִים (בראשית י:ד). אַף כָּאן לַכִּידוֹר – כְּמוֹ לַכִּידוֹד, כְּאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא עָתִיד לִיקוֹד בָּאֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם; וְהוּא סַנְחֵרִיב, שֶׁנִּתְנַבֵּא הַנָּבִיא עָלָיו "כִּי עָרוּף מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה גַּם הִיא לַמֶּלֶךְ הוּכָן" (ישעיהו ל:לג) – לִשְׂרֹף חֵילָיו יְקַד יְקוֹד (ישעיהו י:טז); וְדוֹמֶה לוֹ "כִּידוֹדֵי אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ" (איוב מא:יא) – אִם (ס"א אֵשׁ) "לַפִּידִים" (איוב מא:יא), אִם לֶהָבוֹת (איוב מא:יג):

פסוק כו

יָרוּץ אֲלָיו. הָיָה רָץ אֶל הַבּוֹרֵא בְּגֹבַהּ וּזְקִיפַת צַוָּאר לְהַכְעִיסוֹ:

בַּעֲבִי גַּבֵּי מָגִנָּיו. בְּחֻזְקַת כֹּחוֹ, **גַּבֵּי** לְשׁוֹן גֹּובַהּ, כְּמוֹ "וַתִּבְנִי לָךְ גָּב" (יחזקאל טז:כד):

פסוק כז
פִּימָה עָלֵי כָסֶל. עָשָׂה פֶּה עַל חֲלָצַיִם, שֶׁחֶלְבּוֹ וְעִבֵּי שׁוּמָנוֹ כָּפוּל עַל כְּסָלָיו, וְנִרְאִין כְּמִין פֶּה:

פִּימָה. מִגְזֶרֶת "וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִּים" (שמואל א יג:כא), זוֹ הִיא לִימָ"א שֶׁל נַפָּחִים, שֶׁיֵּשׁ לוֹ פִּיּוֹת הַרְבֵּה, וְנִקְרֵאת הֶפְצֵר פִּיּוֹת:

פסוק כח
וַיִּשְׁכְּנוּ עָרִים נִכְחָדוֹת. כֵּן דֶּרֶךְ בַּעֲלֵי גַּאֲוָה: בּוֹנִים חֳרָבוֹת לְשֵׁם:

פסוק כט
וְלֹא יָקוּם חֵילוֹ. לֹא יִתְקַיֵּם לְיָמִים רַבִּים:

וְלֹא יִטֶּה. לֹא יִנְטֶה מְלִיצָתוֹ; כְּמוֹ "וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע" (שמואל א ח:ג), שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: יַיְנְטוּ' הֵם עַצְמָם; אַף כָּאן לֹא יִנְטֶה מִן הַשָּׁמַיִם לָאָרֶץ. **מִנָּלָם**. מַתַּת תַּאֲוָתָם וְזִמּוּן מַחֲשַׁבְתָּם, וְהוּא כִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת: מִן לָהֶם:

מִן. הֲכָנָתָם, כְּמוֹ "וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ" (דניאל א:ה). וְדוֹמֶה לוֹ "הַפְּצִירָה פִּים" בִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת (שמואל א יג:כא), וְכֵן "אֶרְאֶלָּם" (ישעיה לג:ז) – תַּרְגּוּם יוֹנָתָן: "אִתְגְּלִי לְהוֹן". זֶה נִרְאֶה בְּעֵינַי, וּמְנַחֵם מְסַיְּעֵנִי. דָּבָר אַחֵר: **מִנָּלָם**. לְשׁוֹן "כַּנְּלֹתְךָ לִבְגֹּד" (ישעיה לג:א), וְהַנּוּ"ן שֶׁבּוֹ יְסוֹד נוֹפֵל. לְשׁוֹן תַּכְלִית: **לֹא יִטֶּה לָאָרֶץ**. לִהְיוֹת בְּטֵלָה, גְּזֵרַת חָרוּץ:

פסוק ל
וְיָסוּר. מִן הָעוֹלָם:

בְּרוּחַ פִּיו. שֶׁל שַׁלִּיט בָּעוֹלָם, וְזֶה מִקְרָא חָסֵר. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: בִּשְׁבִיל רוּחַ פִּיו – שֶׁהֵרַע לְדַבֵּר סָרָה:

פסוק לא
אַל יַאֲמַן. אוֹתוֹ אֲשֶׁר בְּשָׁוְא נִתְעָה, כִּי שָׁוְא יִהְיֶה תְּמוּרָתוֹ וְיִגִּיעוֹ, כְּמוֹ "וְעַל הַתְּמוּרָה" (רות ד:ז):

פסוק לב
בְּלֹא יוֹמוֹ. תַּעֲמֹד תְּמוּרָתוֹ עַל מְלֵיאָתָהּ מִלְּגַדֵּל וּמִלְּהַצְלִיחַ עוֹד, כְּמוֹ "וַיִּמָּלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם" (בראשית נ:ג). פֵּירוּשׁוֹ: "וְאִשְׁלִימוּ" (תרגום אונקלוס):

וְכַפָּתוֹ. כְּפִיַּת עֲנָפָיו, כָּל עַנְפֵי אִילָן דּוֹמִין לְכַפָּה:

פסוק לה
הָרֹה עָמָל וְיָלַד אָוֶן. עֹשֶׂה רָעָה, וְיִשְׁתַּלְּמוּ שְׂכַר הַלֵּידָה לְפִי הַהֵרָיוֹן:

תָּכִין. תַּזְמִין:

מִרְמָה. לְמִרְמָה תֵּהָפֵךְ לָהֶם תַּאֲוָתָם:

פרק טז

פסוק ג
(**מענה איוב**):

יַמְרִיצָךְ. יְשַׁעֲרֵךְ פִּיךְ לַחֲשֹׁב דְּבָרִים נִמְרָצִים עַל אוֹפְנֵיהֶם:

פסוק ד
כָּכֶם אַדַבֵּרָה. כָּכֶם אֲנִי יוֹדֵעַ לְקַנְתֵּר:

לוּ יֵשׁ נַפְשְׁכֶם. בְּיִסּוּרִין תַּחַת נַפְשִׁי, גַּם אֲנִי הָיִיתִי מְחַבֵּר עֲלֵיכֶם בְּמִלִּין וּמֵנִיעַ עֲלֵיכֶם רֹאשִׁי בְּצַעֲקָתְכֶם, וּמְאַמֵּץ אֶתְכֶם בְּמוֹ פִי לֵאמֹר: הַחֲרִישׁוּ, הִתְאַמְּצוּ וְעִמְּדוּ בְּיִסּוּרֵיכֶם, כַּאֲשֶׁר אַתֶּם תֹּאמְרוּ אֵלַי:

פסוק ה
וְנִיד שְׂפָתַי. שֶׁאֲנִי נָד וְקוֹבֵל עַתָּה וְצוֹעֵק, אָז יַחְשׂוֹךְ וְלֹא אֶזְעוֹק וְלֹא אָנוּד עוֹד, אֲבָל עַתָּה:

פסוק ו
אִם אֲדַבְּרָה וְגוֹ':

פסוק ז
הֲשִׁמוֹתָ. לְשׁוֹן שְׁתִיקָה, כְּמוֹ "אֶשְׁתּוֹמֵם" (ישעיהו סג:ה), וּכְמוֹ "שֹׁמּוּ שָׁמַיִם" (ירמיהו ב:יב) – שָׁתְקוּ וְהִתְמַהוּ:

פסוק ח
וַתִּקְמְטֵנִי לְעֵד הָיָה. הִקְמַטְתַּנִי וְהִקְדַּרְתַּנִי בִּשְׁבִיל עֵד, שֶׁהָיָה לְעֵד עַל עֲוֹנִי לְהַשְׂטִינֵנִי:

פסוק ט
צָרַי. הַשָּׂטָן הוּא הַצָּר:

יִלְטוֹשׁ. יְחַדֵּד, כְּמוֹ "לוֹטֵשׁ כָּל חֹרֵשׁ וְגוֹמֵר" (בראשית ד:כב):

פסוק י
פָּעֲרוּ עָלַי בְּפִיהֶם. פָּתְחוּ, כְּמוֹ "וּפָעֲרָה פִיהָ" (ישעיה ה:יד):

יִתְמַלָּאוּן. יִתְאַסְּפוּן, וְהַרְבֵּה לוֹ דּוֹמִין בַּמִּקְרָא: "קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא" (ירמיה יב:ו), "אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים" (ישעיה לא:ד). וְאֵינוֹ מְשְׁתַּנֶּה מִלְּשׁוֹנוֹ, כִּי כָל 'מִלּוּי' – 'נֶאֱסָף' הוּא:

פסוק יא

יַסְגִּירֵנִי אֵל אָל עָוִיל. הִסְגִּירַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶל אֱוִיל לֵץ עוֹלֵל, לָלוּץ בִּי:
וְעַל יְדֵי רְשָׁעִים יְרִטֵנִי. רְטִיַּת תַּנְחוּמָיו וּרְפוּאָתִי מָסַר לָרְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים. דָּבָר אַחֵר: **יְרִטֵנִי** כְּמוֹ יְרַצֵּנִי, לְשׁוֹן רִצּוּי וְתַנְחוּמִים:

פסוק יב

וַיְפַרְפְּרֵנִי. אוֹתוֹ עָוִיל, לְשׁוֹן פֵּרוּרִין:
וַיְפַצְפְּצֵנִי. לְשׁוֹן נִשְׁבָּר לִשְׁבָרִים הַרְבֵּה בַּחֲבָטָה רַבָּה, כְּמוֹ "וְנִפַּצְתִּים אִישׁ אֶל אָחִיו" (ירמיה יג:יד), "וְנִפֵּץ עֹלְלַיִךְ אֶל הַסָּלַע" (תהלים קלז:ט):

פסוק יג

רַבָּיו. מוֹרֶה חִצָּיו, כְּמוֹ "רֹבֶה קֶשֶׁת" (בראשית כא:כ):
מְרֵרָתִי. מָרָה שֶׁלִּי:

פסוק טו

גִּלְּדִי. מַכָּה יְבֵשָׁה וְהַעֲלָאַת גֶּלֶד, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (ראש השנה כז:): וְהֶעֱמִידוּ עַל גִּלְּדוֹ:
וְעוֹלַלְתִּי. וְלִכְלַכְתִּי וְגִנִּיתִי, כְּמוֹ "וַיִּתְעַלְּלוּ בָהּ" (שופטים יט:כה) – לְשׁוֹן בְּזָיוֹן וּנְאָצָה, וּכְמוֹ "עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי" (איכה ג:נא):
קַרְנִי. זִיוִי, לְשׁוֹן "וְקַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ" (חבקוק ג:ד):

פסוק טז

חָמַרְמְרוּ. נִקְמְטוּ, כְּמוֹ "נֶחְמְרוּ בְּנֵי מֵעֶיהָ" בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (חולין נו:); וְכֵן "מֵעַי חָמַרְמָרוּ" (איכה א:כ):
צַלְמָוֶת. שֶׁחָשְׁכוּ מֵחָמַת בֶּכִי וְדֶמְעָה:

פסוק יז

וּתְפִלָּתִי זַכָּה. לֹא קִלְקַלְתִּי חֲבֵרִי, וְלֹא פִּלַּלְתִּי לוֹ רָעָה:

פסוק יח

וְאַל יְהִי מָקוֹם. בָּאָרֶץ לְהַבְלִיעַ בּוֹ צַעֲקָתִי, כִּי לַשָּׁמַיִם תַּעֲלֶה:

פסוק יט
הִנֵּה בַשָּׁמַיִם עֵדִי. יוֹצְרִי הַיּוֹדֵעַ דְּרָכִי:

פסוק כ
דַּלְפָּה. דּוֹמַעַת וְזוֹלֶפֶת דִּמְעָה, לְשׁוֹן דְּלוּף:

פסוק כא
וְיוֹכַח לְגֶבֶר. וְהַלְוַאי יַעֲשֶׂה לִי זֹאת, שֶׁיִּתֵּן לִי מָקוֹם לְהִתְוַכֵּחַ גֶּבֶר עִם אֱלוֹהַּ, לְהַשְׁוות שְׁנֵי הָרִיבִים: רִיב גֶּבֶר עִם קוֹנוֹ וְרִיב בֵּין אָדָם לְרֵעֵהוּ:

פסוק כב
כִּי שְׁנוֹת וְגוֹ'. הַקְּצוּבִים מִסְפָּר לִימֵי חַיַּי:
יֶאֱתָיוּ. יַגִּיעוּ, וְאָז **אֹרַח לֹא אָשׁוּב אֲהֶלֶךְ**:

פרק יז

פסוק א
נִזְעָכוּ. נִקְפְּצוּ, כְּמוֹ "נִדְעָכוּ" (איוב ו:יז):
קְבָרִים לִי. מוּכָן אֲנִי לַקֶּבֶר:

פסוק ב
אִם לֹא. אִם לֹא זֹאת בָּאַתְנִי, שֶׁבְּנֵי אָדָם הַתּוֹלִים נוֹעֲדוּ עִמִּי בְּתַנְחוּמַי, לְהָתֵל בִּי:
וּבְהַמְרוֹתָם. כְּמוֹ "וַיַּמְרוּ בִי" (יחזקאל כ:ח), "מַמְרִים הֱיִיתֶם" (דברים ט:ז) – לְשׁוֹן בְּהַקְנָטַתְכֶם:
תָּלַן עֵינִי. עֵינִי וְלִבִּי וּמַחֲשַׁבְתִּי לָנוּחַ בָּהֶן:

פסוק ג
שִׂימָה נָּא. הַבּוֹרֵא:
עָרְבֵנִי. בְּתֵּן עֵרָבוֹן כַּף, לְהִתְוַכֵּחַ יַחַד. כְּמוֹ **מִי הוּא מֵאַלָּה לָיָדִי יִתָּקַע** וְיִיטַב לוֹ:

פסוק ד
כִּי לִבָּם צָפַנְתָּ מִשָּׂכֶל. וְעַל כֵּן לֹא תְרוֹמֵם תִּפְאַרְתְּךָ עַל יְדֵיהֶם:

פסוק ה
לְחֵלֶק יַגִּיד. לַחֲלַקְלַקּוֹת **יַגִּיד** כָּל אֶחָד מֵהֶם אֶת רֵעוֹ, וְזֹאת תָּבֹא לָהֶם: **עֵינֵי בָנָיו תִּכְלֶינָה**:

פסוק ו
וְתֹפֶת. כְּמוֹ "תֹּף" (ישעיהו ה:יב):
לְפָנִים. שֶׁל בְּרִיּוֹת אֲנִי:

פסוק ז
וַיצוּרַי. אֵיבָרִים שֶׁאֲנִי נוֹצָר בָּהֶם:

פסוק ח
יָשֹׁמּוּ. יִתְמְהוּ:
וְנָקִי. אִם יֵשׁ צַדִּיק שׁוֹמֵעַ בְּהַתּוּלוֹת הַחֲנֵפִים הָאֵלֶּה:
יִתְעוֹרָר. לָרִיב בָּכֶם:

פסוק ט
וְיֹאחֵז. כָּל צַדִּיק דַּרְכּוֹ לַעֲמֹד כְּנֶגֶד כַּת חֲנֵפִים:

פסוק י
וְאוּלָם כֻּלָּם. אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם **תָּשׁוּבוּ נָא וּבֹאוּ נָא**:
וְלֹא אֶמְצָא בָכֶם חָכָם. בְּמַה שֶׁאַתֶּם מַלְעִיגִים עַל קַבָּלָתִי:

פסוק יא
יָמַי וְגוֹ'. הִנֵּה יְמֵי טוֹבָתִי שֶׁהֲרְגַלְתִּי בָּהֶם, **עָבְרוּ**:
זִמּוֹתַי. שֶׁזָּמוֹתִי לְהַאֲרִיךְ בְּטוֹבָה:
נִתְּקוּ מוֹרָשֵׁי לְבָבִי. מַחֲשָׁבוֹת שֶׁלִּבִּי מוֹרִישַׁנִי, שֶׁהָיָה לִבִּי אוֹמֵר לִי לִירַשׁ טוֹבָה לְפִי דַּרְכִּי:

פסוק יב
לַיְלָה לְיוֹם יָשִׂימוּ. הַתּוֹלִים אֵלָּה הוֹפְכִים לִי לַיְלָה לְיוֹם, כִּי מִצַּרַת הַתּוֹלִים לֹא אִישַׁן בַּלַּיְלָה:
אוֹר קָרוֹב. וְקָצַר לִי, מִפְּנֵי צָרוֹת חֹשֶׁךְ לַיְלָה. אוֹר קָרוֹב – כַּאֲשֶׁר יָבֹא הַשֶּׁמֶשׁ נִרְאֶה לִי שֶׁעַתָּה מִקָּרוֹב הֵאִיר הַיּוֹם, וְנִקְצַר וְחָלַף לוֹ; כְּמוֹ "הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה" (בראשית יט:כ) – נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב מֵחָדָשׁ; וּכְמוֹ "כִּי רִנְנַת רְשָׁעִים מִקָּרֹב" (איוב כ:ה), וּכְמוֹ "חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ" (דברים לב:יז):

פסוק יג
אִם אֲקַוֶּה שְׁאוֹל. כְּמוֹ "אִם חֲרוּצִים יָמָיו" (איוב יד:ה), כְּלוֹמַר: מֵאַחַר שֶׁאֲנִי מְקַוֶּה **שְׁאוֹל בֵּיתִי**:

וּבַחֹשֶׁךְ **רִפַּדְתִּי**. שִׁטַּחְתִּי יְצוּעַי בַּקֶּבֶר:

פסוק יד

לַשַּׁחַת קָרָאתִי אָבִי אָתָּה. לְהִתְלוֹנֵן בּוֹ יָמִים רַבִּים, כְּאִלּוּ הוּא אָבִי, מֵאַחַר שֶׁתִּקְוָתִי זֹאת הִיא:

פסוק טו

וְאַיֵּה אֵפוֹ תִקְוָתִי. וְאַתְּ, לָמָּה נִמְשַׁכְתְּ? וּמִי יְשׁוּרֶנָּה לְהָרִיצָהּ עָדַי?

פסוק טז

בַּדֵּי שְׁאוֹל תֵּרַדְנָה. אוֹתָם אֲבָרִים שֶׁסּוֹפָן לֵירֵד שְׁאוֹל, שֶׁתְּהֵא **יַחַד עַל עָפָר נָחַת**:

נָחַת. מְלוֹנָן, לְשׁוֹן "וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ" (במדבר יא:כו):

פרק יח

פסוק ב

(**מענה בלדד**):

קִנְצֵי. סוֹף:

תָּבִינוּ. תִּשְׁתְּקוּ לְהָבִין וְלִשְׁמֹעַ אֶת אֲשֶׁר נְדַבֵּר:

פסוק ג

נִטְמֵינוּ בְעֵינֵיכֶם. נֶחְשַׁבְנוּ בְעֵינֵיכֶם טְמוּנִין. וְאֵין יְסוֹד בַּתֵּיבָה זוֹ זוּלָתִי טי"ת מ"ם, כְּמוֹ "טְמוֹנִין פְּלִשְׁתָּאֵי", תַּרְגּוּם שֶׁל "סְתוּמוּם פְּלִשְׁתִּים" (בראשית כו:טו). יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן טְמִינָה, וְטָעוּת הוּא בְּיָדָם, שֶׁאִם כֵּן צְרִיכָה הַתֵּיבָה שְׁנֵי נוּנִי"ן, אֶחָד בַּיְסוֹד וְאֶחָד בְּשִׁמּוּשׁ שֶׁל רַבִּים:

פסוק ד

טוֹרֵף נַפְשׁוֹ. חוֹזֵר עַל אִיּוֹב. לְךָ אֲנִי אוֹמֵר, הַטּוֹרֵף וּמְחַבֵּל נַפְשׁוֹ **בְּאַפּוֹ** וּבְכַעֲסוֹ:

הֲלְמַעַנְךָ. הַלְמַעַן צִדְקָתְךָ תֵּעָזֵב הָאָרֶץ מִמִּשְׁפַּט מִדָּתָהּ?

וְיֶעְתַּק צוּר. הַיּוֹצֵר (מִמְּקוֹמוֹ) מִדַּעְתּוֹ וּמִמִּדָּתוֹ:

פסוק ה

גַּם. עַתָּה, לְפִי צַעֲקָתְךָ, זֹאת תִּנְהַג לְדוֹרוֹת:

אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ. יִקְפֹּץ מִמְּקוֹמוֹ. **שְׁבִיב**. אֶשְׁטַנְצִיל"א:

פסוק ז

יֵצְרוּ. יִהְיוּ קְצָרִים **צַעֲדֵי** כֹּחוֹ:

וְתַשְׁלִיכֵהוּ. מֵעָלָיו עֲצָתוֹ שֶׁיִּיעַץ, אֲשֶׁר לֹא יִתְקַיֵּם:

פסוק ח

כִּי וגו'. סוֹפוֹ אֲשֶׁר שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת רַגְלָיו, (שֻׁלְּחוּ) לִצְעוֹד עַל הָרֶשֶׁת וְלִיתָּפֵשׂ:

וְעַל שְׂבָכָה יִתְהַלָּךְ. הִיא רֶשֶׁת; כָּל שְׂבָכָה עֲשׂוּיָה כְּמוֹ רֶשֶׁת, וְהוּא קֵ"יפְ"א שֶׁבְּרֵאשֵׁי הַנָּשִׁים:

פסוק ט

יֹאחֵז. יֹאחֲזֻנּוּ בְּעָקֵב פֵּח:

פסוק י

טָמוּן בָּאָרֶץ. תַּחַת רַגְלָיו:

חַבְלוֹ. חֶבֶל מְצוּדָתוֹ אֲשֶׁר יִלָּכֵד בָּהּ:

וּמַלְכֻּדְתּוֹ. טָמוּן עָלַי נִתְיבוֹ, כְּשֵׁם שֶׁטּוֹמְנִין חֶבֶל מַלְכֹּדֶת לָעוֹפוֹת:

פסוק יא

בַּלָּהוֹת. שֵׁדִים:

וֶהֱפִיצֻהוּ לְרַגְלָיו. (יִנְפְּצֻהוּ) יַחְבְּטוּהוּ עַל הָאָרֶץ:

פסוק יב

אוֹנוֹ. בְּנוֹ (בראשית מט:ג):

לְצַלְעוֹ. אִשְׁתּוֹ (בראשית ב:כא):

פסוק יג

יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ. וְיֹאכַל כָּל שְׁאָר בַּדָּיו – בָּנָיו וּבְנוֹתָיו:

בְּכוֹר מָוֶת. שֵׁר הַמָּוֶת, כְּמוֹ "אֲנִי בְּכוֹר אֶתְּנֶהוּ" (תהלים פט:כח):

פסוק יד

יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ. מֵאִשְׁתּוֹ:

מִבְטַחוֹ. שֶׁהִיא בְּטוּחָה בּוֹ, (מִבְטַחוֹ) מִבְטַחַת שֶׁלּוֹ, שֶׁהִיא בּוֹטַחַת עָלָיו:

וַתַּצְעִידֵהוּ. וְהִיא תַּצְעִידֵהוּ וְתִשְׁלָחֵהוּ (מֵעָלֶיהָ) לַקֶּבֶר לְמֶלֶךְ הַשֵּׁדִים:

פסוק טו

תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ אַלְמָנָה:

מִבְלִי לוֹ. (שֶׁלֹּא תְּהֵא שֶׁלּוֹ) שֶׁהֲרֵי מֵת, וְסוֹף יְזֹרֶה **עַל נָוֵהוּ גָּפְרִית**:

פסוק יח

יֶהְדְּפֻהוּ. מִן הַשָּׁמַיִם:

פסוק יט
נָכָד. בֶּן הַבֵּן:

פסוק כ
נָשַׁמּוּ אַחֲרוֹנִים. תָּמְהוּ בְּשָׁמְעָם עַל אֵיד אֲשֶׁר בָּא לוֹ:
שָׁעַר. לֹא יִתָּכֵן לִהְיוֹת מִגִּזְרַת שֵׁעָר, שֶׁאֵין טַעַם שֵׁעָר בְּשִׁי"ן אֶלָּא בְּעַיִן, וְאֵינוֹ נֶהְפָּךְ לְקָמַץ בְּאַתְנַחְתָּא וְסוֹף פָּסוּק. לֹא שָׁמַעְתִּי:

פסוק כא
אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת עַוָּל. זֶה אַחֲרִיתָם:

פרק יט

פסוק ב
(**מענה איוב**):
תּוּגְיוֹן. לְשׁוֹן "תּוּגָה" (משלי יד:יג):

פסוק ג
עֶשֶׂר פְּעָמִים. עֶשֶׂר פְּרָשִׁיּוֹת יֵשׁ עַד כָּאן:
תַּהְכְּרוּ לִי. תִּתְנַכְּרוּ לִי:

פסוק ד
אִתִּי תָּלִין. אֲנִי הוּא הַלּוֹקֵחַ מַכּוֹת עַל מְשׁוּגָתִי:

פסוק ה
אִם אָמְנָם. אַתֶּם נוֹסְפִים עָלַי לְצָרָתִי, **וְתוֹכִיחוּ עָלַי חָרְפָּתִי** מַרְאִים וּמוֹכִיחִים חֶרְפָּתִי עַל פָּנַי:

פסוק ז
אֶצְעַק. עַל חָמָס וְלֹא אֵעָנֶה:

פסוק י
וַיִּסַּע. לְשׁוֹן עֲקִירָה:

פסוק יב
וַיָּסֹלּוּ. לְשׁוֹן "מְסִלָּה" (ישעיה יא:טז):

פסוק יג
אַךְ זָרוּ. לְשׁוֹן "אַכְזָר" (איוב ל:כא):

פסוק יז
לִבְנֵי בִטְנִי. לְאוֹתָם שֶׁגִּדַּלְתִּי בְּבֵיתִי, כְּאִלּוּ הֵם בָּנַי:

פסוק יח
עֲוִילִים מָאֲסוּ בִי. נִבְזֶה אֲנִי בְּעֵינֵי נְעָרִים, וְכָל שֶׁכֵּן בְּעֵינֵי שָׂרִים:

פסוק כ
דָּבְקָה עַצְמִי. שֶׁאֲנִי כָּחוּשׁ מֵעֹבִי בְּשָׂרִי:
בְּעוֹר שִׁנָּי. כָּל בְּשָׂרִי הָיָה לָקוּי בִּשְׁחִין וּבְתוֹלָעִים, חוּץ מֵחֲנִיכֵי שִׁנָּיו:

פסוק כד
בְּעֵט בַּרְזֶל. יֵחָצְבוּן בַּצּוּר, וְאַחַר כָּךְ מַעֲבִירִין אֶת הָעוֹפֶרֶת עֲלֵיהֶם, לָתֵת לָאוֹתִיּוֹת מַרְאֵה שַׁחֲרוּרִית, לְהַכִּירָם; וְכֵן דֶּרֶךְ חוֹקֵק אֶבֶן. וְלֹא יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ עֵט שֶׁל עוֹפֶרֶת, שֶׁהֲרֵי רַךְ הוּא אֵצֶל הָאֶבֶן:

פסוק כה
וַאֲנִי יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי חָי. וְא"ו זֶה חוֹזֵר לְמַעְלָה: אַתֶּם תִּרְדְּפוּנִי, וַאֲנִי יָדַעְתִּי גּוֹאֲלִי חַי – לִיפָרַע, וְהוּא יִתְקַיֵּם וְיַעֲמֹד:
וְאַחֲרוֹן עַל עָפָר יָקוּם. לְאַחַר שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹכְנֵי עָפָר, הוּא אַחֲרוֹן יַעֲמֹד:
יָקוּם. יִתְקַיֵּם:

פסוק כו
וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זֹאת. וְהֵם אֵינָם נוֹתְנִים לֵב לְגוֹאֲלִי, אֶלָּא אַחַר מַכַּת עוֹרִי נִקְּפוּ וְנִקְּרוּ הַקְּנִיטָה וְהָרְדִיפָה הַזֹּאת שֶׁאָמַרְתִּי, שֶׁהִיא לִי כְּנוֹקֶף וְחוֹתֵךְ בְּעוֹרִי. כְּמוֹ "וְנִקַּף סְבָכֵי הַיַּעַר" (ישעיהו י:לד):
וּמִבְּשָׂרִי. אֲנִי רוֹאֶה מִשְׁפָּטִים:
אֱלוֹהַּ. לְשׁוֹן מִשְׁפָּט וְיִסּוּרִין:

פסוק כח
כִּי תֹאמְרוּ מַה נִּרְדָּף לוֹ. כְּמוֹ "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ" (דברים ז:יז), שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן דִּילְמָא. כְּלוֹמַר: וְשֶׁתִּהְיוּ נוֹתְנִים לִבְּכֶם לַחְמֹל, וְלוֹמַר: לָמָּה נִרְדְּפֶנּוּ?
וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר. הַנִּמְצָא בּוֹ מַה הִיא? לְעוֹלָם לֹא תַעֲלֶה בִּלְבַבְכֶם הַטּוֹבָה הַזֹּאת! שֹׁרֶשׁ דָּבָר עַל מָה הוּא עוֹמֵד?

פסוק כט

כִּי חֵמָה. שֶׁאַתֶּם מַגְדִּילִים עָוֹן הַמֵּבִיא לִידֵי חֶרֶב:

לְמַעַן תֵּדְעוּן. וְתָבִינוּ סוֹד הַפּוּרְעָנוּת הַבָּא עַל הָרְשָׁעִים. וְיֵשׁ אֵם לַמָּסֹרֶת: שַׁדִּין כְּתִיב – כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ דִּין בָּעוֹלָם, כְּמוֹ "שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה" (שופטים ה:ז). כֵּן רָאִיתִי בְּתַנְחוּמָא (תנחומא, משפטים ג):

פרק כ

פסוק ב

(**מענה צופר**):

שְׂעַפַּי יְשִׁיבוּנִי. מַחְשְׁבוֹתַי יְשִׁיבוּנִי מַעֲנָה לְפִי, וּבַעֲבוּר שֶׁאֲנִי חָשׁ וְשׁוֹתֵק וְשַׂמְתִּי בִי שְׂתִיקוֹתַי יְשִׁיבוּנִי סְעִיפַי לַעֲנוֹת. אֲנִי שׁוֹמֵעַ מִמְּךָ יִסּוּרֵי כְלִמָּתִי, שֶׁאַתָּה תַכְלִימֵנִי, וְעַל כֵּן דְּבַר רוּחַ יַעֲנֵנִי מִבִּינָתִי לַהֲשִׁיבְךָ:

חוּשִׁי. שְׂתִיקוּתִי, כְּמוֹ "עֵת לַחֲשׁוֹת" (קהלת ג:ז):

פסוק ד

הֲזֹאת. תֵּימַהּ: הֲיוֹדֵעַ אַתָּה מִדָּה הַמְהַלֶּכֶת עַל פְּנֵי כָּל הַדּוֹרוֹת **מִנִּי עַד**?

פסוק ה

כִּי רִנַּת רְשָׁעִים. כָּל יְמֵי הֱיוֹתָהּ, מִקָּרוֹב בָּאָה וְלֹא לְאֹרֶךְ יָמִים עוֹמֶדֶת:

וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי רָגַע. בִּזְמַן מוּעָט תִּכְלֶה:

פסוק ו

שְׁיאוֹ. גָּבְהוֹ:

פסוק ז

כְּגָלְלוֹ. גֶּלֶל שֶׁל רְעִי:

פסוק ח

וְלֹא יִמְצָאוּהוּ. יוֹדְעָיו:

פסוק ט

שְׁזָפַתּוּ. רָאֲתָהוּ:

פסוק י

בָּנָיו יְרַצּוּ דַלִּים. עַל אַנְשֵׁי סְדוֹם נֶאֱמַר מַעֲנָה זוֹ, שֶׁהָיוּ גַּזְלָנִים וְאַכְזָרִים עַל עֲנִיִּים:

וְיָדָיו תְּשֻׁבְנָה. חֲמַס כַּפָּיו:

אוֹנוֹ. כֹּחַ אָנְסוֹ:

פסוק יא

עַצְמוֹתָיו מָלְאוּ עֲלוּמָיו. כֹּחַ נַעֲרוּתָיו:

וְעִמּוֹ עַל עָפָר תִּשְׁכָּב. כִּי יָמוּת פִּתְאוֹם עִם כֹּחוֹ:

פסוק יב

אִם תַּמְתִּיק. כָּךְ וֶסְתּוֹ שֶׁל רָשָׁע: **אִם תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה** וְאֵינוֹ רוֹאֶה לָהּ עַתָּה שָׁעָה שְׁתָּחוֹל, **יַכְחִידֶנָּה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ**, עַד בֹּא הָעֵת שֶׁתַּצְלִיחַ:

פסוק יד

לַחְמוֹ בְּמֵעָיו. בְּיוֹם אֵידוֹ נֶהְפַּךְ לִמְרוֹרוֹת פְּתָנִים:

פסוק טו

חַיִל. מָמוֹן:

פסוק טז

אֶפְעֶה. נָחָשׁ שָׂרָף:

פסוק יז

בְּפַלְגּוֹת נַהֲרֵי נַחֲלֵי. גַּן עֵדֶן הַמְתוּקִין כִּדְבַשׁ וְחֶמְאָה:

פסוק יח

מֵשִׁיב יָגַע. הַגֶּזֶל שֶׁגָּזַל:

כְּחַיִל תְּמוּרָתוֹ. כַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה תְּמוּרָתוֹ לְ"חֵיל", נְכָסִים גְּדוֹלִים, אָז יְבִיאֵהוּ חִסָּרוֹן:

וְלֹא יַעֲלֹס. בּוֹ, וְכֵן "יַעֲלוֹ" (תהלים צו:יב) וְכֵן "יַעֲלֹץ" (דברי הימים א טז:לב) שְׁלָשְׁתָּן מִתְחַלְּפוֹת:

פסוק יט

כִּי רָצַץ עָזַב דַּלִּים. לְאַחַר שֶׁרָצַץ אֶת דַּלִּים, עָזַב הַדַּלִּים וְנִטְרָד מִן הָעוֹלָם וְהָלַךְ לוֹ, וְהֵם חוֹזְרִים וְגוֹבִים מִמֶּנּוּ גְּזֵלוֹתָיו:

כִּי רָצַץ. כְּשֶׁרִצַּץ; כְּמוֹ "כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי" (שמות יח:טז) – כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהֶם:

פסוק כ

כִּי לֹא יָדַע. אֶת בִּטְנוֹ מֵעוֹלָם שְׂלֵיו, בִּטְנוֹ אוֹמֵר לוֹ תָּמִיד: גְּזוֹל וְהָבֵא לְמַלְאֵנִי! וְעַל כֵּן **בַּחֲמוּדוֹ**. בִּבְשַׂר יוֹפִי חֶמְדָּתוֹ:

לֹא יְמַלֵּט. כִּי יְהֵא פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ, וְדוֹמֶה לוֹ "וַתֻּמַּס כָּעָשׁ חֶמּוּדוֹ" (תהילים לט:יב):

פסוק כא

אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ. לֹא שִׁיֵּר מִמַּאֲכָלוֹ לְחַלֵּק לַעֲנִיִּים:

עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ. לֹא יַצְלִיחַ, כְּמוֹ "יָחִילוּ דְרָכָיו" (תהלים י:ה). וּבְאַגָּדַת שְׁמוֹת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסְתַּאי אוֹמֵר, שֶׁהָיָה עֵינֵיהֶם צָרָה בָּאוֹרְחִים, כִּי כֵּן הֵעִיד עַל סְדוֹם "גְּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְגוֹ' וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה" (יחזקאל טז:מט). וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (סנהדרין צב.): **אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ**. לֹא הִשְׁרָה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַל שֻׁלְחָנוֹ, כְּמוֹ "וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא" (יואל ג:ה):

פסוק כב

בְּמְלֹאוֹת שְׂפָקוֹ. בְּהִתְמַלְּאוֹת תַּאֲוַת לִבּוֹ דַּי, אָז **יֵצַר לוֹ**. תָּבֹא עָלָיו צָרָה:

סְפָקוֹ. לְשׁוֹן דַּי, כְּתַרְגּוּמָיְנָן: "כַּד סְפֵיקוּ גַּמְלַיָּא" (אונקלוס בראשית כד:כב), "וּמָצָא לָהֶם" (במדבר יא:כב): "הֵיסְפֵּקוּן" (תרגום אונקלוס):

כָּל־יַד עָמֵל תְּבוֹאֻנּוּ. תֶּחֱזַק עָלָיו וְתַצֵּר יַד עֲנִיִּים:

פסוק כג

יְהִי לְמַלֵּא בִטְנוֹ יְשַׁלַּח בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ. שְׁלִיחוּת חֲרוֹן אַפּוֹ יְהִי לְמַלֵּא בִטְנוֹ. וְאֵין זֶה לְשׁוֹן קְלָלָה אֶלָּא לְשׁוֹן נְבוּאָה וְעָתִיד:

וְיַמְטֵר עָלֵימוֹ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

בִּלְחוּמוֹ. בְּזַעַף מִלְחַמְתּוֹ פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית (תהלים יא:ו), כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְגוֹ'" (בראשית יט:כד):

פסוק כד

תַּחְלְפֵהוּ. חִצִּים שֶׁתִּזְרוֹק הַקֶּשֶׁת יַחְלְפוּ אֶת גּוּפוֹ לַעֲבוֹר מֵעֵבֶר אֶל עֵבֶר. לְשׁוֹן אַחֵר: **תַּחְלְפֵהוּ**, כְּמוֹ תַּחֲלִיפֵהוּ (תְּקַדְּמֵהוּ) **קֶשֶׁת נְחוּשָׁה**:

פסוק כה

שָׁלַף. הַשּׁוֹלֵף עָלָיו אֶת הַנֶּשֶׁק:

וַיֵּצֵא. הַנֶּשֶׁק:

מִגְוָה. מִתּוֹךְ תַּעְרָה:

וּבָרָק. פְּלַנְדוֹר"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וּלְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק" (יחזקאל כא:טו) – פּוֹרְבִּי"ר:

מְמָרוֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ. מִמְּרוֹרָתוֹ שֶׁל נֶשֶׁק יַהֲלֹךְ, וּמִשָּׁם יִהְיוּ אֵמִים וְפַחַד עַל הָרָשָׁע:

פסוק כו
לִצְפּוּנָיו. לְצֹרֶךְ מַצְפּוּנֵי גְנוּזִים הַצְּפוּנִים לוֹ:

אֵשׁ לֹא נֻפָּח. אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם:

יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ. תְּבוֹא רָעָה לַשָּׂרִיד שֶׁיִּשָּׁאֵר בְּאָהֳלוֹ. כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם (בראשית יט:א-כט):

יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ. אֲפִלּוּ לוֹט הַנִּמְלָט מֵהֶם בָּאָה רָעָה לְאָהֳלוֹ; זוֹ אִשְׁתּוֹ, שֶׁהָיְתָה נִצִּיב מֶלַח (בראשית יט:כו). כֵּן מָצָאתִי בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (תנחומא, וירא ז):

פסוק כז
מִתְקוֹמָמָה. לְשׁוֹן אוֹיֵב הַקָּם כְּנֶגְדּוֹ:

פסוק כח
יְגֵל. לְשׁוֹן גָּלוּת:

נְגָרוֹת. יִהְיוּ אוֹצְרוֹתָיו נְתוּנוֹת לְמִשִּׂיסָה וּלְבַז, כְּמוֹ "כַּמַּיִם הַמֻּגָּרִים אָרְצָה" (מיכה א:ד):

פסוק כט
אִמְרוֹ מֵאֵל. הָאֱמוּר עָלָיו מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם. **אִמְרוֹ** לְשׁוֹן זָכָר, מִגִּזְרַת "אֲמָרַי הַאֲזִינָה" (תהלים ה:ב); "אִמְרָתוֹ" (תהלים קמז:טו) – לְשׁוֹן נְקֵבָה, מִגִּזְרַת "אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת" (תהלים יב:ז):

פרק כא

פסוק ב
(**מענה איוב**):

וּתְהִי זֹאת תַּנְחוּמוֹתֵיכֶם. אֶת אֲשֶׁר תַּחֲרִישׁוּ וְתִשְׁמְעוּ אֵלַי, זֹאת תִּהְיֶה לִי תַּנְחוּם מֵאִתְּכֶם:

פסוק ג
שָׂאוּנִי. סִבְלוּנִי:

פסוק ד
הֲאֲנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי. לָמָּה תַּעֲמְדוּ עַל צַעֲקָתִי? וְכִי אֲנִי לְאָדָם כָּמוֹנִי מֵשִׂיחַ, שֶׁיִּשְׁמַע קוֹלִי? **וְאִם מַדּוּעַ לֹא תִקְצַר רוּחִי,** לִצְעוֹק מִצָּרָה לִי?

פסוק ה
פְּנוּ אֵלַי. לִשְׁמֹעַ:

וְהָשֹׁמּוּ. הִתְמַהּוּ לִדְבָרַי:

וְשִׂימוּ יָד עַל פֶּה. שֶׁלֹּא תֵּדְעוּ לְהָשִׁיב:

פסוק ו

וְאִם זָכַרְתִּי. דָּבָר שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לוֹמַר מַדּוּעַ רְשָׁעִים יִחְיוּ?!

וְנִבְהָלְתִּי. שֶׁאֲנִי רוֹאֶה רִשְׁעֵי דּוֹר הַמַּבּוּל עָתְקוּ גַּם גָּבְרוּ חַיִל (בראשית ו:א-ד):

פסוק ט

שָׁלוֹם מִפַּחַד. שֶׁלֹּא הָיוּ מַזִּיקִין שׁוֹלְטִין בָּהֶן:

פסוק י

שׁוֹרוֹ עִבֵּר. אֶת הַנְּקֵבָה:

וְלֹא יַגְעֵל. לֹא יוֹרֶה בָּהּ זֶרַע פְּסֹלֶת, שֶׁיִּהֵא חוֹזֵר וְנִפְלָט מִגּוּפָהּ בְּלֹא הֵרָיוֹן. כָּל לְשׁוֹן הַגְעָלָה – פְּלִיטָה הוּא; וְכֵן בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין (עבודה זרה עה.); וְכֵן "כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים" (שמואל ב א:כא) – נִפְלַט מִשִּׁיחָתוֹ, וְהָיָה כְּאִלּוּ לֹא נִמְשַׁח בְּשֶׁמֶן; שֶׁהָיוּ רְגִילִין לִמְשׁוֹחַ מָגִנֵּי עוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא חָלָק וּמַחֲלִיק אֶת הָרֹמַח וְהַחֲנִית הַמַּכָּה בּוֹ; וְהוּא כְּמוֹ "שָׂרִים מָשְׁחוּ מָגֵן" (ישעיה כא:ה):

תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ. בָּעֵת תֵּלֵד אֶת וְלָדָהּ:

וְלֹא תְשַׁכֵּל. בְּלֹא עֵת:

פסוק יא

יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְגוֹ'. בְּעֵת לֵידָתוֹ, הָיָה הוֹלֵךְ וּמְרַקֵּד מִיָּד; וְאִם פּוֹגֵעַ בְּמַזִּיק, נִלְחָם בּוֹ. וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת לוֹ אִמּוֹ: הָבֵא לִי מִסְפָּרַיִם, וַאֲחַתּוֹךְ שָׂרְךָ! (הגדת בראשית) לֵךְ וְהַדְלֵיק לִי אֶת הַנֵּר! (בראשית רבה לו:א):

פסוק יב

יִשְׂאוּ. הָיוּ נוֹשְׂאִין קוֹל בְּשִׁיר **בְּתֹף וְכִנּוֹר**. **עוּגָב** אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן שְׂחוֹק, עַל שֵׁם הָעֲגָבוֹת; אשביימנ"ט בְּלַעַ"ז. כָּךְ שָׁמַעְתִּי:

פסוק יג

וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתוּ. כְּשֶׁמַּגִּיעַ יוֹם מוֹתוֹ, הָיָה מֵת לְפִי שָׁעָה, בְּנַחַת בְּלֹא יִסּוּרִין: **יֵחָתוּ**. יֵרְדוּ, וּבְתַרְגּוּם: "נְחִיתוּ":

פסוק טו

וּמַה נּוֹעִיל. מַה הֲנָאָה יֵשׁ לָנוּ כִּי נִפְגַּע בּוֹ? אֵין אָנוּ צְרִיכִין לוֹ אֶפְלוּ לְטִפַּת גְּשָׁמִים, כִּי "אֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ" (בראשית ב:ו):

פסוק טז
הֵן לֹא בְיָדָם טוּבָם. בִּתְמִיהָה: וְכִי אֵין כָּל טוּבָם בְּיָדָם?
וַעֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי. אִיּוֹב הָיָה מְשַׁבֵּחַ בְּעַצְמוֹ, שֶׁרָאָה אוֹתָם וְלֹא נִמְנָה עִמָּהֶם:

פסוק יז
כַּמָּה נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ. לְמַעְלָה הוּא חוֹזֵר **לָמָּה רְשָׁעִים יִחְיוּ**, כַּמָּה תַּאֲרִיךְ זְמַן זֶה? וְחָזַר וּמְקַלְקֵם: **נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְגוֹ'**:
חֶבְלִים. גּוֹרָל הָרָאוּי לָהֶם:

פסוק יט
אֱלוֹהַּ יִצְפֹּן לְבָנָיו אוֹנוֹ. בִּתְמִיהָה: וְכִי מִדָּה הִיא? שֶׁכֵּן זֶה הִרְשִׁיעַ כָּל יָמָיו, וְיהֵא בְּשָׁלוֹם וְיָמוּת בְּשָׁלוֹם, וְאוֹנוֹ – וְרִשְׁעוֹ יִצְפֹּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו, לְלָקוֹת לָהֶם?!
יְשַׁלֵּם אֵלָיו וְיֵדָע. שֶׁבַח הוּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיְּשַׁלֵּם לָרָשָׁע עַצְמוֹ גְּמוּלוֹ, וְיָבִין שֶׁהִרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת:

פסוק כ
יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ. שִׁבְרוֹ, וְאֵינִי יָכוֹל לִמְצוֹא לוֹ דִּמְיוֹן בַּתּוֹרָה, כִּי אִם לְפִי עִנְיַן הַפָּסוּק נִרְאֶה שֶׁבֶר, וְכֵן הָרַב לֹא מָצָא לוֹ דִּמְיוֹן. (**כִּידוֹ**. לְשׁוֹן אֵידוֹ, אָלֶ"ף מִתְחַלֵּף בְּכָ"ף):

פסוק כא
כִּי מַה חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו חֻצָּצוּ. כִּי מַה הוּא חוֹשֵׁשׁ, שקלירי"ר בְּלַעַ"ז, וְחָפֵץ בְּבֵיתוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, לִדְאֹג בְּחַיָּיו בְּפֶרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבֹא עָלֵיהֶם, אַחֲרֵי שֶׁמִּסְפַּר חֳדָשָׁיו נִקְבְּצוּ וְיִכְלוּ לִפְנֵי הָרָעָה שֶׁהִבְטִיחָם הַמָּקוֹם "וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: (בראשית ו:ג)? זֹאת הִיא שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם: "פְּנוּ אֵלַי וְהָשַׁמּוּ" (איוב כא:ה):

פסוק כב
הֲלָאֵל יְלַמֶּד דָּעַת. הֲיֵשׁ אֶחָד מִכֻּם אֲשֶׁר הוּא תַּחַת הָאֵל, שֶׁיְּלַמֵּד דַּעַת, מַה הִיא הַמִּדָּה הַזֹּאת?
וְהוּא רָמִים יִשְׁפּוֹט. כְּנוֹן אֲנִי וְהַצַּדִּיקִים וְהַחֲשׁוּבִים הוּא מְיַסֵּר וְדָן וְנִפְרָע מֵהֶם, כְּמוֹ "וְלֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים" (איוב כד:יח) הָאָמוּר בְּנֹחַ וּבְמִתּוּשֶׁלַח בְּאַגָּדַת חֵלֶק (סנהדרין קח.-קח:). לְשׁוֹן אַחֵר: **הֲלָאֵל יְלַמֶּד דָּעַת**, כְּלוֹמַר: הַאֲנִי צָרִיךְ לְלַמְּדוֹ דַּעַת לִשְׁפּוֹט אֱמֶת? הוּא עַצְמוֹ יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן! אֲבָל הוּא יִשְׁפּוֹט דִּינִים רָמִים בְּגָבְהוֹ וּבְגָדְלוֹ, וְאֵינוֹ חָשׁ לְדַקְדֵּק. זֶה שָׁמַעְתִּי, וְלֹא הָרִאשׁוֹן:

פסוק כג
זֶה. הָרָשָׁע:

יָמוּת. נֶעֱנָשׁ **בְּעָצֶם תָּמוֹ**, בְּמַרְאֵה שְׁלֵימוּתוֹ, לֹא חָסֵר:

שַׁלְאֲנַן. כְּמוֹ "שַׁאֲנָן" (ירמיהו מח:יא):

פסוק כד
עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב. לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (מנחות פו.): "עוֹטְנוֹ בְּבֵית הַבַּד" – צוֹבְרִים הַזֵּיתִים יַחַד וְשׁוּמָנָן מִתְעַגֵּל וּמִתְאַסֵּף לְתוֹכוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מוּכָן כְּשֶׁעוֹצְרוֹ בְּבֵית הַבַּד; וְאוֹתוֹ כְּלִי שֶׁצּוֹבְרִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְהֵאָסֵף שַׁמְנוֹ לְתוֹכוֹ, נִקְרָא "מַעֲטָן". אַף כָּאן: חֶלְבּוֹ וְלַחְלוּחוֹ וְשׁוּמָנוֹ נִקְרָא עֲטִינָיו:

פסוק כה
וְזֶה יָמוּת בְּנֶפֶשׁ מָרָה. הָרָמִים וְהַקְּדוֹשִׁים אֵלָיו, יִפְרַע מִיָּד מֵהֶם:

פסוק כו
יַחַד עַל עָפָר יִשְׁכָּבוּ. וּלְאַחַר מוֹתָן אֵין נִכָּר לַבְּרִיּוֹת, מִי הָרַע מִי הַטּוֹב, כִּי כֻּלָּם כֵּן זֶה **יַחַד עַל עָפָר יִשְׁכָּבוּ**:

פסוק כז
הֵן יָדַעְתִּי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם. וְהַמְּזִמּוֹת אֲשֶׁר עָלַי תַּחְמֹסוּ – תְּרִיעוּ לַחְשֹׁב חָמָס:

פסוק כח
כִּי תֹאמְרוּ וְגוֹ'. בִּשְׁבִיל הָרָעָה אֲשֶׁר בָּאַתְנִי אַתֶּם אוֹמְרִים: רְאוּ, אַיֵּה בֵּיתוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁהָיָה נָדִיב, **וְאַיֵּה אֹהֶל וּמִשְׁכְּנוֹת** שְׁאָר **רְשָׁעִים**? כְּלוֹמַר: כָּמוֹהוּ כָּמוֹהֶם, בְּרִשְׁעוֹ אָבַד בֵּיתוֹ (וְלָמָּה אַתֶּם בּוֹטְחִים בְּשַׁלְוָתְכֶם):

פסוק כט
הֲלֹא שְׁאַלְתֶּם וְגוֹ'. כָּל זֶה אַתֶּם מוֹשְׁלִים עָלַי מְשָׁלוֹת:

וְאוֹתֹתָם. אֲשֶׁר הוֹדִיעוּ אֶתְכֶם, לֹא תְּנַכְּרוּם מִשּׁוּם עַל לֵב, כְּמוֹ "וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם" (בראשית מב:ז):

פסוק ל
כִּי לְיוֹם. אָמְרוּ לָכֶם, אֲשֶׁר **לְיוֹם אֵיד יֵחָשֵׂךְ רָע**, הָרָשָׁע מוֹנֵעַ וְנֶחְשָׂךְ מֵרָעָה, וְשָׁמוּר לְיוֹם הַקִּבּוּעַ לְאֵידוֹ. כְּמוֹ "אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי לְעֵת צָר" (איוב לח:כג) – הִצַּנְעְתִּים וַחֲשַׂכְתִּים לְהוֹדִיעָם עַד יוֹם קָרֵב וּמִלְחָמָה:

פסוק לא

מִי יַגִּיד עַל פָּנָיו דַּרְכּוֹ. מִי הוּא הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יַגִּיד עַל פָּנָיו דַּרְכּוֹ? וְלֹא יִרְאוּ מִמֶּנּוּ, כַּמָּה הוּא נִשְׂגָּב זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעָשָׂה! **וּמִי יְשַׁלֶּם לוֹ**. וּגְמוּל רִשְׁעוֹ מִי יְשַׁלֶּם לוֹ?

פסוק לב

וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל. סוֹפוֹ יוּבַל לַקֶּבֶר:

וְעַל גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד. כְּשֶׁהוּא נִקְבָּר בַּשְּׂדוֹת אֵצֶל הַגְּדִישִׁים. (**וְעַל גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד**. יְדוּנוּ אוֹתוֹ עַל שֶׁלֹּא קִיֵּם הַמִּצְוֹות הַשַּׁיְכִים בַּשָּׂדֶה, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, וּשְׁאָר מִצְוֹות הַנּוֹהֲגִים בָּעֹמֶר וּבַגָּדִישׁ; וְלָכֵן שָׁקְדוּ וִימַהֲרוּ עָלָיו הַפֶּרְעָנוּת הג"ה מר"ע):

פסוק לג

רִגְבֵי. בְּלַשְׁטְ"ז בְּלַעַ"ז:

וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר. לַנִּמְשָׁכִים לְאוֹתוֹ דֶּרֶךְ. כָּל אֵלֶּה מְזִמּוֹת תַּחְמְסוּ עָלַי (איוב כא:כז):

פסוק לד

וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל. מֵאַחַר שֶׁ**תְּשׁוּבוֹתֵיכֶם נִשְׁאַר מָעַל**, נִשְׁכְּחָה וְאָבְדָה מִכֶּם תְּשׁוּבוֹת הַחָכְמָה; וּתְשׁוּבוֹתֵיכֶם לֹא נִשְׁאֲרָה בְּיֶדְכֶם אֶלָּא תְּשׁוּבַת מָעַל. **מָעַל**. שֵׁם דָּבָר הוּא, לָכֵךְ נִנְקַד כֶּלוֹ קָמַץ, וְטַעֲמוֹ מִלְעֵיל. כְּךָ שָׁמַעְתִּי:

פרק כב

פסוק ב

(**מענה אליפז**):

הַלְאֵל יִסְכָּן גָּבֶר. הַלְצֹרֶךְ וּלְהַנָּאַת הַיּוֹצֵר יוֹעִיל גֶּבֶר וְיֵהָנֶה, כַּאֲשֶׁר יִלְמַד דַּעַת אֶל הַבְּרִיּוֹת, וְחָכְמָה? יִסְכָּן הָרִאשׁוֹן – לְשׁוֹן הֶנָיָה, כְּמוֹ "וַתְּהִי לוֹ סֹכֶנֶת" (מלכים א א:ב); וְהַשֵּׁנִי – לְשׁוֹן לִמּוּד, כְּמוֹ "הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי" (במדבר כב:ל). וְגַם הָרִאשׁוֹן יִתָּכֵן לִהְיוֹת נִפְתָּר לְשׁוֹן לִמּוּד: הַלְטוֹבַת הַיּוֹצֵר וּלְצָרְכּוֹ יִלְמַד גֶּבֶר כַּאֲשֶׁר יִלְמַד הַשִּׂכֶל?

פסוק ג

הַחֵפֶץ לְשַׁדַּי. כְּמוֹ "כִּי מַה חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו" (איוב כא:כא)? הַהֲנָאָה וַחֲשָׁשׁ לוֹ, אִם תַּצְדִּיק מַעֲשֶׂיךָ בְּהִתְוַכֵּחַ לְפָנָיו, שֶׁיָּבֹא עִמְּךָ לְהִתְוַכֵּחַ בְּדִבָּרֶיךָ?

וְאִם בָּצַע. מָמוֹן לוֹ, אִם תַּתֵּם דְּרָכֶיךָ?

פסוק ד

הֲמִיִּרְאָתְךָ יוֹכִיחֶךָּ. אוֹ אִם מִיִּרְאָה שֶׁיִּירָא מִפָּנֶיךָ יָבֹא וְיִתְוַכַּח עִמָּךְ?

פסוק ה

הֲלֹא. יוֹדֵעַ הוּא כִּי **רָעָתְךָ רַבָּה**:

פסוק ח

וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ. בִּתְמִיהָה וְכִי מֵחֲמַת שֶׁהָיִיתָ גָּדוֹל תִּירַשׁ אֶת הָאָרֶץ? כְּלוּם הוּא רָאוּי לְהִתְקַיֵּם?

יֹשֵׁב בָּהּ. יַאֲרִיךְ בָּהּ, כְּמוֹ "וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ" (דברים א:מו):

פסוק יא

אוֹ חֹשֶׁךְ לֹא תִרְאֶה. כְּלוֹמַר: לֹא תִתֵּן עֵינֶיךָ וּבִטְחוֹנְךָ בַּכֹּחַ, לֵאמֹר:

פסוק יב

הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם. וְלֹא יַשְׁפִּיל לִרְאוֹת:

וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי רָמוּ. כְּמוֹ "וּרְאֵה עָנְיִי" שֶׁבְּסוֹף מַעֲנֵה הַחֲמִישִׁי (איוב י:טו), כְּלוֹמַר: וְנוֹתֵן אַתָּה עַיִן בְּרֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי רָמוּ. וּבִשְׁבִיל כָּךְ אָמַרְתָּ:

פסוק יג

מַה יָּדַע אֵל. בְּמַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁךְ?

הֲבְעַד עֲרָפֶל יִשְׁפּוֹט. הַכְּנֶגֶד הַחֹשֶׁךְ הַזֶּה יִרְאֶה וְיִשְׁפּוֹט? הִנֵּה:

פסוק יד

עָבִים סֵתֶר. לְפָנָיו וְלֹא יוּכַל לִרְאוֹת:

וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ. וְלֹא יֵדַע אֶת אֲשֶׁר בָּאָרֶץ:

חוּג. עוֹגֶל מְחוּגַת שָׁמַיִם, כְּמוֹ "וּבַמְּחוּגָה יְתָאֲרֵהוּ" (ישעיהו מד:יג). קוֹמְפֵּ"ש בְּלַעַ"ז:

פסוק טו

הַאֹרַח עוֹלָם. הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר מֵאָז:

תִּשְׁמֹר. שָׁמַרְתָּ בְּלִבְּךָ, לִזְכּוֹר מַה נִּהְיִיתָה בָּהֶם?

פסוק טז

קָמְטוּ וְלֹא עֵת. נִגְזְרוּ בְּלֹא עִתָּם:

נָהָר וְגוֹ'. וְנָהָר שֶׁל מַבּוּל אוֹ גָּפְרִית וָאֵשׁ שֶׁל סְדוֹם (בראשית יט:כד), הוּצַק בִּיסוֹדָם:

פסוק כ

אִם לֹא נִכְחַד קִימָנוּ. הֲתִשְׁמֹר וְרָאִיתָ אִם לֹא נִכְחַד יְקוּמָם?

קִימָנוּ. כְּמוֹ קוֹמָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, כְּמוֹ "בֵּית אֵל יִמְצָאֻנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ" (הושע יב:ה) – כְּמוֹ 'עִמּוֹ':

וְיִתְרָם. גַּאֲוָתָם:

אָכְלָה אֵשׁ. בְּרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ. רַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ (תנחומא, נח י), שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי קוֹמָה, וְלֹא מֵתוּ בַּתְּהוֹמוֹת, וּבָאוּ עֲלֵיהֶם רוֹתְחִין מִלְמַעְלָה; וְזֶה יִתְרָם – קִימָה יְתֵרָה שֶׁלָּהֶם, כְּךָ שָׁמַעְתִּי:

פסוק כא

הַסְכֶּן. לְמוֹד לִהְיוֹת עִמּוֹ שָׁלֵם:

וּשְׁלֹם. וְתִהְיֶה שָׁלֵם וְלֹא תֶּחְסַר **בָּהֶם** בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

תְּבוֹאַתְךָ טוֹבָה. תְּבוּאָתְךָ טוֹבָה:

פסוק כד

וְשִׁית עַל עָפָר בָּצָר. עַל אֲשֶׁר תָּשׁוּב אֵלָיו, תָּשִׁית עַל הָאָרֶץ חֹסֶן וּמִבְצָרִים:

וּבְצוּר נְחָלִים. הַסְּלָעִים גְּבוֹהִים שֶׁבַּנְּחָלִים עֲמוּקִים יִהְיֶה לְךָ אֹסֶף צְבִירַת אוֹפִיר – הִיא סְגֻלַּת מְלָכִים, שֶׁהָיוּ מְסַגְּלִים וְאוֹצְרִים זָהָב הַבָּא מֵאוֹפִיר:

פסוק כה

וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ. אִם שַׁדַּי זֶה קֹדֶשׁ תְּמַהְתִּי עַל פִּתְרוֹנוֹ, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ קְלָלָה שֶׁיִּמָּנֶה עִם אוֹיְבָיו כְּמוֹ "וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי" (שופטים יא:לה) עִם עוֹכְרָי. וְעַל יְדֵי צָרֶךָ נְדוּנָנוּ מִן הַמִּקְרָאוֹת חֲסֵרִים (כְּמוֹ וְהָיָה שַׁדַּי שׁוֹפֵט בְּצָרֶיךָ, וְאִם נוּכַל לְאָמְרוֹ חוֹל לְשׁוֹן דַּיָּן וְחֹסֶן זֶה פִּתְרוֹנוֹ) וְהָיָה חֹסֶן מִבְצָרֶיךָ כְּמוֹ **וְשִׁית עַל עָפָר בָּצָר** כְּלוֹמַר הוֹן עָתֵק תִּהְיֶה נִבְצָר. וּלְפִי הָעִנְיָן כֵּן פִּתְרוֹנוֹ שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ מוֹכִיחוֹ **וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת לָךְ** לְשׁוֹן חֹסֶן כְּמוֹ "וְתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ" (במדבר כג:כב):

פסוק כו

וְתִשָּׂא אֶל אֱלוֹהַּ פָּנֶיךָ. לֹא תָבוֹא לְהָרִים פָּנֶיךָ אֶלָּא לְשָׂאוֹל צָרְכֶיךָ הֵימֶנּוּ:

פסוק כז

וּנְדָרֶיךָ תְשַׁלֵּם. מֻבְטָח אַתָּה, שֶׁיֵּרָצוּ קָרְבְּנוֹת תַּשְׁלוּמֵי נְדָרֶיךָ:

פסוק כח

וְיָקָם לָךְ. כְּמוֹ וְיָקוּם לָךְ:

פסוק כט
כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוֶה. וְאִם רוֹאֶה דּוֹרֵךְ שָׁפָל, תֹּאמַר בְּהַבְטָחָה לְהַגְבִּיהוֹ, וְיִגְבַּהּ:
וְשַׁח עֵינַיִם. בַּצָּרָה הַבָּאָה (אֵלָיו) בַּעֲוֹנוֹ:
יוֹשִׁעַ. אוֹתוֹ אֱלוֹהַּ בְּיָדְךָ וּבִתְפִלָּתְךָ:

פסוק ל
יְמַלֵּט אִי נָקִי. אֵין נָקִי, כְּמוֹ "אִי כָּבוֹד" (שמואל א ד:כא) – אֵין כָּבוֹד, וְכֵן "וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר" (משלי לא:ד) – אֵין שֵׁכָר, אֵין נָאֶה לָהֶם שִׁכְרוּת. שְׁלָשְׁתָּן חִבְּרָם מְנַחֵם בְּמַחֲלֶקֶת אַחַת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁתֵּי תֵיבוֹת, מְפָרְשִׁין כֵּן: **וְנִמְלַט אֶת אִי נָקִי בְּבֹר כַּפֶּיךָ**, וְכֵן שָׁמַעְתִּי. לָשׁוֹן אַחֵר שָׁמַעְתִּי, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים מִפִּי רַבִּי יַעֲקֹב, שֶׁהוּא לָשׁוֹן אָדָם הַשָּׁרוּי בְּצַעַר וּבַאֲנָקָה, וְהַיּוֹ"ד יְתֵרָה בַּתֵּיבָה, כְּמוֹ "הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם" (תהלים קכג:א). אֲבָל לֹא שָׁמַעְתִּי מִפִּי הָרַב:

פרק כג

פסוק ב
(**מענה איוב**):

גַּם הַיּוֹם. אַחַר כָּל תַּנְחוּמִין הַלָּלוּ:
מְרִי שִׂיחִי. בִּמְקוֹמוֹ עוֹמֵד, כִּי אֵין תַּנְחוּם בְּדִבְרֵיכֶם:
יָדִי כָּבְדָה. מַכַּת נִגְעִי תַּקִּיפָה יוֹתֵר מֵאַנְחָתִי; שֶׁאֵינִי קוֹבֵל וְצוֹעֵק לְפִי מַכָּתִי:

פסוק ג
וְאֶמְצָאֵהוּ. לְשׁוֹפְטִי:
תְּכוּנָתוֹ. מְכוֹן כִּסְאוֹ:

פסוק ד
מִשְׁפָּט. הוֹכָחַת דְּבָרִים:

פסוק ה
(**אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי**. וְגַם אִם יִסְתֹּם אוֹתִי מִלְּדַבֵּר לְפָנָיו, שֶׁמָּא יְדַבֵּר הוּא עִמִּי, **וְאֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי** רַבִּי תַּנְחוּמָא (תנחומא, בראשית יג)):

פסוק ו
הַבְּרָב כֹּחַ. דְּבָרִים וְתוֹכָחוֹת שֶׁל חֲטָאָיו יָרִיב עִמָּדִי:

לֹא אַךְ. מַכָּה וּכְפִיָּה. לֹא **יָשִׂים בִּי** אָכְפּוֹ וְאֵימָתוֹ. (וְעוֹד יִפָּתֵר:) **לֹא אַךְ הוּא יָשִׂים בִּי**, כִּי לֹא יָשִׂים בִּי אַךְ הָרִיב שֶׁל תּוֹכַחַת פְּשָׁעַי, וְלֹא תְשׁוּמוֹת עֲלִילוֹת:

פסוק ז

שָׁם. בְּמָקוֹם רִיבֵנוּ:

יָשָׁר. כֹּשֶׁר מִפְעָלוֹתַי יְהֵא נוֹכָח וְנִגְלֶה וְנִרְאֶה עִמּוֹ, לְפָנָיו:

נוֹכָח. מוּכָח, וְשָׁם **אֲפַלְּטָה לָנֶצַח** – כִּי לֹא יִמְצָא בִּי עָוֹן:

פסוק ח

הֵן קֶדֶם. לְמַעְלָה הוּא חוֹזֵר, **לְמִי יִתֵּן יְדַעְתִּי וְגוֹ'**:

קֶדֶם. מִזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר "קֵדְמָה מִזְרָחָה" (שמות כז:יג):

אָחוֹר. מַעֲרָב. הוֹאִיל וְהַמִּזְרָח – קִדְמַת עוֹלָם, נִמְצָא הַמַּעֲרָב – אֲחוֹרָיו שֶׁל עוֹלָם:

פסוק ט

שְׂמֹאל. צָפוֹן:

בַּעֲשׂוֹתוֹ. כְּשֶׁבְּרָאוֹ, לֹא עָשָׂה מְקוֹם כִּסְאוֹ שָׁם שֶׁאֲרָאֶנּוּ שָׁם:

אָחַז. תַּרְגּוּם שֶׁל "אֶרְאֶה" (בראשית כא:טז). וְתֵדַע, שֶׁהַטַּעַם תַּחַת הָאָלֶ"ף; וְאִם לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא, הָיָה טַעֲמוֹ מִלְּרַע, תַּחַת הַחֵי"ת:

יַעְטֹף יָמִין. כִּסֶּה פְּנֵי הַדָּרוֹם בְּפָנָיו, לְמַעַן לֹא אֶרְאֶנּוּ:

פסוק י

כִּי יָדַע דָּרֶךְ וְגוֹ'. אֲשֶׁר **עִמָּדִי** מַהוּ, לְפִיכָךְ אֵינוֹ בָּא לָרִיב עִמָּדִי:

בְּחָנַנִי וְגוֹ'. אֲשֶׁר **כַּזָּהָב אֵצֵא** אִם יָרִיב עִמָּדִי:

פסוק יא

בְּאֲשֻׁרוֹ. בְּמַעְגָּלוֹ, כְּמוֹ "אִם תִּטֶּה אֲשׁוּרַי" (איוב לא:ז), "כּוֹנֵן אֲשׁוּרָיו" (תהלים מ:ג):

וְלֹא אָט. אֵינִי רָגִיל לִנְטוֹת:

פסוק יב

מֵחֻקֵּי צָפַנְתִּי אִמְרֵי פִיו. יוֹתֵר מֵחֻקֵּי מִזּוֹנוֹתַי הָיִיתִי זָרִיז לִצְפּוֹן אִמְרֵי פִיו, כְּמוֹ "לֶחֶם חֻקִּי" (משלי ל:ח) – מִזּוֹנוֹתַי:

פסוק יג

וְהוּא. לְפִי שֶׁהוּא יָחִיד בָּעוֹלָם, וְיוֹדֵעַ דַּעְתָּן וּמַחֲשַׁבְתָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת וּמַה יֵּשׁ לָהֶם לְדַבֵּר לְפָנָיו, לְפִיכָךְ תְּשׁוּבוֹת מוּכָנוֹת לְפָנָיו:

וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ. לְפִיכָךְ **נַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ**:

פסוק יד
כִּי יַשְׁלִים חֻקִּי. יָדַעְתִּי כִּי לֹא יְשִׁיב יָדוֹ עַד אֲשֶׁר יַשְׁלִים חֹק גְּזֵרוֹתָיו – פֻּרְעָנִיּוֹת אֲשֶׁר גָּזַר עָלַי:
וְכָהֵנָּה רַבּוֹת עִמּוֹ. כִּי כָהֵנָּה רַבּוֹת עָשָׂה:

פסוק טו
עַל כֵּן. שֶׁאֵינוֹ גּוֹמֵל לָאָדָם כְּפִי דְּרָכָיו:
מִפָּנָיו אֶבָּהֵל. וּכְשֶׁאֶתְבּוֹנֵן בִּדְרָכָיו, **אֶפְחַד מִמֶּנּוּ**:

פסוק יז
כִּי לֹא נִצְמַתִּי מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ. בָּזֹאת אֲנִי נִבְהָל, כִּי לֹא נִצְמַתִּי לַחֲלוּטִין וּצְמִיתוּת קֶבֶר מִפְּנֵי הַחֹשֶׁךְ הַזֶּה הַבָּא עָלַי; וְכֵן לֹא כִסָּה מִפָּנַי אֶת הָאֹפֶל הַזֶּה עַד מוֹתִי:
וּמִפָּנַי כִּסָּה אֹפֶל. עַל כִּי לֹא שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּסוּק, חוֹזֵר:

פרק כד

פסוק א
מַדּוּעַ מִשַּׁדַּי לֹא נִצְפְּנוּ עִתִּים. קַבָּלָה הוּא זֶה: לָמָּה לֹא נִצְפְּנוּ עִתֵּי יְמֵי הָאָדָם מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יֵדַע יוֹם מוֹת הָאָדָם? שֶׁמָּא לֹא יְמַהֵר פֶּרְעָנוּת, וְיַקְדֵּמְנוּ יוֹם הַמִּיתָה:
וְיוֹדְעָיו לֹא חָזוּ יָמָיו. מִיּוֹם הָאָדָם, כְּמוֹ "חֹדֶשׁ יָמִים" (בראשית כט:יד). (וּמְתַרְגְּמִינָן "עִדַּן בְּעִדָּן" (סא"א)). דָּבָר אַחֵר: מַדּוּעַ יוֹדְעָיו וְאוֹהֲבָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינָן יְכוֹלִין לִרְאוֹת סוֹף דְּרָכָיו וּמִדּוֹתָיו?
יָמָיו. זוֹ הִיא דֶּרֶךְ שֶׁנֶּהֱגַ בְּיָמָיו, כְּמוֹ "לֹא יֻחֲרַף לְבָבִי מִיָּמָי" (איוב כז:ו). וּמָה הֵן הַמִּדּוֹת הַתְּמוּהוֹת?

פסוק ב
גְּבוּלוֹת יַשִּׂיגוּ. אוֹתָן שֶׁדַּרְכָּן לְהַסִּיג גְּבוּלוֹת, שֶׁהֵן קוֹנִין שָׂדוֹת כְּנֶגֶד שָׂדוֹת אֲחֵרִים, וּבַלַּיְלָה הֵם מַרְבִּים גְּבוּלֵיהֶם, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים גְּדֵרֵיהֶם בַּלַּיְלָה בְּתוֹךְ תְּחוּם שְׁכֵינֵיהֶם. (וְזֶהוּ מַשִּׂיג דִּמְתַרְגְּמִינָן "מִשְׁגֶּה" שֶׁהָיוּ מַשְׁגִּים הַגְּבוּל סא"א):
עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ. לְעַצְמָן:

פסוק ג
חָמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ. וְעוֹשִׁין כָּל רָעוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּעִנְיָן. סוֹף דָּבָר: **וַאלוֹהַּ לֹא יָשִׂים תְּפִלָּה** – לְהוֹדִיעָם עַוָּנָם וּלְהַמְצִיאָם גְּמוּלָם:

פסוק ד
יַחַד חָבְאוּ. עֲנִיֵּי אֶרֶץ מִפְּנֵי שֶׁיְּרֵאִים מֵהֶם:

פסוק ה
הֵן פְּרָאִים. הַפְּרָאִים שֶׁהֵם לְמוּדֵי מִדְבָּר (ירמיהו ב:כד), לֶאֱרֹב אֶת הָעוֹבְרִים:
יָצְאוּ בְּפָעָלָם. יָצְאוּ לִמְלַאכְתָּן, וּמַה הִיא הַפְּעֲלָה? **מְשַׁחֲרֵי לַטָּרֶף**. מְבַקְּשִׁים לִטְרוֹף:
עֲרָבָה לוֹ לֶחֶם לַנְּעָרִים. לְמִשְׁרָתָיו וּנְעָרָיו שֶׁל רָשָׁע, הָעֲרָבָה וְהַמִּדְבָּר הָוֶה לוֹ לֶחֶם לְצָרְכָּם, שֶׁמִּשָּׁם הוּא חוֹטֵף וְאוֹכֵל וְגוֹזֵל מַה שֶּׁהֵם אוֹכְלִים:
לַנְּעָרִים. הֵם הַהוֹלְכִים אִתּוֹ לִגְזוֹל, כְּמוֹ "רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים" (בראשית יד:כד):

פסוק ו
בַּשָּׂדֶה. שֶׁל אֲחֵרִים:
בְּלִילוֹ. יְבוּלוֹ:
יְקֹצֹרוּ. לִגְזוֹל:
וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ. וּכְרָמִים שֶׁל אֲחֵרִים הָרְשָׁעִים הָאֵלּוּ נוֹטְלִים פְּרָיִם, **יְלַקֵּשׁוּ** אשפריימנ"ט נוֹטְלִים לֶקֶשׁ שֶׁלָּהֶם, לֶקֶשׁ לְשׁוֹן צֶמַח פִּרְי כְּמוֹ "בִּתְחִלַּת עָלוֹת הַלֶּקֶשׁ" (עמוס ז:א) תִּרְגֵּם יוֹנָתָן צִימוּחַ וְכֵן יָסַד רַבִּי אֶלְעָזָר (בהושענא אדמה מארר) לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה. (דָּבָר אַחֵר **וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ**, יְלַקְּשׁוּ אוֹתָהּ מֵהַשְׁחִיתָהּ, כִּי אֶת שֶׁל הָעֲנִיִּים וִיתוֹמִים הֵם אוֹכְלִים. **יְלַקֵּשׁוּ** כְּמוֹ "וּפִיהֶם פָּעֲרוּ לְמַלְקוֹשׁ" (איוב כט:כג) זְמַן אָרוֹךְ וּכְמוֹ "לְקִישָׁיָא לְלָבָן" (אונקלוס בראשית ל:מב)):

פסוק ז
עָרוֹם יָלִינוּ. הֵם מְלִינִים אֶת הָעֲנִיִּים:
מִבְּלִי לְבוּשׁ. שֶׁנָּטְלוּ כְּסוּיָן:

פסוק ח
מִזֶּרֶם. הַיּוֹרֵד מִן הֶהָרִים **יִרְטָבוּ** וְיִתְלַחְלְחוּ אוֹתָן הָעֲרוּמִים, לְפִי שֶׁמִּבְּלִי כְּסוּי אֵין מַחְסֶה לְהֶחָסוֹת בּוֹ:

חִבְּקוּ צוּר. נֶחְבָּאִים בִּנְקִיקֵי הַסְּלָעִים, וְגַם שָׁם הַזֶּרֶם יוֹרֵד וּמְקַלֵּחַ עֲלֵיהֶם וְרוֹטְבָם. רָטוֹב – תַּרְגּוּם שֶׁל "לַח" (בראשית ל:לז); וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְנֻגָּב קָרוּי 'לַח':

יִרְטָבוּ. מוֹיִיסְשָׁט"א בְּלַעַ"ז:

פסוק ט

מִשַּׁד יָתוֹם. יְנִיקַת הַיָּתוֹם, מָקוֹם מוֹצָא מַאֲכָלוֹ וּמְזוֹנוֹתָיו. כְּמוֹ "וְשַׁד מְלָכִים תִּינָקִי" (ישעיהו ס:טז):

יַחְבֹּלוּ. לְשׁוֹן "אִם חָבֹל תַּחְבֹּל" (שמות כב:כה), וּכְמוֹ "חָבֹל לֹא יַחֲבֹל" (יחזקאל יח:טז):

פסוק י

הָלְכוּ. הֵם הִלְכוּהוּ בְּלִי לְבוּשׁ:

וּרְעֵבִים נָשְׂאוּ עֹמֶר. וּמֵרְעֵבִים נָטְלוּ הָעֳמָרִים שֶׁל לֶקֶט. וְעוֹד יִפָּתֵר וּרְעֵבִים – אוֹתָם שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים עֹמֶר, לְפִי שֶׁאֵלּוּ גּוֹזְלִים אוֹתָם מֵהֶם, וְהָיוּ נִשְׂאָרִים רְעֵבִים:

פסוק יא

בֵּין שׁוּרוֹתָם יַצְהִירוּ. וְיַעֲשׂוּ שֶׁמֶן, בַּעֲלֵי זֵיתִים:

וְיִקְבִים דָּרְכוּ. בַּעֲלֵי כְּרָמִים:

וַיִּצְמָאוּ. לְאַחַר זְמַן; לְפִי שֶׁאֵלּוּ הָרְשָׁעִים גּוֹזְלִים אוֹתָם מֵהֶם:

בֵּין שׁוּרוֹתָם. כְּמִדָּמֶה לִי שְׁעוֹשִׂין הַזֵּיתִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת בְּבֵית הַבַּד, וְהַיְצָהָר זָב בֵּיניֵיהֶם:

פסוק יב

מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ. מְתֵיהָ וְטוֹבֵיהָ שֶׁל עִיר יִנָּאֲקוּ מֵחֲמַת אוֹתָן הָאוֹנְסִין:

לֹא יָשִׂים תִּפְלָה. לְהַקְפִּיד עֲלֵיהֶם וְלִיקַח נְקָמָה:

פסוק יג

הֵמָּה. הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה, הֵם דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁמָּרְדוּ בָּאוֹר, בִּשְׁבִיל הַמָּטָר שֶׁהָיָה עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ (בראשית ב:ו), וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לְכָלוּם:

פסוק יד

לָאוֹר יָקוּם. אִם הָיוּ עוֹמְדִים בַּיּוֹם, הָיוּ הוֹרְגִים עוֹבְרֵי דְּרָכִים:

וּבַלַּיְלָה יְהִי כַגַּנָּב. לַחְתּוֹר בָּתִּים:

פסוק טו

וְעֵין נוֹאֵף. וְהַנּוֹאֵף שֶׁבָּהֶם הָיָה שׁוֹמֵר וּמַמְתִּין עַד **נָשֶׁף**, **לֵאמֹר וְגוֹ'**:

וְסֻתָּר. וּבַסֻּתָּר יָשִׂים פָּנָיו לְעָבוֹר עֲבֵירָה, שֶׁעַל כָּל אֵלֶּה הָיוּ חֲשׁוּדִין דּוֹר הַמַּבּוּל: עַל הַגֶּזֶל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס" (בראשית ו:יא), וְעַל הָעֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר" (בראשית ו:יב):

פסוק טז

יוֹמָם חָתְמוּ לָמוֹ. אוֹתָם שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים מֵהֶם מַעֲשׂוֹת לִסְטִיוּת בַּיּוֹם, הָיוּ חוֹתְרִים בַּבָּתִּים בַּלַּיְלָה, וּבַיּוֹם הָיוּ חֲתוּמִים וּמְסֻגָּרִים בְּבָתֵּיהֶם:

לֹא יָדְעוּ אוֹר. לֹא הָיוּ מַכִּירִין אֶת הָאוֹר, וְלֹא הָיָה עֵת מַהֲלָכָם:

פסוק יז

כִּי יַחְדָּו בֹּקֶר לְמוֹ צַלְמָוֶת. שֶׁבַּיּוֹם הָיוּ נִסְגָּרִים, וּבַלַּיְלָה הָיוּ הוֹלְכִים לְמַחְתַּרְתָּם, וְלֹא הָיוּ יְרֵאִים מִן הַמַּזִּיקִים כְּלָל:

כִּי יַכִּיר בַּלְהוֹת צַלְמָוֶת. מַכִּיר הָיָה כָּל אֶחָד שֵׁדִים הַמַּבְהִילִים, וְלֹא הָיָה יָרֵא מֵהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (סנהדרין קט.): יוֹמָם חָתְמוּ לָמוֹ – בַּיּוֹם הָיוּ עוֹשִׂים סִימָנִים, הֵיכָן מַרְתֵּפוֹ שֶׁל בַּיִת וְהֵיכָן גְּנָזָיו שֶׁל עָשִׁיר; שֶׁהָיוּ מַפְקִידִין אֲפַרְסְמוֹן אֵצֶל בַּעֲלֵי בָתִּים עֲשִׁירִים, וְיוֹדְעִים הֵם שֶׁנִּיחֲנוּ בְּבֵית גְּנָזָיו, וּבַלַּיְלָה מְרִיחִין וְהוֹלְכִים שָׁם וְחוֹתְרִים שָׁם:

פסוק יח

קַל הוּא עַל פְּנֵי מַיִם. כְּשֶׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים נֹחַ וּמְתוּשֶׁלַח מוֹכִיחִים אוֹתָם, וְאוֹמְרִים לָהֶם שֶׁעָתִיד הַמַּבּוּל לָבֹא עֲלֵיהֶם, הָיוּ אוֹמְרִים: קַלִּים אָנוּ לָשׁוּט עַל הַמַּיִם, וְיֵשׁ לָנוּ גֹּמָא וּדְבָרִים קַלִּים, לַעֲשׂוֹת מֵהֶם אֳנִיּוֹת וְלָשׁוּט:

תִּקַּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים. הָיוּ מְקַלְקְלִים אֶת חֶלְקָם בָּאָרֶץ לֵאמֹר לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ הַטּוֹב בְּדַרְכֵי הַצַּדִּיקִים הָרָמִים וְשׁוֹכְנִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם. לָשׁוֹן אַחֵר **כְּרָמִים** הֵם הַצַּדִּיקִים וּפַרְנְסֵי הַדּוֹר, כְּמוֹ "וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם" (הושע ב:יז) תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "יַת פַּרְנָסָהָא", הָיוּ מְקַלְקְלִים אֶת חֶלְקָם בָּאָרֶץ לֵאמֹר לֹא יִפְנוּ דֶּרֶךְ הַטּוֹב נִשְׁבָּעִים שֶׁלֹּא יִפְנוּ אֶת דַּרְכָּם. לָשׁוֹן אַחֵר **תִּקַּל חֶלְקָתָם** מִתְקַלְקֶלֶת הָיְתָה חֶלְקָתָם שֶׁהָיוּ מַשְׁחִיתִים זַרְעָם לְבַטָּלָה, כְּמוֹ "כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ" (בראשית ו:יב), **תִּקַּל** לְשׁוֹן קְלְקוּל, כְּמוֹ "בַּעֲוֹן אֲשֶׁר יָדַע כִּי מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו" (שמואל א ג:יג). לָשׁוֹן אַחֵר **תִּקַּל חֶלְקָתָם** הַדּוֹרוֹת שֶׁאַחֲרֵיהֶם מְקַלְלִים בָּהֶם מִי שֶׁפָּרַע מִדּוֹר הַמַּבּוּל, כָּךְ שָׁמַעְתִּי. לָשׁוֹן אַחֵר **תִּקַּל חֶלְקָתָם לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים**, לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים תּוֹכָחָה מִן הַטּוֹבִים. לָשׁוֹן

אַחֵר הָיוּ קַלִּים לָשׁוּט בִּסְפִינוֹת לַהֲרֹג וְלַחְמֹס מָמוֹן וְדֶרֶךְ יִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם וּנְטִיעַת כְּרָמִים אֵין חוֹשֵׁשׁ לֵילֵךְ:

פסוק יט

צִיָּה גַּם חֹם יִגְזְלוּ. מִפְּנֵי רָעָתָם גָּזְרוּ לָהֶם שָׁנָה אַחַת לְהִשְׁתַּנּוֹת עוֹלָם מִשִּׁשָּׁה סְדָרָיו: "זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף" (בראשית ח:כב):

מֵימֵי שֶׁלֶג. כְּמוֹ 'וּמִימֵי שֶׁלֶג', גַּם אוֹתָם גָּזְלוּ מִן הָעוֹלָם, לְפִי **שֶׁשְּׁאוֹל חָטָאוּ**. יֵשׁ תֵּיבוֹת חֲסֵרוֹת וְוִי"ן, כְּמוֹ "וַאֲנִי כְּכֻבָּשׁ אַלּוּף" (ירמיהו יא:יט), וְהוּא נִפְתָּר 'כְּכֶבֶשׁ וְאַלּוּף'. עוֹד הַרְבֵּה בְּמַחְבֶּרֶת מְנַחֵם בֶּן סָרוּק:

פסוק כ

יִשְׁכָּחֵהוּ רָחֶם. אִמּוֹ. דְּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּם (תנחומא, נח ז), שֶׁהָיוּ דּוֹר הַמַּבּוּל נוֹטְלִים אֶת בְּנֵיהֶם וְנוֹתְנִים אוֹתָם תַּחְתֵּיהֶם, לִסְתֹּם אֲרֻבּוֹת הַתְּהוֹם; וַאֲפִלּוּ אִמּוֹ לֹא הָיְתָה מְרַחֶמֶת עָלָיו:

מְתָקוֹ רִמָּה. לְמוּת וְלֶאֱכוֹל רִמָּה בְּשָׂרָם:

עוֹד לֹא יִזָּכֵר. בְּשָׁנָה אַחַת נֶעֱקְרוּ. וְעַל אַרְכָּא שְׁנִיתַּן לָהֶם מִתְּחִילָּה, הָיָה אִיּוֹב קוֹבֵל; שֶׁהַרְבֵּה מֵתוּ וְלֹא רָאוּ בְּפוּרְעָנוּת זֶה:

פסוק כא

רוֹעֶה עָקָרָה לֹא תֵלֵד. כָּךְ הָיָה מִנְהָגָם: נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת לְתַשְׁמִישׁ וְאַחַת לְבָנִים. זוֹ שֶׁעוֹמֶדֶת לְתַשְׁמִישׁ, מַשְׁקֶה כּוֹס עִקָּרִין כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵלֵד עוֹלָמִית, וּמַאֲכִילָהּ תַּפְנוּקִים וּמַרְחִיצָהּ וּמְקַשְּׁטָהּ, כְּדֵי שֶׁתִּהֵא נָאָה. וְזוֹ הָעוֹמֶדֶת לְבָנִים, מַלְבִּישָׁהּ בִּגְדֵי אַלְמָנוּת וּמַרְעִיבָהּ. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר: **הָעָקָרָה שֶׁלֹּא תֵלֵד הָיָה רוֹעֶה** וּמֵטִיב, **וְאֶת הָאַלְמָנָה** שֶׁעוֹמֶדֶת לְבָנִים **לֹא יֵיטִיב**:

פסוק כב

וּמָשַׁךְ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתָן אַבִּירִים בְּכֹחוֹ לְפוּרְעָנוּת וּלְמִחְיָה, מִתּוֹךְ אַרְכָּא שֶׁהֶאֱרִיךְ לָהֶם:

יָקוּם. יוֹם אֶחָד:

וְלֹא יַאֲמִין בַּחַיִּין. כְּמוֹ בַּחַיִּים: "בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל וְגוֹ'" (בראשית ז:יא):

פסוק כג

יִתֶּן לוֹ לָבֶטַח. עַד יוֹם אֵידָם, וְנִשְׁעָנוּ:

פסוק כד

רוֹמוּ מְעַט. נִסְתַּלְּקוּ מִן הָעוֹלָם כִּמְעַט רֶגַע:

וְהֻמְכוּ. נִדְכְּאוּ וְנִתְמַסְכְּנוּ:

כְּכֹל יִקָּפְצוּן. כִּשְׁאָר כָּל הַנִּקָּפָצִים וְנִמְלָטִים בְּעֵת קְצִיר וּבָצִיר וּמָסִיק, שֶׁנִּקְפָּצִים יַחַד, כֵּן תַּמּוּ כֻּרֶגַע:

פסוק כה

וְאִם לֹא אֵפוֹ. כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, יָבֹא אֶחָד מִכֶּם וְיַכְזִיבֵנִי:

וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי. שֶׁאֲנִי מְהַרְהֵר אַחֲרָיו לָדַעַת מִדּוֹתָיו, שֶׁמַּאֲרִיךְ אַף לָרְשָׁעִים. וְאֶת אוֹהֲבָיו, כְּמוֹנִי הוּא מְיַסֵּר וְאֵינוֹ מְמִיתָן; כְּמוֹ שֶׁקּוֹבֵל "כִּי לֹא נִצְמַתִּי מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ" (איוב כג:יז). וְאֵלּוּ שֶׁ"גְּבוּלוֹת יַשִּׂיגוּ" (איוב כד:ב), וְכָל אֵלֶּה עָשׂוּ, לֹא הֵכִּוּ בְּיִסּוּרִין:

פרק כה

פסוק ב

(**מענה בלדד**):

הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ. כְּלַפֵּי שֶׁאָמַר אִיּוֹב "אֶעֱרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט" (איוב כג:ד), אָמַר לוֹ:

הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ, הַמְשֵׁל זֶה מִיכָאֵל, **וָפַחַד** זֶה גַּבְרִיאֵל. כְּלוּם אַתָּה יָכוֹל לְהָשִׁיב אֶת אֶחָד מֵהֶם?

עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו. כְּשֶׁהַמַּזָּלוֹת עוֹלִים, כָּל אֶחָד סוֹבֵר: אֲנִי עוֹלֶה רִאשׁוֹן; לְפִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה מַה שֶּׁלְּפָנָיו, לְפִיכָךְ אֵינוֹ מִתְקַנֵּא. כָּךְ שָׁמַעְתִּי (תנחומא בובר, איוב). לָשׁוֹן אַחֵר: **עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו**. אֵשׁ וּמַיִם בְּלוּלִין, וְאֵין מַיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ. כָּךְ שָׁמַעְתִּי:

פסוק ד

וּמַה יִּצְדַּק וְגוֹ'. יְלוּד אִשָּׁה שֶׁאָמַרְתָּ: "בְּחָנַנִי כַּזָּהָב אֵצֵא" (איוב כג:י):

פסוק ה

עַד יָרֵחַ. כְּמוֹ "וְלֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל" (איוב כח:ח):

וְלֹא יַאֲהִיל. כְּמוֹ "לֹא יָהֵלּוּ אוֹרָם" (ישעיהו יג:י), וְאָלֶ"ף זוֹ בָּאָה כְּמוֹ "וְלַאֲדִיב אֶת נַפְשֵׁךְ" (שמואל א ב:לג) – אָלֶ"ף יִתְרָה. לָשׁוֹן אַחֵר: **לֹא יַאֲהִיל** – לֹא יִהְיֶה לוֹ צֵל, כְּשֶׁאֵינוֹ מֵאִיר אֵין לוֹ צֵל. וְהָרִאשׁוֹן נִרְאֶה, וּשְׁנֵיהֶם שָׁמַעְתִּי:

פרק כו

פסוק ד
(**מענה איוב**):

וְנִשְׁמַת מִי יָצְאָה מִמֶּךָּ. מִי שָׁם בְּךָ הָרוּחַ הַזֹּאת שֶׁיָּצָא מִפִּיךָ? מִי לֹא יָדַע זֹאת?

פסוק ה
הָרְפָאִים. גֵּיהִנֹּם הַמְרַפֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת:

יְחוֹלָלוּ. שִׁבְעָה חֲלָלִים שֶׁלּוֹ:

מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם: בְּעִמְקֵי עֲמָקִים, וְגַם הוּא:

פסוק ו
עָרוֹם שְׁאוֹל נֶגְדּוֹ. לְדַעַת וְלִרְאוֹת אֶת כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ:

פסוק ז
עַל בְּלִימָה. אֵין כְּלוּם בַּיְסוֹד, כִּי הֵם עוֹמְדִים בָּאֲוִיר עַל חֹזֶק זְרוֹעוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְדוּגְמַת פֵּרֵשׁ בְּלִימָה – מִישׁוֹר; כְּמוֹ "בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לְבָלוֹם" (תהלים לב:ט). (כְּךָ רָאִיתִי סא"א.)

פסוק ח
וְלֹא נִבְקַע עָנָן. מֵעוֹלָם, שֶׁיִּפְלוּ מֵימָיו בְּיַחַד:

תַּחְתָּם. תַּחַת הַמַּיִם:

פסוק ט
מְאַחֵז. בִּמְחִיצוֹת פְּנֵי כִסֵּא הַכָּבוֹד כֻּלּוֹ, כְּגוֹן "יְשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" (תהלים יח:יב):

וּפָרְשַׂז. עַל הַכִּסֵּא עֲנָנוֹ, כְּמוֹ וּדְמוּת עַל רָאשֵׁי הַחַיּוֹת רָקִיעַ (יחזקאל א:כב):

פסוק י
חוֹק חָג. קוֹמְפָּ"שׁ בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן "**וּבַמְּחוּגָה יְתָאֲרֵהוּ**" (ישעיהו מד:יג). סְבִיבוֹ בְּחוֹל, לִהְיוֹת לוֹ (הַחוֹל) חֹק – גְּבוּל עוֹלָם. וְלֹא יַעֲבֹר הַיָּם אוֹתוֹ חוּג, עַד שֶׁיִּכְלֶה אוֹר וְחֹשֶׁךְ:

פסוק יא
יְרוֹפָפוּ. כְּשֶׁבְּרָאָם וְהִקְרִישָׁם הָיוּ רוֹפְפִים, וְנָעַר בָּהֶם וְעָמְדוּ בְּיֹבֶשׁ וּבְחֹזֶק:

וְיִתְמְהוּ. תּוֹהֶה וְעוֹלֶה (ס"א: כְּאָדָם תּוֹהֶה וְעוֹמֵד) בְּמָקוֹם אֶחָד:

פסוק יב
רָגַע הַיָּם. כְּמוֹ "עוֹרִי רָגַע" (איוב ז:ה), נִקְמַט; קְמָטִים קְמָטִים נַעֲשׂוּ, (כָּךְ כְּשֶׁאָמַר "יִקָּווּ הַמַּיִם" נֶאֶסְפוּ מִפְּשִׁיטָתָן וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים) עַד שֶׁנִּקְווּ לְמָקוֹם אֶחָד הַמּוּכָן לָהֶם (בראשית א:ט):
מָחַץ רָהַב. מִצְרַיִם קְרוּיִין רְהָבִים (ישעיהו ל:ז):

פסוק יג
בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה. בִּדְבָרָיו וּבְרוּחַ פִּיו אִיהֵל, כְּמוֹ "וְנָטָה אֹהֶל שַׁפְרִירוֹ" (ירמיה מג:י):
חוֹלָלָה יָדוֹ. אֶת פַּרְעֹה הַנִּקְרָא "נָחָשׁ בָּרִיחַ" (ישעיהו כז:א). לְשׁוֹן חִיל וְצָרָה. וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר "הֲלֹא זֹאת הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהַב מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין" (ישעיהו נא:ט). לָשׁוֹן אַחֵר: יִסְּדָה יָדוֹ אֶת לְוְיָתָן, כְּמוֹ "גִּבְעוֹת חוֹלָלְתִּי" (משלי ח:כה):

פסוק יד
קְצוֹת דְּרָכָיו. קַלּוֹת וּמוּעָטוֹת, לְפִי שְׁאָר גְּדוֹלוֹת שֶׁבּוֹ:
וּמַה שֵּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע בּוֹ. מָה רֶמֶז דָּבָר אָדָם יָכוֹל לְהָבִין מִפְּעֻלּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר: שֵׁמֶץ כְּמוֹ "לִשְׁמְצָה" (שמות לב:כה), לִגְנוּת:

פרק כז

פסוק א
וַיֹּסֶף. עָמְדוּ רֵיעָיו מֵעָנוֹת, כַּאֲשֶׁר הוֹכִיחָם אֱלִיהוּא "כִּי עָמְדוּ וְלֹא עָנוּ עוֹד" (איוב לב:טז):

פסוק ב
חַי אֵל. שְׁבוּעָה הִיא, כִּי בֶּאֱמֶת **הֵסִיר אֶת מִשְׁפָּטִי**. וּמִכָּאן דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ (סוטה כז:), שֶׁמַּאֲהֲבָה עָבַד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם: אֵין אָדָם נוֹדָר בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא אִם כֵּן אוֹהֵב אֶת הַמֶּלֶךְ:

פסוק ה
אִם אַצְדִּיק אֶתְכֶם. אִם אוֹמַר: הַדִּין עִמָּכֶם לְחַיְּבֵנִי:
לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי. לֹא אוֹדֶה לְדִבְרֵיכֶם, לוֹמַר שֶׁאֵינִי תָּם:

פסוק ו
בְּצִדְקָתִי הֶחֱזַקְתִּי. לוֹמַר שֶׁאֲנִי צַדִּיק:
לֹא יֶחֱרַף לְבָבִי. אוֹתִי מִיָּמַי – מִכָּל דֶּרֶךְ וּמִדָּה שֶׁנְּהַגְתִּי בְּיָמַי, וְעַל כֵּרְחוֹ יְהִי כְּרָשָׁע אוֹיְבִי:

פסוק ח
כִּי מַה תִּקְוַת חָנֵף. כִּי לָמָּה אֶהְיֶה רָשָׁע וְגַזְלָן? מַה סּוֹפוֹ שֶׁל רָשָׁע הַגּוֹזֵל מָמוֹן?
כִּי יַשָּׁל. כִּי יַשְׁלִיךְ הַמָּקוֹם אֶת נַפְשׁוֹ מֵעָלָיו, לְשׁוֹן "שַׁל נַעַלְךָ" (שמות ג:ה) "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל" (דברים יט:ה):

פסוק י
אִם עַל שַׁדַּי יִתְעַנָּג. כָּפֶל הַתְּמִיהָה הִיא, כְּכָל הַתְּמִיהוֹת הַכְּפוּלוֹת; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹנָה בְּהֵ"א וְהַשְּׁנִיָּה בְּאֵם, כְּמוֹ "הֲיֵרָצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים" (עמוס ו:יב), "הֲיֵשׁ בִּלְשׁוֹנִי עַוְלָה וְאִם חִכִּי לֹא יָבִין הַוּוֹת" (איוב ו:ל). אַף כָּאן: **הַצַּעֲקָתוֹ יִשְׁמַע אֵל אִם עַל שַׁדַּי יִתְעַנָּג**?! שֶׁמָּא, אוֹ מִי שֶׁהוּא רָשָׁע חָנֵף, יָכוֹל הוּא לְהִתְעַנֵּג וְלִסְמֹךְ עַל יְשׁוּעַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְלִקְרֹא אֵלָיו בְּעֵת צָרָתוֹ?! בְּתִמְיהָה:

פסוק יא
אוֹרֶה אֶתְכֶם. מָה הַמִּדָּה שֶׁבְּיַד אֵל, וְדֶרֶךְ **אֲשֶׁר עִם שַׁדַּי לֹא אֲכַחֵד**. כְּמוֹ "כִּי יָדַע דֶּרֶךְ עִמָּדִי" (איוב כג:י):

פסוק יב
כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם. שֶׁזֶּה חֵלֶק אָדָם רָשָׁע:
וְלָמָּה זֶּה הֶבֶל תֶּהְבָּלוּ. לִהְיוֹת רְשָׁעִים וַחֲנֵפִים:

פסוק יד
אִם יִרְבּוּ בָנָיו לְמוֹ חָרֶב. יִרְבּוּ וְיָמוּתוּ בְּיִסּוּרִים וְתַחֲלוּאִים, עַד כִּי יִשְׁמְחוּ אַלְמְנוֹתָיו בְּמִיתָתָן, וְלֹא תִבְכֶּינָה:

פסוק יז
(וְכֶסֶף נָקִי. כַּסְפּוֹ שֶׁל רָשָׁע לְנָקִי יְחַלְּקֶנּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא):

פסוק יח
בָּנָה כָעָשׁ. כְּתוֹלַע הַבּוֹנֶה חוֹר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, וּכְסֻכָּה שֶׁעָשָׂה נוֹצֵר הַתְּאֵנָה (משלי כז:יח) וְהַכֶּרֶם, שֶׁאֵינָהּ שֶׁל קַיָּמָא. (עִנְיָן אַחֵר: נוֹצֵר הַכֶּרֶם – שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמְרָהּ בְּכָל עֵת. זֶה שָׁמַעְתִּי (סא"א).)

פסוק יט
עָשִׁיר יִשְׁכַּב. יָמוּת בְּעָשְׁרוֹ, וּפְעָמִים שֶׁלֹּא יֵאָסֵף לִקְבוּרָה:

פסוק כ
בַּלָּהוֹת. שֵׁדִים:

גְּנָבַתּוּ סוּפָה. וְתַשְׁלִיכֵהוּ לִדְרָאוֹנִים:

פסוק כב
וַיִּשְׁלַח עָלָיו. הַמַּשְׁלִיךְ עָלָיו רָעָה, וְלֹא יַחְמֹל:

מִיָּדוֹ. שֶׁל רָשָׁע וּמִכֹּחוֹ וּמִמְקוֹמוֹ:

בָּרוֹחַ יִבְרָח. בֶּן עֲצָתוֹ שֶׁהָיָה מְסַיְּעוֹ בַּתְּחִלָּה, יִבְרַח מֵעָזוֹר יָדוֹ בְּשִׁעַת כִּשְׁלוֹנוֹ. כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה חַרְבוֹנָה לְהָמָן (מגילה טז.):

פסוק כג
יִשְׁפֹּק עָלֵימוֹ כַּפַּיְמוֹ. הַיּוֹדְעִים (אוֹתוֹ) לְפָנִים, וְעַתָּה רוֹאִים בְּשִׁבְרוֹ:

פרק כח

פסוק א
כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא. גַּם זֶה טַעַם אַחֵר לִדְבָרוֹ הָרִאשׁוֹן, שֶׁאָמַר "בְּצִדְקָתִי הֶחֱזַקְתִּי" (איוב כז:ו): כִּי לָמָּה אֶהְיֶה רָשָׁע, אִם בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב – לַכֹּל יֵשׁ מוֹצָא וְסוֹף, אֲבָל הַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא – זֶה סוֹף הַפָּרָשָׁה – הִיא יְקָרָה מִכֹּל. עַל כֵּן כָּל יָמַי נָתַתִּי לִבִּי עָלֶיהָ לִלְמֹד:

וּמָקוֹם. יֵשׁ לַזָּהָב, שֶׁמִּשָּׁם יָזוֹקוּ וְיַתִּיכוּ אוֹתוֹ:

פסוק ב
וְאֶבֶן יְצוּק נְחוּשָׁה. מִן הָהָר יָצַק הָאוּמָן אֶת הַנְּחוּשָׁה; הֲרֵי תְּחִלָּה וְסוֹף יֵשׁ לְכָל דָּבָר, שֶׁכָּל הָעוֹלָם יְכֻלָּה, וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ:

פסוק ג
קֵץ שָׂם. הַמָּקוֹם מָתַי תִּהְיֶה הַחֹשֶׁךְ, שֶׁהַשָּׁמַיִם נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ תִּבְלֶה (ישעיהו נא:ו), וּלְכָל תַּכְלִית דָּבָר – הוּא חוֹקֵר לוֹ:

אֶבֶן. אֲשֶׁר מִשָּׁם יָצָא לוֹ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת. אֶבֶן מְקוֹם מוֹצָא פּוּרְעָנוּת. לָכֵן נִקְרָא אֶבֶן בִּמְקוֹם פּוּרְעָנוּת, כְּאָדָם הַנּוֹגֵף אֶת רַגְלָיו בָּאֶבֶן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ צַעַר. כָּךְ שָׁמַעְתִּי. כְּמוֹ "קַו תֹּהוּ וְאַבְנֵי בֹהוּ" (ישעיהו לד:יא), "דְּמִן טוּרָא אִתְגְּזֶרֶת אֶבֶן וְגוֹמֵר" (דניאל ב:מה):

פסוק ד

פָּרַץ נַחַל. עַל סְדוֹם וַעֲמוֹרָה נַחֲלֵי אֵשׁ וְגָפְרִית (בראשית יט:כד):

מֵעִם גָּר. מִמָּקוֹם שֶׁהוּא נוֹבֵעַ וְנוֹגֵר:

הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל. אֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם, שֶׁשִּׁכְּחוּ תּוֹרַת רַגְלֵי אוֹרְחִים מֵאַרְצָם. שֶׁהָיוּ מַשְׁכִּיבִים הָאוֹרֵחַ בְּמִטָּה; אִם הָיָה אָרוֹךְ יוֹתֵר, מְקַטְּעִין רַגְלָיו, וְאִם הָיָה קָצָר, מַאֲרִיכִין אוֹתוֹ. כָּךְ מְפֹרָשׁ בָּאַגָּדָה (סנהדרין קט:):

דַּלּוּ. עַל יְדֵי פְּרִיצַת נַחַל זֶה, וּמֵאֱנוֹשׁ נָעוּ:

פסוק ה

אֶרֶץ. אֲשֶׁר מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם נֶהְפַּךְ מְקוֹמָהּ כְּמוֹ אֵשׁ:

פסוק ו

מְקוֹם סַפִּיר. הֵיוּ אֲבָנֶיהָ:

פסוק ז

לֹא יְדָעוֹ עָיִט. לֹא עָבַר עֲלֵיהֶן חַיִל שֶׁל לִיסְטִין:

וְלֹא שָׁזָפַתּוּ עֵין אַיָּה. לְפִי שֶׁהִיא רוֹאָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר עוֹפוֹת, וּלְכָךְ נִקְרֵאת רָאָה (דברים יד:יג), שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּבָבֶל וְרוֹאָה נְבֵלוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת (חולין סג.). כְּלוֹמַר: לֹא חֲפָרוּהָ מְרַגְּלִים:

פסוק ח

לֹא עָדֶה עָלָיו. עָבַר, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן "אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַבְּתָרִים" (בראשית טו:יז): "דַּעֲדָא" (תרגום אונקלוס):

שַׁחַץ וְשָׁחַל. מִשְׁבָּעָה שֵׁמוֹת הָאַרְיֵה הֵם (סנהדרין צה.). שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לָאַרְיֵה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָה עָשָׂה:

פסוק ט

בַּחַלָמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ. וְהָפַךְ שָׁרְשֵׁי הֶהָרִים מִלְמַעְלָה לְמַטָּה:

פסוק י
בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים בְּקֵעַ. חוֹזֵר לְתַחְלַת עִנְיָנוֹ שֶׁאָמַר כִּי לְכָל דָּבָר יֵשׁ מוֹצָא, וּבַצּוּרוֹת בְּקֵעַ לְמוֹצָא הַיְאוֹרִים וְכֵן **כָּל יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ**. מֵהֵיכָן יָצָא לַבְּרֵיוֹת (כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל "הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם" (תהלים עח:כ)):

פסוק יא
מִבְּכִי נְהָרוֹת חִבֵּשׁ. בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, כְּשֶׁבָּכוּ מַיִם הַתַּחְתּוֹנִים. **בְּכִי** כְּמוֹ "נִבְכֵי יָם" (איוב לח:טז):

חִבֵּשׁ. כְּמוֹ "וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ" (בראשית כב:ג). כָּךְ שָׁמַעְתִּי. [ס"א: **מִבְּכִי וְגוֹ'**. מִפְּנֵי בְּכִיָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בוֹכִין "לֵאמֹר מַה נִּשְׁתֶּה" (שמות טו:כד), חָבַשׁ וְתִקֵּן לָהֶם נַהֲרֵי מַיִם מִן הַסֶּלַע; "וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם" (ויקרא ח:יג) – מְתַרְגֵּם: "וְאַתְקֵין" (תרגום אונקלוס).]

וְתַעֲלֻמָה יוֹצִיא אוֹר. חֲלוֹן יֵשׁ בָּרָקִיעַ וּשְׁמוֹ תַּעֲלוּמָה, מִשָּׁם תּוֹלְדוֹת הַשֶּׁמֶשׁ לִתְקוּפָתוֹ (פרקי רבי אליעזר ו). כְּלוֹמַר: לְכָל דָּבָר יֵשׁ מוֹצָא וְסוֹף, רַק לַחָכְמָה – לֹא מוֹצָא לָהּ, אֶלָּא מִפִּיו, וְלֹא סוֹף עוֹלָמוֹת:

פסוק יב
וְהַחָכְמָה. הַתּוֹרָה:

פסוק יג
וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים. בְּמִי שֶׁמְּחַיֶּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ בִּיגִיעָה וּבְרָעָבוֹן:

פסוק יד
תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא. אִם תִּשְׁאָלֶנָּה לְיוֹרְדֵי תְהוֹם הָעוֹסְקִים בְּמוֹצָא מַרְגָּלִיּוֹת וּבְמוֹצָא זָהָב וָכֶסֶף מִמְּקוֹם תְּהוֹמוֹת הָאָרֶץ, יֹאמְרוּ לָךְ: **לֹא בִי הִיא**. אֵינִי בָּקִי בְּהוֹרָאָה (שבת פט.. עיין שם היטב וצריך עיון):

וְיָם אָמַר. וְיוֹרְדֵי הַיָּם לִסְחוֹרָה יֹאמְרוּ לָךְ **לֹא עִמָּדִי חָכְמָה**. לָמָּה? לְפִי שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לְקָנוֹתָהּ כִּשְׁאָר פְּרַקְמַטְיָא, לְתֵת מֵעֶשְׂרָם בְּדָמֶיהָ. וּבָאַגָּדָה הוּא אוֹמֵר (שבת פט.), שֶׁבִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה בָּא הַשָּׂטָן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? אָמַר לוֹ: אֵצֶל בֶּן עַמְרָם. בָּא לוֹ אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? אֵצֶל יָם. בָּא לוֹ אֵצֶל יָם, אָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? **לֹא בִי הִיא**; לֵךְ אֵצֶל בֶּן עַמְרָם. בָּא לוֹ אֵצֶל בֶּן עַמְרָם, אָמַר לוֹ: הֵיכָן

תּוֹרָה? אֵצֶל תְּהוֹם. בָּא לוֹ אֵצֶל תְּהוֹם, אָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? אָמַר לוֹ: **אֵין עִמָּדִי**; לֵךְ אֵצֶל בֶּן עַמְרָם. בָּא לוֹ אֵצֶל בֶּן עַמְרָם, אָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: **תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי**:

פסוק טו

לֹא יִתַּן סְגוֹר. "זָהָב סָגוּר" (מלכים א ו:כ) זֶהוּ זָהָב טוֹב, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּפְתָּח, כָּל חֲנֻיּוֹת שֶׁל זָהָב נִסְגָּרוֹת:

פסוק טז

לֹא תְסֻלָּה. לֹא תִשְׁתַּבַּח, לְשׁוֹן "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת" (תהלים סח:ה). הַמְשַׁבְּחָהּ לוֹמַר: חֲשׁוּבָה הִיא כְּכֶתֶם אוֹפִיר וּכְשׁוֹהַם יָקָר – לֹא שֶׁבַח הוּא לָהּ, וְכֵן "הַמְסֻלְּאִים בַּפָּז" (איכה ד:ב):

פסוק יז

זָהָב. טָהוֹר, מַנְהִיר כְּמַרְגְּלִית:

וּתְמוּרָתָהּ וְגוֹ'. וּתְמוּרָתָהּ לֹא בִּכְלִי פָּז:

פסוק יח

רָאמוֹת וְגָבִישׁ. שֵׁמוֹת אֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁבַּיָּם הֵם:

לֹא יִזָּכֵר. אֶצְלָהּ:

פסוק יט

פִּטְדַת כּוּשׁ. אֶבֶן טוֹבָה הִיא, כְּמוֹ "אֹדֶם פִּטְדָה" (שמות כח:יז). **כֻּתָּם** הִיא קְבוּצַת עֲדִי לְתַכְשִׁיטֵי נָשִׁים, וְנִקְרֵאת הַקְּבוּצָה כֻּתָּם בִּלְשׁוֹן עִבְרִי, וּבִלְשׁוֹן עֲרַבִי אַלְחַלוּ, וְהוּא "נֶזֶם זָהָב וַחֲלִי כָתֶם" (משלי כה:יב). וְכֵן "וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ" (הושע ב:טו). וְיֵשׁ פּוֹתְרִים כָּתֶם – כֶּתֶר, וְלֹא נָכוֹן. כִּי לֹא מָצִינוּ פְּעָלָה בִּלְשׁוֹן זֶה, כַּאֲשֶׁר מָצִינוּ בִּלְשׁוֹן כֶּתֶר: מַכְתִּיר, כּוֹתָרוֹת:

פסוק כא

וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם. מַלְאָכִים הַמְעוֹפְפִים:

פסוק כב

אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ. הַמְאַבְּדִין וּמְמִיתִין עַצְמָן עָלֶיהָ אָמְרוּ: **בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ**, שֶׁהַמְיֻגָּע בָּהּ, מִתְקַיֶּמֶת בּוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כַּאֲשֶׁר בָּאַגָּדָה אֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה, שֶׁבָּא

הַשְּׂטָן לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אָמַר לוֹ: הֵיכָן תּוֹרָה? אָמַר לוֹ וְכוּ'. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: **אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ בְאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ**. כְּשֶׁנִּתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל. אֲבָל:

פסוק כג

אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ. שֶׁיּוֹדֵעַ הוּא הֵיכָן שׁוֹרָה. וְגַם יְשַׁבְּחוּהָ וְיֹאמְרוּ לָהּ, כִּי **אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ**. נִסְתַּכֵּל בָּהּ וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ כְּסִדְרָם וּמִשְׁקָלָן יָצַר כָּל הַיְצוּרִים; כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסוֹד סֵפֶר יְצִירָה:

פסוק כד

כִּי הוּא לִקְצוֹת הָאָרֶץ יַבִּיט. בָּהּ הֵיאַךְ יִבָּנֵם וְיִבָּרֵאם, **וְתַחַת כָּל הַשָּׁמַיִם** צָרְכֵי בְּרִיָּתָן רָאָה בָּהּ:

פסוק כה

לַעֲשׂוֹת וְגוֹ'. בָּהּ מִשְׁקָל לָרוּחַ, לְכָל אֶרֶץ לְפִי כֹּחָהּ. וְכֵן הַמַּיִם לְפִי הַמִּדָּה, לְפִי מַה שֶּׁהָיְתָה אֶרֶץ צְרִיכָה לְהַשְׁקוֹתָהּ. יֵשׁ אֶרֶץ נְגוּבָה, וּצְרִיכָה הַרְבֵּה גְּשָׁמִים, וְיֵשׁ אֶרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה כָּל כָּךְ:

פסוק כו

חֹק. גְּזֵרָה קְצוּבָה לְפִי כָּל אַרְצוֹת, וּמַעְיָן וּפֶלֶג לְהַשְׁקוֹת כָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ. **וּבַעֲשׂוֹתוֹ דֶּרֶךְ** לְכָל הַחֲזִיזִים, שֶׁלֹּא יֵצְאוּ שְׁנֵי קוֹלוֹת דֶּרֶךְ נֶקֶב אֶחָד, פֶּן יַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם:

פסוק כז

אָז רָאָהּ. רָאָה אוֹתָהּ, נִסְתַּכֵּל בָּהּ, וּבַעֲצָתָהּ יַעֲשֶׂה הַכֹּל:

וַיְסַפְּרָהּ. סִפֵּר אוֹתִיּוֹתֶיהָ: כְּפוּלוֹת וּפְשׁוּטוֹת; רֹאשׁוֹנָה וְאֶמְצָעִית וְאַחֲרוֹנִית – הִיא 'אֱמֶת', חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; וְכֵן בִּשְׁאָר סְדָרִים בָּרָא כָּל דָּבָר וְדָבָר בְּאוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ. וְהַכֹּל מְפֹרָשׁ בְּסוֹד סֵפֶר 'יְצִירָה':

הֱכִינָהּ. זִמְּנָהּ לִיצִירָה:

פסוק כח

הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה. זוֹ צְרִיכָה לָזוֹ, וְאֵין חָכְמָה יָפָה בְּלֹא יִרְאָה:

פרק כט

פסוק ב
(**מענה איוב**):

מִי יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי קֶדֶם. כְּיָמִים קַדְמוֹנִים, שֶׁהָיִיתִי בִּגְדֻלָּתִי:

פסוק ג
בְּהִלּוֹ נֵרוֹ. לְשׁוֹן אוֹר וְשִׂמְחָה:

לְאוֹרוֹ. הָיִיתִי הוֹלֵךְ; בְּכָל חֹשֶׁךְ וְצָרָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה לָעוֹלָם, לִי הָיָה אוֹר:

פסוק ד
בִּימֵי חָרְפִּי. בִּימֵי קַדְמוּתִי, לָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא: "חַרְפֵּי וְאַפְּלֵי" (נידה סה:):

בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עָלַי אָהֳלִי. כְּשֶׁהָיוּ כְּשֵׁרֵי הַדּוֹר בָּאִים לְאָהֳלִי לְהִוָּסֵד בְּדִבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּתּוֹרָה וּבְיִגְדָּר סְיָג לְשָׁעָה':

פסוק ה
נְעָרָי. מְשָׁרְתַי:

פסוק ו
הֲלִיכַי. רַגְלַי:

בְּחֶמְאָה. כְּמוֹ בְּחֶמְאָה:

וְצוּר יָצוּק עִמָּדִי פַּלְגֵי שָׁמֶן. כְּלוֹמַר: נַחַת רוּחַ וְכָל תַּאֲוֹת לֵב, הַנּוֹחִים כְּנַחֲלֵי שֶׁמֶן:

יָצוּק. כְּמוֹ "וְיָצַקְתָּ" (שמות כה:יב):

פסוק ז
קָרָת. תִּקְרָה גְּבוֹהָה מוּכֶנֶת כְּכִסֵּא, לְשֶׁבֶת לְזִקְנֵי הָעִיר:

בָּרְחוֹב וְגוֹ'. וְכַאֲשֶׁר **בָּרְחוֹב הָיִיתִי מֵכִין מוֹשָׁבִי**:

פסוק ח
הָיוּ נְעָרִים רוֹאִים אוֹתִי וְנֶחְבָּאִים, וִישִׁישִׁים עָמְדוּ מִפָּנַי:

פסוק ט
שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים. וּמְצַפִּים שֶׁאֶפְתַּח אֲנִי תְּחִלָּה:

פסוק יא
כִּי אֹזֶן. אֲשֶׁר שָׁמְעָה מִלָּתִי **וַתְּאַשְּׁרֵנִי**:

וְעַיִן רָאָתָה. בְּכָל מָקוֹם בְּנִדְלִי וְכִשֶּׁר מִדָּתִי:

פסוק יג

בִּרְכַּת אוֹבֵד. אָדָם מֵת בַּעֲוֹנוֹ וְנִטְרָד:

עָלַי תָּבֹא. כִּי הָיִיתִי זָן אֶת בָּנָיו וְאֶת אִשְׁתּוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (בבא בתרא טז.), שֶׁהָיָה גּוֹזֵל שְׂדֵה יְתוֹמִים וּמַשְׁבִּיחָהּ וּמַחֲזִירָהּ לָהֶם. וּפְשָׁטֵיהּ דִּקְרָא אֵינוֹ נִרְאֶה כָּךְ, שֶׁאֵין קָרוּי אוֹבֵד – אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא עַצְמוֹ אוֹבֵד; כְּמוֹ "כִּכְלִי אֹבֵד" (תהלים לא:יג), וְכֵן "תֹּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד" (תהלים קיט:קעו); "צֹאן אֹבְדוֹת" (ירמיה נ:ו):

וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִין. שֶׁהָיָה מַטִּיל שְׁמוֹ עַל אַלְמָנוֹת, לֵאמֹר: קְרוֹבָתִי הִיא; אוֹ: אֲנִי אַשִּׁיאֶנָּה! כְּדֵי שֶׁיִּקְפְּצוּ עָלֶיהָ תּוֹבְעִים:

פסוק יד

צֶדֶק לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי. רַדַּפְתִּי אַחֲרֵי הַצֶּדֶק וְהוּא נִמְצָא לִי כְּמְעִיל וְצָנִיף, שֶׁהֵם תַּכְשִׁיטִים נָאִים; כֵּן הָיָה מִשְׁפָּטִי נָאֶה וְטָהוֹר:

פסוק יח

וְאָמַר עִם קִנִּי אָגְוָע. בִּשְׁבִיל כֹּשֶׁר מִדָּתִי, הָיִיתִי אוֹמֵר בְּלִבִּי: כְּשֶׁאָמוּת יִהְיֶה קִנִּי וּבֵיתִי נָכוֹן עִמִּי:

וְכַחוֹל אַרְבֶּה יָמִים. עוֹף וּשְׁמוֹ חוֹל. וְלֹא נִקְנְסָה עָלָיו מִיתָה, שֶׁלֹּא טָעַם מֵעֵץ הַדַּעַת; וּלְבַסּוֹף אֶלֶף שָׁנָה מִתְחַדֵּשׁ וְחוֹזֵר לְנַעֲרוּתוֹ:

פסוק יט

שָׁרְשִׁי פָּתוּחַ וְגוֹ'. כָּל זֶה הָיִיתִי אוֹמֵר בְּלִבִּי, שֶׁלֹּא יִיבַשׁ שָׁרְשִׁי וְלֹא יָמוּת קְצִירִי; כְּמוֹ "וְעָשָׂה קְצִיר" (איוב יד:ט) – וְהֵן יוֹנְקוֹת עֲנָפִים רַכִּים שֶׁל אִילָן. וְאָמַרְתִּי:

פסוק כ

שֶׁכְּבוֹדִי. יִתְחַדֵּשׁ עִמָּדִי תָּמִיד:

וְקַשְׁתִּי. וְאֵיתָנִי תַּחֲלִיף תָּמִיד לְטוֹבָה:

פסוק כא

לִי שָׁמְעוּ וְיִחֵלּוּ. הַשּׁוֹמְעִים דְּבָרַי הָיוּ מְיַחֲלִים שֶׁיִּתְקַיְּמוּ, וְהָיוּ מִתְקַיְּמוֹת. כִּי מָסֹרֶת חָכְמָה הָיָה בְּיָדִי:

פסוק כב

תִּטֹּף מִלָּתִי. לְשׁוֹן נְבוּאָה, וְכֵן "לֹא תַטִּיפּוּ עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל" (עמוס ז:טז). כְּלוֹמַר: כִּנְבוּאָה הָיָה דְּבָרִי:

פסוק כג
לְמַלְקוֹשׁ. לְזֶמַן אֲרוֹךְ הָיוּ מְדַבְּרִים, כִּי רוֹב שִׂעוֹתֵיהֶם שְׁתִיקָה, שֶׁהָיוּ תְּאֵבִים לִשְׁמוֹעַ דְּבָרַי:

פסוק כד
לֹא יַאֲמִינוּ. שְׂאֲנִי מְשַׂחֵק עִמָּהֶם, מִפְּנֵי חֲשִׁיבוּתִי:
וְאוֹר פָּנַי לֹא יַפִּילוּן. הָיוּ יְרֵאִים לְהִתְקָרֵב אֵלַי וּלְהָגִיס לִבָּם בִּי:

פסוק כה
אֶבְחַר דַּרְכָּם. כָּל דַּרְכֵיהֶם וַעֲצָתָם אֲנִי הָיִיתִי בּוֹחֵר לָהֶם, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לִי: אֵיזֶה דֶּרֶךְ נֵלֵךְ? וּמַה נַּעֲשֶׂה?
וְאֵשֵׁב רֹאשׁ. אִם הָיוּ מְסֻבִּים, אֲנִי הָיִיתִי מֵסֵב בְּרֹאשׁ הַמְּסֻבִּים:

פרק ל

פסוק ב
גַּם כֹּחַ יְדֵיהֶם לָמָּה. הָיָה לִי בְּאוֹתָן הַיָּמִים רְשָׁעִים הָיוּ, וְלֹא תוֹעֶלֶת בָּהֶם; כִּי פֶּרְעָנוּת בָּא עַל יָדָם:
עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח. זְקָנָה:

פסוק ג
בְּחֶסֶר וּבְכָפָן. הָיוּ גַּלְמוּד:
הָעוֹרְקִים צִיָּה. שֶׁמַּבְרִיחִין אוֹתָן בְּיָמָיו מִקֶּרֶב בְּנֵי אָדָם, לֵילֵךְ בַּחשֶׁךְ:
אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה. בְּרוּאִינ"א בְּלַעַ"ז:

פסוק ד
הַקּוֹטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ. בִּהְיוֹתָם בַּמִּדְבָּרוֹת הָיוּ קוֹטְפִים לָהֶם מְלוּחִים עַל אִילָנוֹת הַיְּעָרִים וְאוֹכְלִים. **מַלּוּחַ** שֵׁם עֵשֶׂב הוּא, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי נִקְרָא קָקוּלִין (ירושלמי פאה ד), וּבְלָשׁוֹן מִשְׁנָה מְלוּחִים, מַצוּ"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ (קדושין סו.): הֶעֱלוּ מְלוּחִים עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל זָהָב:
שִׂיחַ. אִילָן, כְּמוֹ "אַחַד הַשִּׂיחִים" (בראשית כא:טו):

פסוק ה
מִן גּוֹ. מִן קֶרֶב עִיר הָיוּ נִגְרָשִׁין:

פסוק ו
בַּעֲרוּץ נְחָלִים. יֵשׁ אֶרֶץ מְלוּחָה, מִתְבַּקַּעַת, שֶׁשָּׁם הָיוּ שׁוֹכְבִים **בְּחוֹרֵי הֶעָפָר** וְחוֹרֵי נְקִיקֵי הַסְּלָעִים:

וְכֵפִים. תַּרְגּוּם שֶׁל "סְלָעִים" (מלכים א יט:יא). דָּבָר אַחֵר: **בַּעֲרוּץ נְחָלִים**. הוּא הַנְּקִיק שֶׁעוֹשֶׂה הַנַּחַל סְבִיבוֹתָיו:

פסוק ז
חָרוּל יְסֻפָּחוּ. אוֹרְשִׁיא"שׁ בְּלַעַ"ז. הָיוּ נֶאֱסָפִים, כְּמוֹ "וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב" (ישעיהו יד:א):

פסוק ח
נִכְאוּ. בְּיָמַי מִן הָאָרֶץ, שֶׁהָיִיתִי מַשְׁפִּילָם; לְשׁוֹן "נִכֵּה רוּחַ" (ישעיה סו:ב):

פסוק יא
כִּי יִתְרִי פִּתַּח. יֶתֶר קַשְׁתִּי פִּתַּח (כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְמַעְלָה וְקַשְׁתִּי תַּחְלִיף), כְּלוֹמַר: כֹּחִי הֵתִישׁ מִי שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת:

וְרָסָן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ. רִסְנִי שֶׁהָיוּ מְרַסְּנִים בּוֹ, שִׁלְּחוּהוּ מִפָּנַי, כִּי אֵינָם יְרֵאִים מֵעַתָּה מִמֶּנִּי:

פסוק יב
עַל יָמִין. עַל יְמִינִי עוֹמְדִים פִּרְחָחִים קְטַנִּים, כִּשְׁאָר הֶדְיוֹטִים; שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֵיהֶם לְהִכָּנַע מִפָּנַי:

רַגְלַי שִׁלֵּחוּ. אִם הַמָּקוֹם צַר לָהֶם, דּוֹחֲפִים אוֹתִי הָלְאָה:

וַיָּסֹלּוּ עָלַי אָרְחוֹת אֵידָם. כָּל דֶּרֶךְ נְבָלָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲשׂוֹת, עוֹשִׂים מִסְלָתָן לְפָנַי וְאֶצְלִי, וְלֹא יִירָאוּ:

פסוק יג
נָתְסוּ נְתִיבָתִי. הַטּוֹבָה וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, נָתְסוּ כְּמוֹ "נָתְצוּ" (מלכים ב כה:י) וְסָמֶ"ךְ מִתְחַלֶּפֶת בְּצָדֶ"י:

לְהַוָּתִי יוֹעִילוּ. לְהַקְנִיטֵנִי מוֹסִיפִין:

פסוק יד
כְּפֶרֶץ רָחָב. שֶׁבַּגֶּדֶר שֶׁהַכֹּל בָּאִים וְעוֹבְרִים שָׁם, כֵּן **יָאֲתָיוּ** יַחַד עָלַי לְהַכְלִימֵנִי:

תַּחַת שׁוֹאָה הִתְגַּלְגָּלוּ. כְּלוֹמַר: מִתְגַּלְגְּלִים וּבָאִין בְּסֵתֶר, עַד שֶׁמַּגִּיעִין אֶצְלִי לְהַקְנִיטֵנִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶשְׁמֵט מֵהֶם:

פסוק טו

הָהְפַּךְ עָלַי. נֶהְפַּךְ עָלַי:

בַּלָּהוֹת. שֵׁדִים:

תִּרְדֹּף כָּרוּחַ. רָעָה:

אֶת נְדִיבָתִי. רוּחַ נְדִיבָה שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה עָלַי מִתְּחִלָּה:

פסוק טז

וְעַתָּה. אֶל הַצָּרָה הַזֹּאת תִּשְׁתַּפֵּךְ נַפְשִׁי, כְּאָדָם שֶׁתִּתְפַּעֵם רוּחוֹ; **כִּי יֹאחֲזוּנִי**, וְכוֹפִין אוֹתִי לְהִשְׁתַּפֵּל נַפְשִׁי:

יְמֵי עֹנִי. שֶׁאֲנִי בָּהֶם:

פסוק יז

נִקַּר. כְּמוֹ "הַעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר" (במדבר טז:יד). **נִקַּר**. פּוֹרְיי"ר בְּלַעַ"ז; הַתּוֹלְעִים מְנַקְּרִין בְּשָׂרִי מֵעַל עַצְמִי:

וְעֹרְקַי. גִּידַי, אֵין לָהֶם מְנוּחָה. 'גִּיד' בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי 'עוֹרֶק'; כָּךְ פֵּירֵשׁ דּוּנַשׁ. לָשׁוֹן אַחֵר: **עֹרְקַי**. רוֹדְפַי, הַמַּבְרִיחִין אוֹתִי:

פסוק יח

יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי. מִשְׁתַּנֶּה לְבוּשִׁי, גֶּלֶד אַחַר גֶּלֶד; כְּשֶׁאָדָם פּוֹשֵׁט אֶת בְּגָדָיו וְלוֹבֵשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים, מְשֻׁנִּים מֵרִאשׁוֹנִים, קוֹרֵא אוֹתָם 'בִּגְדֵי חֹפֶשׁ'; כְּמוֹ "הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַּמִּלְחָמָה" (מלכים א כב:ל), וּמְתֻרְגָּם: "אִשְׁתַּנֵּי" (תרגום יונתן):

כְּפִי כָּתָּנְתִּי יַאַזְרֵנִי. שֶׁאוֹזֵר וּמַעֲנִיק צַוָּארִי, כֵּן יַאַזְרֵנִי אוֹתִי לְבוּשִׁי כָּל סְבִיבִי:

פסוק יט

הוֹרָנִי לַחֹמֶר. הוֹרָנִי יְלַמְּדֵנִי הַשְׁחִין הַזֶּה לֵישֵׁב כְּמוֹ בַחֹמֶר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ "וְהוּא יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָאֵפֶר" (איוב ב:ח). דָּבָר אַחֵר: **הוֹרָנִי לַחֹמֶר** פֵּירוּשׁוֹ: הִשְׁלִיכַנִי, לְשׁוֹן "יָרָה בַיָּם" (שמות טו:ד):

וָאֶתְמַשֵּׁל. נִדְמֵיתִי. וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (תנחומא בובר, וישלח ח): אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: סָרַס אֶת הַמִּקְרָא: אֲנִי נִמְשַׁלְתִּי לְאַבְרָהָם בְּצִדְקָתִי שֶׁקָּרָא עַצְמוֹ "עָפָר וָאֵפֶר" (בראשית יח:כז), וְהוּא דָּנַנִי כְּרִשְׁעֵי דּוֹר הַפְּלַגָּה (שֶׁמָּרְדוּ בּוֹ בְּבִנְיַן הַמִּגְדָּל) שֶׁכָּתוּב בָּהֶם "וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר" (בראשית יא:ג):

פסוק כ
עָמַדְתִּי. לִרְאוֹת, לִשְׁתּוֹק וּלְהָבִין; כְּמוֹ "וּבְפִתְחוֹ עָמְדוּ כָּל הָעָם" (נחמיה ח:ה), וְ"לֹא עָנוּ עוֹד" (איוב לב:טו):

וַתִּתְבֹּנֶן בִּי. מְחַשֵּׁב עָלַי לִשְׁנוֹת אֶת נְגָעַי:

פסוק כב
תִּשָּׂאֵנִי אֶל רוּחַ. שֵׁדִים:

תַּרְכִּיבֵנִי וּתְמוֹגְגֵנִי תּוּשִׁיָּה. חַלָּשׁוּת וְתַשּׁוּת כֹּחַ הָיָה מְמוֹגְגֵנִי:

וּתְמוֹגְגֵנִי תּוּשִׁיָּה. לְשׁוֹן נְקֵבָה, וְעַל תּוּשִׁיָּה עוֹמֵד. וְאֵין תָּי"ו זוֹ כְּתָי"ו שֶׁל **תִּשָּׂאֵנִי**:

פסוק כג
כִּי יָדַעְתִּי. כִּי יוֹדֵעַ הָיִיתִי אֲשֶׁר **לַמָּוֶת תְּשִׁיבֵנִי**, מָקוֹם שֶׁהוּא **מוֹעֵד לְכָל חָי**. בַּקֶּבֶר:

פסוק כד
אַךְ לֹא בְעִי. וּבַהַשְׁחָתָה הָיָה רָגִיל הַשּׁוֹפֵט לִשְׁלֹחַ יָד, כְּמוֹ "לְעִי הַשָּׂדֶה" (מיכה א:ו):

אִם בְּפִידוֹ. אִם הָיָה שׁוֹלֵחַ פִּיד, שֶׁהוּא שֶׁבֶר, עַל בְּרִיּוֹתָיו:

לָהֶן שׁוּעַ. הָיָה מְשַׁעֲשְׁעָן תַּנְחוּמִין בְּמִקְצָת. וְכֵן פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ילקוט שמעוני איוב תתקיח): אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכֶּה אוּמָה וּמוֹשִׁיבָהּ צָדוּ, אֶלָּא מֵבִיא פִּיד לָזוֹ וּמְשַׁעֲשַׁעְהּ בַּחֲבֶרְתָּהּ שֶׁלְּקָתָה כְּבָר, וּמִתְנַחֶמֶת בָּהּ. הֵבִיא פִּיד לְאַשּׁוּר וְשִׁעֲשֵׁעַ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "הֲתֵיטִבי מִנֹּא אָמוֹן" (נחום ג:ח); הֵבִיא פִּיד לְמִצְרַיִם וְשִׁעֲשֵׁעַ בְּאַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אַשּׁוּר... בַּלְּבָנוֹן" (יחזקאל לא:ג). וְעוֹד יִפְתֶּה **לָהֶן שׁוּעַ**. תְּפִלָּה וּתְחִנָּה מוֹעֶלֶת בָּהֶם:

פסוק כה
אִם לֹא בָכִיתִי לְקֹשֵׁה יוֹם. יוֹדֵעַ וּמַכִּיר, אִם לֹא הָיִיתִי רַחֲמָנִי וּבוֹכֶה עַל עֲנִיִּים קְשֵׁי יוֹם,

וְעָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹנִים. כִּי עַל כָּל אֵלֶּה בָּאַתְנִי זֹאת:

פסוק כו
כִּי טוֹב קִוִּיתִי וְגוֹ'. כְּלוֹמַר: כִּי הַגְּמוּל הַזֶּה רָאוּי לִי:

פסוק כז
וְלֹא דָמּוּ. אֵין יְכוֹלִין לִדּוֹם וּלְהַחֲרִישׁ:

פסוק כח
בְּלֹא חַמָּה. לֹא שְׁזָפַתְנִי הַשֶּׁמֶשׁ, וְהִנְנִי קוֹדֵר:

פסוק כט
אָח הָיִיתִי לְתַנִּים וְגוֹ'. תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה עֲסוּקִים בִּבְכִי כָּל יְמֵיהֶם:

פסוק ל
חָרָה. לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּחָרָה וּמִתְיַבֵּשׁ מִפְּנֵי חוֹם הָאֵשׁ, כְּמוֹ "נָחַר מַפֵּחַ" (ירמיהו ו:כט), "וְתוֹכוֹ נָחָר" (יחזקאל טו:ד):

פרק לא

פסוק א
בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי. שֶׁלֹּא לְהִסְתַּכֵּל בְּאֵשֶׁת אִישׁ:

וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה. מָה לִּי לְהִתְבּוֹנֵן בָּהּ? כָּךְ הָיְתָה חֲסִידוּתִי, שֶׁלֹּא לָתֵת עַיִן אֲפִלּוּ בִּפְנוּיָה; שֶׁמָּא לְאַחַר יָמִים תִּנָּשֵׂא, וְנִמְצֵאתִי כָּרוּךְ אַחֲרֶיהָ. כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (אבות דרבי נתן):

פסוק ב
וּמָה חֵלֶק וְגוֹ'. שֶׁגִּמְלַנִי כָּךְ?

פסוק ג
הֲלֹא אֵיד לְעַוֶּל. לוֹ רָאוּי, וְלֹא לִי:

וְנֵכָר. דּוּגְמַת "וְאַל תֵּרֶא בְיוֹם אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ" (עובדיה א:יב):

פסוק ד
וְכָל צְעָדַי יִסְפּוֹר. וְרוֹאֶה אִם הָלַכְתִּי עִם שָׁוְא:

פסוק ה
וַתִּחַשׁ. וַתְּמַהֵר, כְּמוֹ "אֲחִישֶׁנָּה" (ישעיה ס:כב); "כִּי גָז חִישׁ" (תהלים צ:י):

פסוק ז
מָאוּם. הוּא מוּם, דְּבַר שֶׁמֶץ. וְאָלֶ"ף זוֹ כְּתוּבָה וְלֹא קְרִיָא בַּמָּסֹרֶת הַגְּדוֹלָה, וְהוּא מִגִּזְרַת **לֹא תֹאסִפוּן** (שמות ה:ז). אִם זוֹ עָשִׂיתִי, הָיִיתִי רָאוּי לָבֹא עָלַי קְלָלָה זוֹ:

פסוק ח
אֶזְרָעָה וְאַחֵר יֹאכֵל וְצֶאֱצָאַי יְשֹׁרָשׁוּ. יֵעָקְרוּ הַשָּׁרָשִׁין:

פסוק ט
וְעַל פֶּתַח רֵעִי אָרָבְתִּי. לְאִשְׁתּוֹ – יָשִׁיב לִי גְּמוּלִי:

פסוק י

תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי. רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ (במדבר רבה ט:כד) לְשׁוֹן תַּשְׁמִישׁ, כְּמוֹ "וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִין" (שופטים טז:כא):

פסוק יא

כִּי הִיא זִמָּה. וְיֵרֵא הָיִיתִי אִם עָשִׂיתִי, שֶׁהוּא **עָוֹן פְּלִילִי**, עָוֹן שֶׁמִּשְׁפַּט יִסּוּרִין רְאוּיִין לָבֹא עַל יָדוֹ:

פסוק יב

וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְשָׁרֵשׁ. הָאֵשׁ הַזֹּאת, לָכֵן נִמְנַעְתִּי מֵעֲשׂוֹת. כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עִקּוּר, אוֹמֵר תְּשָׁרֵשׁ; וּבִלְשׁוֹן שֹׁרֶשׁ אוֹמֵר "תַּשְׁרֵשׁ" (תהלים פ:י). וְכֵן "יְשֹׁרְשׁוּ" (איוב לא:ח) – לְשׁוֹן עִקּוּר; "יַשְׁרֵשׁ" (ישעיהו כז:ו) – לְשׁוֹן שֹׁרֶשׁ:

פסוק יד

וּמָה אֶעֱשֶׂה וְגוֹ'. זֹאת נָתַתִּי אֶל לִבִּי, וְכִי יִפְקֹד אֶת דִּרְכַי, **מָה אֲשִׁיבֶנּוּ**?

פסוק טו

וַיְכֹנְנֵנוּ בָּרֶחֶם. אֲנִי בְּבֶטֶן אִמִּי, וְהוּא בְּבֶטֶן אִמּוֹ, הֵכִינָנוּ יוֹצֵר אֶחָד:

פסוק טז

אָכַלָּה. שֶׁלֹּא מִלֵּאתִי תַּאֲוָתָהּ, שֶׁהוּא כִּלְיוֹן עֵינַיִם. הַמִּתְאַוֶּה וְאֵינוֹ מַגִּיעַ, קָרוּי "כִּלְיוֹן עֵינַיִם" (דברים כח:סה):

פסוק יח

כִּי מִנְּעוּרַי גִּדְּלַנִי. הַכְּשָׁרוֹן הַזֶּה כְּאָב הַמְגַדֵּלְנִי וְהַמְלַמְּדֵנִי, כֵּן לִמְּדַנִי יִשֵּׁר לִבִּי מִנְּעוּרַי:

וּמִבֶּטֶן אִמִּי אַנְחֶנָּה. לְמִדָּה זוֹ:

פסוק כב

מִשִּׁכְמָה. הוּא רֹחַב הַכָּתֵף:

מִקָּנָה. הוּא עֶצֶם הָעֶלְיוֹן, הֶעָגֹל כְּקֶנֶה; וְעַל שֶׁהוּא עָגֹל כְּקֶנֶה, קוֹרֵא אוֹתוֹ כֵּן:

פסוק כג

כִּי פַּחַד אֵלַי וְגוֹ'. פַּחַד הָיָה בְּעֵינַי אֵידוֹ, שֶׁהוּא מֵבִיא עַל הָרְשָׁעִים; לָכֵן חָדַלְתִּי מֵעֲשׂוֹת:

וּמִשְּׂאֵתוֹ. וּמִכְבּוֹדוֹ:

פסוק כד
כִּסְלִי. כְּמוֹ "אֲשֶׁר יָקוֹט כִּסְלוֹ" (איוב ח:יד) – תִּקְוָתִי וּמַחֲשַׁבְתִּי. וְעַל יְדֵי שֶׁכְּלָיוֹת עַל הַכְּסָלִים הֵם (ויקרא ג:ד), וְהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת (תהלים טז:ז), נִקְרֵאת הַמַּחֲשָׁבָה 'כֶּסֶל':
וְלַכֶּתֶם. קְבוּצוֹת זָהָב וְאוֹצָרוֹת:
אָמַרְתִּי מִבְטַחִי. לְהִתְחַזֵּק בָּהֶם עַל הָעֲנִיִּים:

פסוק כה
אִם אֶשְׂמַח כִּי רַב חֵילִי. לֹא הָיִיתִי נוֹהֵג שִׂמְחָה בִּפְנֵי הָעֲנִיִּים בְּעָשְׁרִי, שֶׁלֹּא לְהַקְנִיאָם בִּי:

פסוק כו
אִם אֶרְאֶה אוֹר כִּי יָהֵל. חַמָּה בִּתְקוּפַת גְּבוּרָתָהּ וְהִילָּה:
וְיָרֵחַ יָקָר הוֹלֵךְ. מַגִּיהַּ וְהוֹלֵךְ, כְּמוֹ "אוֹר יְקָרוֹת" (זכריה יד:ו), "כִּיקַר כָּרִים" (תהלים לז:כ):

פסוק כז
וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי. לְשֶׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ לֵאמֹר: אֱלוֹהוּת הֵם, כִּקְצָת עוֹבְדֵי כוֹכָבִים הַנִּדָּחִים (וְעוֹבְדִים) לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם:

פסוק ל
וְלֹא נָתַתִּי לַחֲטֹא חִכִּי. לְהַקְנִיט שׂוֹנְאִי וְלִתְבֹּעַ מָמוֹן שֶׁאֵין לִי עָלָיו, כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעוֹ, **וְלִשְׁאֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ** שֶׁל שׂוֹנְאִי:

פסוק לא
לֹא נִשְׂבָּע. מִתּוֹךְ שִׂנְאָה שֶׁהָיוּ שׂוֹנְאִים אוֹתִי, עַל שֶׁהָיִיתִי מַטְרִיחָם בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים:

פסוק לב
לָאֹרַח. לֹא הָיוּ דַּלְתוֹת בֵּיתִי פְּנִימִיִּים וּמוּקָּפִין בֵּית שַׁעַר מִבַּחוּץ, אוֹ מוּסָּבִין בְּקַרְנֵי זָוִית, לְהַשְׁבִּית אֶת הָאוֹרְחִים מִלָּבוֹא, אֶלָּא פְּתוּחִין לְאֵם דֶּרֶךְ, לָבוֹא כָּל הַבָּא:

פסוק לג
בְּחַבְּאִי. בְּמַחֲבוֹאִי:

פסוק לד
כִּי אֶעֱרוֹץ. מִתְּחִלָּה הָיִיתִי מַכְנִיעַ הָמוֹן רַבָּה שֶׁל רְשָׁעִים, וְעַתָּה אַף בֵּין כַּשְּׁדִּיִּים, "זֶה הָעָם לֹא הָיָה" (ישעיהו כג:יג):

יְחִתֵּנִי. יְיָרְאֵנִי:

פסוק לה

הֵן תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי. וּלְוַאי שֶׁיְּעִיד עָלַי הַמָּקוֹם בַּדִּין, כְּמוֹ שֶׁאָמַר עָלַי: "כִּי אֵין כָּמוֹהוּ בָּאָרֶץ... תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים" (איוב א:ח). גַּם מֹשֶׁה שֶׁכָּתַב סִפְרוֹ וְסִפְרֵי יְעִיד עָלַי.

כֵּן הָיָה אִיּוֹב אוֹמֵר: תְּנָה לְתַוּוֹת אוֹתִי וְאֶת כּוֹשְׁרִי:

שַׁדַּי יַעֲנֵנִי. לְבַקְּשָׁה זֹאת:

וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי. יִכְתֹּב גַּם הוּא סִפְרוֹ, לְהִתְוַכֵּחַ עִמִּי:

פסוק לו

אֶשָּׂאֶנּוּ. לִכְתּוֹב אֶת סִפְרִי:

אֶעֱנָדֶנּוּ. אֶקְשְׁרֶנּוּ לְסֵפֶר עֲטָרוֹת לִי:

פסוק לז

מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ. לְאוֹתוֹ הָאִישׁ:

פסוק לח

אִם עָלַי אַדָמָתִי תִזְעָק. עַל לֶקֶט שִׁכְחָה וּפְאָה וּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁלֹּא הוֹצֵאתִי מַעֲשְׂרוֹת כָּרָאוּי:

וְיַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכְּיוּן. שֶׁחָרַשְׁתִּי בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּיו (דברים כב:י):

פסוק לט

בְּלִי כֶסֶף. לִשְׁכֹּר שְׂכִירִים וּלְעָשְׂקָם. דָּבָר אַחֵר: זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, דִּכְתִיב "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ" (דברים יד:כה):

וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ. אֲרִיס הָעוֹבֵד בָּהּ:

פסוק מ

בָּאְשָׁה. (דָּבָר מַבְאִישׁ) כְּמוֹ "בְּאוּשִׁים" (ישעיה ה:ב). וְאִם לֹא עָשִׂיתִי כֵּן **תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ**. תָּנָא רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: לְמֶדְתְּךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ: שֶׁדֶּה שֶׁמַּעֲלָה חוֹחִים, יָפֶה לְזוֹרְעָהּ חִטִּים, שֶׁמַּעֲלָה בְּאוּשִׁים יָפֶה לְזוֹרְעָהּ שְׂעוֹרִים. כָּךְ הוּא בַּיַּלְקוּט (ילקוט שמעוני איוב תתקיח). וּמַה טַּעַם? **תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ**:

תַּמּוּ וְגוֹ'. עַד כָּאן הוּא חוֹזֵר וּמִתְנַבֵּא כַּמָּה נְבוּאוֹת, וְאַתְּ אוֹמֵר תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב? אֶלָּא כָּךְ אוֹמֵר אִיּוֹב: אִם לֹא עָשִׂיתִי כֵּן, יִתַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב, וְאַל יְהִי פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר לְפָנֶיךָ "בְּעֹרְתִּי הַקֹּדֶשׁ" (דברים כו:יג). כָּךְ רָאִיתִי בַּפְּסִיקְתָּא בְּפָרָשַׁת 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' (דברים יד:כב) מְפֹרָשׁ כֵּן, מִן הַפְּסוּקִים הָאֵלּוּ:

פרק לב

פסוק ב
(**מענה אליהוא**:)

מִמִּשְׁפַּחַת רָם. אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים" (יהושע יד:טו) – זֶה אַבְרָהָם:
מֵאֱלֹהִים. יוֹתֵר מִן הַמָּקוֹם:

פסוק ג
וַיִּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב. זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁתִּקְּנוּ סוֹפְרִים אֶת לְשׁוֹן הַכָּתוּב: "וַיַּרְשִׁיעוּ כְּלַפֵּי הַמָּקוֹם בִּשְׁתִיקוֹתָם" הָיָה לוֹ לִכְתֹּב, אֶלָּא שֶׁכְּנָגָה הַכָּתוּב. וְכֵן "וַיְמֵירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר" (תהלים קו:כ) – "כְּבוֹדִי" הָיָה לוֹ לִכְתֹּב, אֶלָּא שֶׁכְּנָגָה הַכָּתוּב. וְכֵן "וְאַל אֶרְאֶה בְּרָעָתִי" (במדבר יא:טו) – "בְּרָעָתָם" הָיָה לוֹ לִכְתֹּב, אֶלָּא שֶׁכְּנָגָה הַכָּתוּב. וְכֵן הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (ספרי במדבר פד) וּבַמָּסֹרֶת הַגְּדוֹלָה:

פסוק ד
חִכָּה. הִמְתִּין:
כִּי זְקֵנִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ לְיָמִים. הָאֲחֵרִים, לָכֵן חָדַל לוֹ עַד שֶׁשָּׁתְקוּ הֵם:

פסוק ו
זָחַלְתִּי. יָרֵאתִי:

פסוק ח
אָכֵן רוּחַ הִיא בָּאֱנוֹשׁ. הַחָכְמָה, וְלֹא עַל יְדֵי יָמִים וְזִקְנָה, אֶלָּא רוּחַ הַמָּקוֹם הוּא:

פסוק יב
וְעָדֵיכֶם אֶתְבּוֹנָן. הִתְבּוֹנַנְתִּי בָּכֶם וְרָאִיתִי, כִּי אֵין מוֹכִיחַ לְאִיּוֹב:

פסוק יג
פֶּן תֹּאמְרוּ מָצָאנוּ חָכְמָה. בִּשְׁתִיקוּתֵינוּ, שֶׁלֹּא לְהַקְנִיטוֹ עוֹד, כִּי **אֵל יִדְּפֶנּוּ וְלֹא אִישׁ**.
לֹא הָיָה לָכֶם לְמַעֵט כְּבוֹד הַמָּקוֹם בְּכָךְ:

פסוק יד
וְלֹא עָרַךְ אֵלַי מִלִּין. קַבָּלָה הִיא, אוֹ שֶׁלֹּא עָרַךְ אֵלַי מִלִּין:
וּבְאִמְרֵיכֶם לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ. לֹא בְּאוֹתָן אֲמָרִים שֶׁהֲשִׁיבוּתֶם לוֹ, הָיִיתִי מְשִׁיבוֹ:

פסוק טו
הֶעְתִּיקוּ. סָרוּ מֵהֶן מִלִּין:

פסוק יט
הִנֵּה בִטְנִי. מָלֵא רוּחַ, דְּבָרִים לְהָשִׁיב בְּתַאֲוָה:

כְּיַיִן לֹא יִפָּתֵחַ. כְּיַיִן חָדָשׁ שֶׁאֵינוֹ נִפְתָּח, וְהוּא נוֹפֵחַ, וְאַף בְּתוֹךְ אוֹבוֹת חֲדָשִׁים, וּמְבַקְּעָם:

אוֹבוֹת. נוֹדוֹת עֲשׂוּיִין כְּקוֹמַת אָדָם, גְּבוֹהִים:

פסוק כא
לֹא אָכַנֶּה. לֹא אֲשַׁנֶּה דְּבָרַי לְהַחֲלִיפוֹ לִכְבוֹדוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְמַעְלָה "וַיַּרְשִׁיעוּ אֶת אִיּוֹב" (איוב לב:ג) – זֶהוּ 'כִּנּוּי', שֶׁמְּשַׁנֶּה אֶת הַדִּבּוּר בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ. וְאַף זֹאת לֹא אֶעֱשֶׂה, כִּי בְּפֶה מָלֵא אוֹכִיחֶנּוּ:

פסוק כב
כִּמְעַט יִשָּׂאֵנִי. יְסַלְּקֵנִי מִן הָעוֹלָם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים יִשָּׂאֵנִי כְּמוֹ "וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו" (נחום א:ה):

פרק לג

פסוק ד
רוּחַ אֵל עָשָׂתְנִי. וְאֵינִי חָזָק יוֹתֵר מִמְּךָ:

פסוק ו
הֵן אֲנִי כְפִיךָ לָאֵל. כְּמוֹ שֶׁשָּׂאַל פִּיךָ לְהִתְוַכֵּחַ לְמִי שֶׁלֹּא יְבַעֲתֶךָ (איוב יג:כא), הֵן אֲנִי בְּמְקוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִשְׁבִילוֹ, לְדַבֵּר דְּבָרָיו:

פסוק ז
וְאַכְפִּי. כְּפִיָּתִי, כְּמוֹ "אָכַף עָלָיו פִּיהוּ" (משלי טז:כו):

פסוק ט
חַף. טָהוֹר וּמְשֻׁפְשָׁף, כְּמוֹ (ביצה לה:) "נָזִיר לֹא יָחוֹף רֹאשׁוֹ", וּכְמוֹ (שבת נ.) "בַּכֹּל חָפִין אֶת הַכֵּלִים":

פסוק י
תְּנוּאוֹת. עֲלִילוֹת, לְשׁוֹן "תּוֹאֲנָה" (שופטים יד:ד) – לְשׁוּב מִן הַמָּקוֹם:

פסוק יב
כִּי יִרְבֶּה אֱלוֹהַּ מֵאֱנוֹשׁ. אֵין הַמָּקוֹם צָרִיךְ כָּל כָּךְ לְדַקְדֵּק אַחַר הָאָדָם, כִּי הַרְבֵּה יֵשׁ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צְדָקוֹת יוֹתֵר מֵאֱנוֹשׁ:

פסוק טז
אָז יִגְלֶה אׇזֶן אֲנָשִׁים. כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לַאֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה (בראשית כ:ג):
וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם. חוֹתְמָן וְאוֹסְרָן בְּיִסּוּרִין עַל עֲוֹנָם:

פסוק יז
לְהָסִיר אָדָם. בְּחָלְיוֹ:
מַעֲשֵׂהוּ. שֶׁהָיָה בְדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת:
וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה. בְּיִסּוּרָיו, לְמַעַן הַכְנִיעוֹ וּלְהַשְׁפִּילוֹ לָשׁוּב, כְּדֵי שֶׁיֶּחְשַׂךְ נַפְשׁוֹ מִמִּיתָה גְּמוּרָה:
גֵּוָה. כְּמוֹ גַּאֲוָה:

פסוק יח
וְחַיָּתוֹ מַעֲבֹר בַּשָּׁלַח. בְּשִׁלְּחוֹ וְחַרְבּוֹ שֶׁל מַלְאַךְ הַמָּוֶת, כְּלוֹמַר: לְטוֹבָתְךָ הֵבִיא עָלֶיךָ יִסּוּרִין:
שָׁלַח. כְּלִי זַיִן, וְכֵן "יָדוֹ אַחַת מַחֲזֶקֶת הַשֶּׁלַח" (נחמיה ד:יא):

פסוק יט
וְהוּכַח. לְשׁוֹן תּוֹכָחָה, שֶׁיָּשׁוּב מֵעֲוֹנוֹ:
וְרוֹב עֲצָמָיו. שֶׁהוּא אֵיתָן, מוֹכִיחָן **בְּמַכְאוֹב**:

פסוק כ
וְזֵהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם. מְמַאֶסֶת נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ שֶׁל חוֹלֶה כָּל מַאֲכָל:
וְנַפְשׁוֹ. מְזַהֶמֶת כָּל מַאֲכַל תַּאֲוָה:

פסוק כא
יִכְלוּ בְּשָׂרוֹ מֵרְאִי. יֶחְשַׁךְ בְּשָׂרוֹ מִמַּרְאֶה, כְּמוֹ "כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי" (איכה ב:יא), "מְכַלּוֹת עֵינַיִם" (ויקרא כו:טז):
וְשֻׁפּוּ עַצְמוֹתָיו. מִתְנַתְּקִין מִמְּקוֹמוֹ, וְשֻׁפּוּ כְּמוֹ דְּשָׁף מִדּוּכְּתֵיהּ (חולין מב:):
לֹא רָאוּ. אֵין לָהֶם מַרְאֶה וְתֹאַר:

פסוק כג
אֶחָד מִנִּי אָלֶף. בְּמַגִּידֵי פִּשְׁעוֹ, וְהוּא יָלִיץ יָשְׁרוֹ:

פסוק כד
וַיְחֻנֶּנּוּ. הַמָּקוֹם:

פְּדָעֵהוּ. כְּמוֹ פְּדָאֵהוּ, אֶל"ף מִתְחַלֶּפֶת בְּעַי"ן. וְהָעִנְיָן מוֹכִיחַ: **מָצָאתִי כֹפֶר**, וְהוּא "פִּדְיוֹן" (שמות כא:ל):

פסוק כה

רֻטְפַּשׁ בְּשָׂרוֹ. רוֹטְפַשׁ אֶשְׁקוֹשֶׁ"א בְּלַעַ"ז:

מִנְּעַר. נִתְעוֹרֵר בְּשָׂרוֹ מִן הַנּוֹעַר, שֶׁהוּא מְנוֹעָר וּמְשֻׁנָּק בְּיִסּוּרֵי חָלְיוֹ. וְאֵין לַתֵּיבָה זוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וּלְפִי הָעִנְיָנִים הֻצְרַכְנוּ לְפָרְשׁוֹ כְּמַשְׁמָעוּת הָעִנְיָן. וְהַפּוֹתְרוֹ בִּלְשׁוֹן יְרֻפָּשׁ, וְאוֹמֵר הַטֵּי"ת נִתּוֹסְפָה בּוֹ, כְּמוֹ "נִצְטַדָּק" (בראשית מד:טז) – טוֹעֶה הוּא מְאֹד. כִּי אֵין טֵי"ת מִתּוֹסֶפֶת בַּתֵּיבָה, כִּי אִם בִּלְשׁוֹן 'מִתְפַּעֵל' אוֹ 'נִתְפַּעֵל', וּבַתֵּיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ צַדִּ"י; וְלֹא בִּשְׁאָר תֵּיבוֹת. כְּמוֹ "צֻדָּק" (איוב ח:ג) וְ"נִצְטַדָּק" (בראשית מד:טז); וּכְמוֹ "צָרוּעַ" (ויקרא יג:מד) – 'נִצְטָרַע'; "יָצִיר נֶאֱמָן" (משלי כה:יג) – "וַיֵּלְכוּ וַיִּצְטַיָּרוּ" (יהושע ט:ד); "צֻדָּה" – "הִצְטַיְּדוּ" (יהושע ט:יב):

יָשׁוּב. בְּכֹחוֹ וּבִרְפוּאָה לִימֵי בַּחֲרוּתוֹ:

פסוק כו

בְּתָרוּעָה. בִּתְפִלָּה:

פסוק כז

יָשֹׁר עַל אֲנָשִׁים. יַעֲשֶׂה שׁוּרוֹת שֶׁל אֲנָשִׁים כְּשֶׁנִּצּוֹל מֵחָלְיוֹ, וְיִתְוַדֶּה לְיוֹצְרוֹ:

וְלֹא שָׁוָה לִי. לֹא נִהְיָה לִי שָׂכָר בִּדְבָרָיו:

פסוק כט

פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ. מְיַסְּרוֹ עַל עֲוֹנוֹתָיו בְּחָלְיוֹ, שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִיתוֹ; וְאִם יוֹתֵר יַכְעִיס לְפָנָיו, יְדַאֵג מִן גֵּיהִנֹּם וּמִן הַמִּיתָה; שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ" (עמוס א:ג):

פרק לד

פסוק ג

(**מענה אליהו**):

כִּי אֹזֶן מִלִּין תִּבְחָן. כַּאֲשֶׁר הַחֵיךְ יִטְעַם הָאֹכֶל:

פסוק ה

מִשְׁפָּטִי. הוֹכָחַת דְּבָרִים:

פסוק ו
אֲכַזֵּב. אֲכַזִּיב שׁוֹפְטִי, שֶׁלֹּא דָּנַנִי אֱמֶת:
אָנוּשׁ. חוֹלֶה מַכָּתִי, כְּמוֹ "וַיֵּאָנַשׁ" (שמואל ב יב:טו):
חִצִּי. נִגְעִי:

פסוק ט
לֹא יִסְכָּן גָּבֶר. לֹא יֵהָנֶה אָדָם, אִם מַתְמִים דְּרָכָיו:

פסוק יג
מִי פָקַד עָלָיו אָרְצָה. מִי מוֹשֵׁל בּוֹ, לֵאמֹר: לָמָּה כֵּן עָשִׂיתָ וְלֹא צִוִּיתִיךָ כֵּן? כִּי מִי צִוָּהוּ בְּמֶמְשַׁלְתּוֹ, וְלָמָּה יִמְצָא תוֹאֲנוֹת לַבְּרִיּוֹת? אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָשִׁיב דָּבָר לְמוֹשֵׁל בּוֹ, לֵאמֹר: בִּשְׁבִיל זֹאת הֲרֵעוֹתִי לוֹ:

פסוק יד
אִם יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ. עַל אָדָם, לְהַשְׁחִיתוֹ, לָמָּה יָבֹא בַּעֲלִילָה עָלָיו? הֲרֵי מִיָּד יֶאֱסֹף אֵלָיו **רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ**. רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁלּוֹ שֶׁהִיא נְפוּחָה בּוֹ, וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדוֹ, וְיִגְוַע כָּל בָּשָׂר יָחַד:

פסוק טז
וְאִם בִּינָה. וְאִם אַתָּה רוֹצֶה הָבִין, שְׁמָעָה זֹאת. **בִּינָה** זוֹ אֵינָהּ שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ "בִּינָה הֲגִיגִי" (תהלים ה:ב). לְפִיכָךְ שְׁתַּיִם אֵלּוּ טַעֲמָן לְמַעְלָה, בַּבֵּי"ת, וְכָל שְׁאָר בִּינָה טַעֲמָן לְמַטָּה, בַּנּוּ"ן:

פסוק יז
הַאַף שׂוֹנֵא מִשְׁפָּט. מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל שׁוֹפֵט צֶדֶק **יַחֲבוֹשׁ** הַמָּקוֹם? וְאִם תֹּאמַר: אֵינוֹ מִשְׁפָּט, כִּי לֹא כַדִּין עָשָׂה, אֶפְשָׁר זֹאת מִי שֶׁהוּא צַדִּיק מְאֹד תַּרְשִׁיעַ?
כַּבִּיר. לְשׁוֹן מְאֹד:

פסוק יח
הַאָמֹר לְמֶלֶךְ בְּלִיָּעַל. וְכִי הָגוּן וְרָאוּי לֵאמַר לְמֶלֶךְ: בְּלִיָּעַל, וְלֵאמַר **רָשָׁע אֶל נְדִיבִים**?!

פסוק יט
אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים. כְּלוֹמַר: לְמֶלֶךְ עוֹלָם, אֲשֶׁר אֵין מַשּׂוֹא פָּנִים לְפָנָיו:
שׁוֹעַ. שַׂר, כְּמוֹ "וְלַכִּילַי לֹא יֵאָמֵר שׁוֹעַ" (ישעיהו לב:ה):

פסוק כ
רָגַע יָמוּתוּ. כְּשֶׁיִּרְצֶה:
וַחֲצוֹת לָיְלָה. כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְמִצְרַיִם (שמות יא:ד-ח):

יִגְעָשׁוּ עָם. כְּלוֹמַר: בְּרֶגַע יַעַבְרוּ:
וְיָסִירוּ אַבִּיר. כֹּחַ שֶׁלָּהֶם:
לֹא בְיָד. לֹא יִשְׁנוּ בְיָדָם וְאֵין לָהֶם כֹּחַ:

פסוק כג

כִּי לֹא עַל אִישׁ יָשִׂים עוֹד. כְּלוֹמַר: אָמַרְתָּ: "לֹא אַךְ יָשִׂים בִּי" (איוב כג:ו), רַק חֲטָאַי לְבַדִּי; וַאֲנִי מְשִׁיבְךָ: לֹא יָשִׂים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹתָיו עֲלִילוֹת תּוֹסֶפֶת עַל פִּשְׁעָם.
עוֹד לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת:
לָהֲלֹךְ אֶל אֵל בַּמִּשְׁפָּט. כְּשֶׁהוּא בָּא עַל בְּרִיּוֹתָיו לְהִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶם:

פסוק כד

יָרֹעַ. יְרוֹצֵץ, כְּמוֹ "רֹעַ הִתְרוֹעֲעָה" (ישעיה כד:יט):
וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים. בִּמְקוֹמָם:

פסוק כה

לָכֵן יַכִּיר מַעֲבָדֵיהֶם. לְפִי שֶׁהוּא מַכִּיר מַעֲבָדֵיהֶם הַטּוֹב וְהָרַע, וְאֵין צָרֵךְ לוֹ לְהִתְוַכֵּחַ:
וְהָפַךְ לַיְלָה. עֵת חֹשֶׁךְ וְצָרָה לָהֶם, **וַיִּדַּכְּאוּ**:

פסוק כו

תַּחַת רְשָׁעִים. בִּמְקוֹמָם:
סָפָקָם. לְאַנְשֵׁי סְדוֹם (בראשית יט:א-כט):
בִּמְקוֹם רוֹאִים. לְעֵין כֹּל:

פסוק כז

אֲשֶׁר עַל כֵּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו. כְּמוֹ "עַל כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר" (במדבר י:לא). כְּמוֹ: מִפְּנֵי אֲשֶׁר סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו וְעָלָיו צַעֲקַת דַּלִּים:

פסוק כט

וְהוּא יַשְׁקִיט. מַשְׁקִיט אֶת הַדַּלִּים מֵאוֹתָן הָעוֹשְׁקִים, **וּמִי יַרְשִׁיעַ** עוֹד? וּבְעוֹד שֶׁהִסְתִּיר פָּנִים, **מִי יְשׁוּרֶנּוּ**?
וְעַל גּוֹי וְעַל אָדָם יָחַד. כִּיחִידִים כִּמְרֻבִּים שָׁוֶה לְפָנָיו, לְהַשְׁקִיט וּלְהַסְתִּיר פָּנִים:

פסוק ל

מִמְלֹךְ אָדָם חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם. עַל דַּלִּים שֶׁמָּלַךְ:
מִמּוֹקְשֵׁי עָם. עָוֹן, וְלֶאלוֹהַּ כָּזֶה לֹא הָיָה לְךָ לוֹמַר "בְּלִיַּעַל" וְ"רָשָׁע" (איוב לד:יח):

פסוק לא

כִּי אֶל אֵל הֶאָמַר. לְהֶאָמֵר אֵלָיו. נָכוֹן וְרָאוּי מֵאֵת כָּל סוֹבְלֵי יִסּוּרִים לְהֶאָמֵר: **נָשָׂאתִי**, וּמְקַבֵּל וְסוֹבֵל אֲנִי מִשְׁפָּטֶיךָ, **וְלֹא אֶחְבֹּל** בְּעַצְמִי. וְעוֹד צָרִיךְ הַנִּדּוֹן לוֹמַר:

פסוק לב

בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה. לְבַד מַה שֶּׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִרְאוֹת וּלְהָבִין בִּדְבָרֶיךָ, **אַתָּה הוֹרֵנִי, וְאִם אָוֶן פָּעַלְתִּי, לֹא אוֹסִיף**:

פסוק לג

הֵמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתָּ וְגוֹ'. כָּךְ אָמַר אֱלִיהוּ לְאִיּוֹב: הֵמֵעִמְּךָ הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִמָּלֵךְ בְּפֵרָעוֹן תַּשְׁלוּמִין מִמְּךָ?

כִּי מָאַסְתָּ. לֵאמֹר: "מָאַסְתִּי לֹא לְעוֹלָם אֶחְיֶה" (איוב ז:טז), "יַתֵּר יָדוֹ וִיבַצְּעֵנִי" (איוב ו:ט)?! סָבוּר אַתָּה שֶׁיִּגְבֶּה מִמְּךָ לְפִי דַּעְתְּךָ וּרְצוֹנְךָ, וְאַתָּה תִּבְחַר הַתַּשְׁלוּמִין, וְלֹא אֲנִי? בְּמָקוֹם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבֵּר אֱלִיהוּ, בְּתָמִיהָה:

פסוק לד

אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי. כִּי אִיּוֹב לֹא בְדַעַת יְדַבֵּר:

פסוק לו

אָבִי יִבָּחֵן. אָבִי. אַתָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָב לַכֹּל, הַלְוַאי **יִבָּחֵן אִיּוֹב עַד נֶצַח**, לְמַעַן תִּהְיֶה תְּשׁוּבָה **לְאַנְשֵׁי אָוֶן**. וְאַף לִבְנֵי אָדָם דִּבֵּר הַכָּתוּב כֵּן, כְּמוֹ "אָבִי דָּבָר גָּדוֹל וְגוֹ'" (מלכים ב ה:יג). (דָּבָר אַחֵר: אָבִי. כְּמוֹ "וְתָפֵר הָאָבִיוֹנָה" (קהלת יב:ה), לְשׁוֹן רָצוֹן. כָּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם. וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: **אָבִי יִבָּחֵן אִיּוֹב עַד נֶצַח**. רְצוֹנִי וּמַאֲוַיִּי שֶׁיִּבָּחֵן אִיּוֹב עַד נֶצַח סא"א).

פסוק לז

יִסְפּוֹק. לְשׁוֹן רוֹב דְּבָרִים וַהֲרַמַּת קוֹל:

בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק. הוּא אוֹמֵר: מַה לָּנוּ וּלְדִבְרֵי אִיּוֹב? "אַף אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין" (איוב יט:ד)! וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁאָנוּ נֶעֱנָשִׁים, וּמַסְפִּיק לָנוּ עֲוֹנוֹת, עַל שֶׁאָנוּ שׁוֹמְעִים. כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (ויקרא רבה ד:ו):

פרק לה

פסוק ב
(**מענה אליהוא**):

הֲזֹאת **חָשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט**. שֶׁהוּא מִשְׁפַּט הַבְּרִיּוֹת כְּנֶגֶד יוֹצְרָם, אֲשֶׁר **אָמַרְתָּ צִדְקִי** מִשֶּׁל הַבּוֹרֵא:

פסוק ג
כִּי תֹאמַר מַה יִּסְכָּן לָךְ. דַּרְכִּי יִשֶּׁר:
מָה אוֹעִיל. בְּצִדְקָתִי יוֹתֵר מֵחַטָּאתִי:

פסוק ד
וְאָנֹכִי רֵעֶיךָ עִמָּךְ. שֶׁשָּׁתְקוּ עַל דְּבָרֶיךָ:

פסוק ה
הַבֵּט שָׁמַיִם. וְאַחֲרֵי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ וְאַתָּה נָמוּךְ, וְאֵין לוֹ תּוֹעֶלֶת בְּרִשְׁעָךְ וְצִדְקְךָ, לָמָּה תִּתְפָּאֵר אֵלָיו בְּצִדְקְךָ?

פסוק ח
לְאִישׁ. אֲשֶׁר כְּמוֹךָ יוּכַל וְיוֹעִיל רִשְׁעֲךָ וְצִדְקָתֶךָ, רְאֵה רְשָׁעִים רַבִּים אֲשֶׁר:

פסוק ט
מֵרֹב עֲשׁוּקִים. שֶׁהֵם עוֹשְׁקִים, **יַזְעִיקוּ** אֶת הַבְּרִיּוֹת לְפָנָיו, **וישַׁוְּעוּ** עֲנִיִּים **מִזְּרוֹעַ רַבִּים** הָעוֹשְׁקִים אוֹתָם:

פסוק י
וְלֹא אָמַר. הָרָשָׁע:
אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי. לִירָא מִפָּנָיו:
נוֹתֵן זְמִירוֹת. כְּמוֹ "כַּרְמְךָ לֹא תְזַמֵּר" (ויקרא כה:ד), שֶׁמַּכְרִית אֶת הָרְשָׁעִים בַּלַּיְלָה. כְּגוֹן אַמְרָפֶל וַחֲבֵירָיו (בראשית יד:טו), וּמְצָרִים (שמות יב:כט), וְסַנְחֵרִיב (מלכים ב יט:לה):

פסוק יא
מַלְּפֵנוּ. מְלַמְּדֵנוּ חָכְמָה יוֹתֵר מִבְּהֵמוֹת, כְּלוֹמַר: חֲשָׁבָנוּ וְגִדְּלָנוּ **מִבַּהֲמוֹת וּמֵעוֹף**:

פסוק יב
שָׁם יִצְעָקוּ. וּרְאֵה, אֲשֶׁר שָׁם צוֹעֲקִים הָעֲנִיִּים מִפְּנֵי **גְּאוֹן** הָעוֹשְׁקִים אוֹתָם, וְהוּא אֵינוֹ עוֹנֶה.

פסוק יג
אַךְ שָׁוְא לֹא יִשְׁמַע. מִיָּד:
וְשַׁדַּי לֹא יְשׁוּרֶנָּה. לְהִנָּקֵם מִיָּד, אֶלָּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ:

פסוק יד
אַף כִּי תֹאמַר. כָּל שֶׁכֵּן אַתָּה, שֶׁאֵין צַעֲקָתְךָ בָּאָה כִּי אִם עַל יָדוֹ, וְאַתָּה תֹּאמַר וְתִזְעַק עַל אֲשֶׁר **לֹא תְשׁוּרֶנּוּ** לְהִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ; כְּלוֹמַר: אוֹתָם הַקּוֹבְלִים וְצוֹעֲקִים אֵינוֹ מְמַהֵר לַעֲנוֹתָם,
וְאַתָּה תִּצְעַק שֶׁלֹּא **תְשׁוּרֶנּוּ**?
דִּין לְפָנָיו. (דְּבָרְךָ סס"א) בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא:
וּתְחוֹלַל. וְקַוֵּה לְתַנְחוּמִין:

פסוק טו
וְעַתָּה. דַּע לְךָ, כִּי אַיִן הִיא פְּקִידַת (אַפּוֹ) זֹאת עָלֶיךָ; אֵינָהּ כְּלוּם לְפִי רוֹב עֲוֹונוֹתֶיךָ:
וְלֹא יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד. בְּרוֹב חֲטָאֲךָ הִתְנַהֵג הַבּוֹרֵא כְּאִלּוּ לֹא יָדָעָם:
בַּפַּשׁ. לְשׁוֹן רוֹב, כְּמוֹ "וּפִשְׁתֶּם" (מלאכי ג:כ), וּכְמוֹ "כִּי תָפוּשׁוּ וְגוֹ'" (ירמיה נ:יא);
"כִּי פָּשָׁה הַנֶּגַע" (ויקרא יג:נא):

פסוק טז
יַכְבִּיר. לְשׁוֹן מְאֹד:

פרק לו

פסוק א
וַיֹּסֶף אֱלִיהוּא. רָאִיתִי בְּטַעֲמֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, שֶׁלְּפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹשָׁה מַעֲנוֹת, כְּנֶגֶד שְׁלֹשֶׁת רֵיעֵי אִיּוֹב. וְזֶה רְבִיעִי, לְפִיכָךְ נִקְרָא תּוֹסֶפֶת:

פסוק ב
כַּתֵּר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ. כֻּלּוֹ לְשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא: הוֹחֵל לִי מְעַט וַאֲגִידְךָ. כַּתֵּר לְשׁוֹן הוֹחֵל, כַּאֲשֶׁר תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֲלוּ" (ישעיהו מב:ד): "יְכַתְּרוּן":
לָאֱלוֹהַּ. לַבָּאִים בְּמִקּוֹמוֹ:

פסוק ד

תְּמִים דֵּעוֹת עִמָּךְ. הִנֵּה אַתְחִיל עַתָּה לְדַבֵּר עִמָּךְ, שֶׁאַתָּה סָבוּר שֶׁדַּעְתְּךָ שְׁלֵמָה:

פסוק ה

הֵן אֵל כַּבִּיר. בְּחָכְמָה וּבְרַחֲמִים:

וְלֹא יִמְאָס. עָנִי:

כַּבִּיר כֹּחַ לֵב. הוּא לְהִתְנַקֵּם, לְפִיכָךְ לֹא יְחַיֶּה רָשָׁע:

פסוק ז

לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. עַד אֲשֶׁר עִם מְלָכִים יוֹשִׁיבֵם:

פסוק ח

וְאִם אֲסוּרִים. וְאִם תִּרְאֶה צַדִּיקִים שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִים בַּזִּיקִים שֶׁל יִסּוּרִין וַחֲלָיִים, אוֹ יִלָּכְדוּ **בְּחַבְלֵי עֹנִי**. בִּלְשׁוֹן גּוֹרָל וּמֵיתָרִים נִקְרָא חַבְלֵי, וּבִלְשׁוֹן דְּאָגָה נִקְרָא "חֶבְלֵי יוֹלֵדָה" (הושע יג:יג). **בְּחַבְלֵי עֹנִי**. קוֹדֶרֶ"שׁ בְּלַעַ"ז. אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁחָטְאוּ לְפָנָיו, וּבָא לִיפָּרַע מֵהֶם לְטוֹבָתָם, לְנַקּוֹתָם, וּלְהַזְהִירָם לָשׁוּב אֵלָיו:

פסוק ט

וַיַּגֶּד לָהֶם פָּעָלָם. בַּיִּסּוּרִין הַלָּלוּ מוֹדִיעָם שֶׁחָטְאוּ לְפָנָיו. וְכָל דִּבְרֵי אֱלִיהוּא תַּנְחוּמִין שְׁלֵמִים הָיוּ, וְלֹא קִנְתּוּרִין; כְּלוֹמַר: אַל תִּדְאַג עַל יִסּוּרִין, אִם צַדָּקְתָּ, כִּי לְטוֹבָה הֵן לְךָ:

פסוק י

וַיֹּאמֶר. כִּי בְּיִסּוּרִין יְשׁוּבוּן מֵאָוֶן:

פסוק יא

אִם יִשְׁמְעוּ. וְיַעַבְדוּהוּ:

פסוק יג

וְחַנְפֵי לֵב. שֶׁהֵם רְשָׁעִים, הֵם יָשִׂימוּ אָף – בְּבֹא יִסּוּרִין עֲלֵיהֶם, מְחָרְפִים וּמְגַדְּפִים:

וְלֹא יְשַׁוְּעוּ. לְפָנָיו בִּתְחִנָּה:

כִּי אֲסָרָם. כְּשֶׁהוּא אוֹסְרָן בְּיִסּוּרִין, לְפִיכָךְ לֹא יִרְפָּאֵם:

פסוק יד

תָּמֹת בַּנֹּעַר. וּבְשִׁנּוּק שֶׁעֲלֵיהֶם נַפְשָׁם:

פסוק טו

יְחַלֵּץ עָנִי. אֶת הֶעָנִי, הַשָּׂם עַצְמוֹ רָשׁ בְּדָבָר תַּחֲנוּנִים, **יְחַלֵּץ** מִגֵּיהִנֹּם בְּשִׁבְיל עָנְיוֹ שֶׁהֵבִיא עָלָיו:

וְיִגֶּל בַּלַּחַץ אָזְנָם. בַּלַּחַץ שֶׁהֵבִיא עָלָיו, מְגַלֶּה אֶת אָזְנוֹ, לֵאמֹר: שׁוּב אֵלַי!

פסוק טז

וְאַף. זֹאת עוֹד גְּדוֹלָה עָשָׂה לְךָ בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ: הָסִיתְךָ וְהִדִּיחֲךָ מִגֵּיהִנֹּם, שֶׁפִּיהָ צַר וְתַחְתִּיהָ רָחָב:

לֹא מוּצָק. כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עֲשָׁנָהּ צָבוּר לְתוֹכָהּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁתִּזְכֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, **וְנַחַת שַׁלְחָנְךָ מָלֵא דָשָׁן**:

פסוק יז

וְדִין רָשָׁע מָלֵאתָ. וְאִם נִתְמַלֵּאתָ בְּיִסּוּרֵי הָרְשָׁעִים, הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט הֵם הַיִּסּוּרִין; הֵם **יִתְמְכוּ** לְךָ לֶעָתִיד מִגֵּיהִנֹּם, וְיֵשׁ לְךָ לְקַבְּלָם בְּאַהֲבָה:

פסוק יח

כִּי חֵמָה. גְּדוֹלָה תִּהְיֶה:

פֶּן יְסִיתְךָ. יִצְרְךָ לְדַבֵּר דְּבָרִים:

בְּשָׁפְקָ. בְּשֶׁפֶק זֶה אֲשֶׁר תִּשְׁפֹּק, וְתָרֵב אֲמָרֶיךָ לָאֵל. וּמֵאַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַחֵמָה, רָב מָמוֹן אַל יַטֶּךָּ מִמֶּנָּה:

פסוק יט

הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר. וְכִי בָּאתָה לַעֲרֹךְ צְעָקָה, שֶׁלֹּא תְּבוֹאֲךָ שׁוּם צָרָה וְשׁוּם מַאֲמַצֵּי כֹּחַ לְאוֹנְסְךָ, אִם כֵּן בַּמֶּה יִגָּבֶה אֶת חוֹבוֹ?

פסוק כ

אַל תִּשְׁאַף הַלָּיְלָה. כְּלוֹמַר: וְאֵין לְךָ לִבְחֹר בְּיִסּוּרִים אֲחֵרִים; אַל תִּשְׁאַף וְתִתְאַוֶּה הַלַּיְלָה שֶׁבָּא לְאַמְרָפֶל, לְמִצְרַיִם וּלְסַנְחֵרִיב, לְסַלֵּק עַמִּים מִן הָעוֹלָם, כְּשֶׁהֵם תַּחְתָּם – בְּמָקוֹמָם, בְּשַׁלְוָה; כִּי הֵם אָבְדוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא:

לַעֲלוֹת. כְּמוֹ "אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי" (תהילים קב:כה), "כַּעֲלוֹת גָּדִישׁ בְּעִתּוֹ" (איוב ה:כו):

פסוק כא

הִשָּׁמֶר אַל תֵּפֶן אֶל אָוֶן. לָדוּן וְלוֹמַר: הָיָה לוֹ לְשָׁפְטֵנִי בְּיִסּוּרֵי עֲנִיּוּת:

כִּי עַל זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי. כִּי עַל הַיִּסּוּרִין הַלָּלוּ יֵשׁ לִבְחֹר יוֹתֵר מֵעֲנִיּוּת אָדָם שֶׁנֶּהֱגוּ בּוֹ כָּבוֹד, וְלָמוּד בְּעֹשֶׁר כָּל יָמָיו, וְיַעֲמֹד עַל הַמָּקוֹם וְאֵין לוֹ דָּמִים, וּבוּשׁ וְשָׁב לְבֵיתוֹ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ. וְאִם תֹּאמַר: אִיּוֹב עָנִי הָיָה עִם הַיִּסּוּרִין? לֹא מָצִינוּ שֶׁאִבֵּד, אֶלָּא בְּהֵמוֹתָיו, אֲבָל

לֹא כֶסֶף וְזָהָב. וַאֲפִלּוּ אִבֵּד בְּהֶמּוֹתָיו עִם כֶּסֶף וְזָהָב, טוֹב לוֹ לִהְיוֹת עָנִי וְחוֹלֶה, מִהְיוֹת תָּמִים וְהוֹלֵךְ בַּשְּׁוָקִים וְאֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה (תנחומא, משפטים יא), כִּי נוֹחִין הָיוּ יִסּוּרֵי אִיּוֹב מִיִּסּוּרֵי עֲנִיּוּת. וְכֵן בְּאַגָּדוֹת הַגְּמָרָא (בבא בתרא קטז.):

פסוק כב

הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. מִתּוֹךְ שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל וְאֵין לְהִנָּצֵל מִפָּנָיו, לְפִיכָךְ **אֵין כָּמוֹהוּ מוֹרֶה.** כְּשֶׁמּוֹרֶה לַחוֹטֵא לָשׁוּב אֵלָיו, מַתְרֶה קוֹדֶם מַכָּה, לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין יָכוֹל לְהִשָּׁמֵר מִמַּכָּתוֹ; כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה מַתְרָה בְּפַרְעֹה עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה: "הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד" (שמות ט:יח), וְ"הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה" (שמות י:ד); וְכֵן כֻּלָּם. וּבָשָׂר וָדָם, כְּשֶׁרוֹצֶה לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבָיו, בָּא עָלָיו פִּתְאוֹם; שֶׁאִם יַתְרֶה בּוֹ, יַחֲזֹר וְיִנָּצֵל מִמֶּנּוּ:

פסוק כג

מִי פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ. יְצַוֶּה עָלָיו מֵעוֹלָם: אֶת הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תֵּלֵךְ:

פסוק כד

זְכֹר. דְּרָכָיו, וּבְהַזְכִּירְךָ תַּשְׂגִּיא מֵאֵלֶיךָ שֶׁבַח פֹּעַל מִדּוֹתָיו:

אֲשֶׁר שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים. אֲשֶׁר רָאוּ אֲנָשִׁים, כְּמוֹ "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" (במדבר כד:יז):

פסוק כה

חָזוּ בּוֹ. בְּפָעֳלוֹ:

מֵרָחוֹק. מִיְּצִירַת עוֹלָם עַד עַכְשָׁיו:

פסוק כו

מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא חֵקֶר. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֶאֱנוֹשׁ לְהַבִּיט מֵרָחוֹק, לִשְׁאוֹל מַה שֶּׁאֵרַע בָּרִאשׁוֹנִים, וְיִלְמַד מֵהֶם:

פסוק כז

כִּי יְגָרַע. כִּי יַרְבֶּה, כְּמוֹ "וְתִגְרַע שִׂיחָה" (איוב טו:ד). וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: יִגְרָעֵם מִן הַשָּׁמַיִם, לְהוֹרִידָם אָרְצָה:

וְיָזֹקּוּ. הָרָקִיעִים אֶת הַמָּטָר:

לְאֵדוֹ. לַעֲנָנוֹ:

פסוק כט

אַף אִם יָבִין. אוֹ אִם יָבִין אָדָם מַה יֵּשׁ בְּמִפְרְשֵׂי עָב, בִּתְמִיהָה:

תְּשֻׁאוֹת. לְשׁוֹן עֶרְפֶּל **סֻכָּתוֹ**:

פסוק ל

הֵן פָּרַשׂ. עַל הֶעָב אֶת אוֹרוֹ, **וְשָׁרְשֵׁי הַיָּם כִּסָּה** בּוֹ:

פסוק לא

כִּי בָם. בָּעָבִים יָדִין עַמִּים – יְיַסְּרֵם בַּעֲצִירַת גְּשָׁמִים, בָּרָעָב וְכָל מַכָּה. חָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל – "וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ" (בראשית ז:יא), אַנְשֵׁי סְדוֹם – "גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ" (דברים כט:כב), סִיסְרָא – "מִן הַשָּׁמַיִם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא" (שופטים ה:כ): **יִתֵּן אֹכֶל לְמַכְבִּיר**. מִשָּׁם בָּאִים מְזוֹנוֹת: "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם" (שמות טז:ד). מָשָׁל לְנַחְתּוֹם הָעוֹמֵד לִפְנֵי הַכִּבְשָׁן – נִכְנַס שׁוֹנְאוֹ, חוֹתֶה גֶּחָלִים וְזוֹרֵק בּוֹ; נִכְנַס אוֹהֲבוֹ, מוֹצִיא פַּת חַמָּה וְנוֹתֵן לוֹ:

לְמַכְבִּיר. לְמִי שֶׁטִּפָּלָיו מְרֻבִּים וְכַבִּירִים, וְצָרִיךְ לְמְזוֹנוֹת:

פסוק לב

עַל כַּפַּיִם. עַל הֶעָנָנִים, וְכֵן "נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם" (איכה ג:מא), עַל שֵׁם "עָב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ" (מלכים א יח:מד). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (תענית ז:): עַל חָמֵס וְעָוֹן כַּפַּיִם **כִּסָּה אוֹר**, הַמָּטָר נֶעֱצָר:

וַיְצַו עָלֶיהָ. לְבוֹא עַל יְדֵי מַפְגִּיעַ בִּתְפִלָּה, אוֹהֲבוֹ שֶׁל דּוֹר וְגָדוֹל וְחָכָם שֶׁבּוֹ, יַגִּיד עָלָיו לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָרַת הַדּוֹר וּצְרָכָיו:

פסוק לג

יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ. יִדְרֹשׁ לָהֶם לִבְדֹּק לָהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְלָשׁוּב אֵלָיו:

מִקְנֶה. וְזֶהוּ קִנְיָן שֶׁנִּקְנִין בּוֹ הַגְּשָׁמִים:

אַף עַל עוֹלָה. גַּם לְמַעְלָה לְמַעְלָה, כְּמוֹ "יָשׁוּבוּ אֶל עָל" (הושע ז:טז), אוֹ "הֲקֵם עָל" (שמואל ב כג:א). וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ (תענית ח.): קִנְיַן אַף וְחֵמָה עַל הַמַּגִּיס דַּעְתּוֹ. אֲבָל הַנָּקוּד, שֶׁנִּקַּד מִקְנֶה – פַּתָּח, מוֹכִיחַ, שֶׁהוּא אֵינוֹ דָּבוּק לְאַף; שֶׁאִלּוּ הָיָה דָּבוּק, הָיָה נָקוּד קָמַץ, וְלֹא הָיָה בּוֹ פְּסוּק הַטַּעַם, שֶׁהוּא נִטְעָם בִּירְבִיעִי:

פרק לז

פסוק א

וְיִתַּר. וְיִקְפֹּץ, כְּמוֹ "לְנַתֵּר בָּהֶם עַל הָאָרֶץ" (ויקרא יא:כא). וְזוֹ הִיא שֶׁלִּבּוֹ תּוֹהֶה:

פסוק ב
שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ בְּרֹגֶז קוֹלוֹ. הָרְעָמִים שֶׁהוּא מַרְעִים בָּרָקִיעַ, כְּהֶגֶה הַיּוֹצֵא מִפִּיו:

פסוק ג
תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם יְשָׁרֵהוּ. רְאִיתִיו, כְּמוֹ "אֲשׁוּרֵנוּ" (במדבר כד:יז). וְהֵם אוֹתָם אוֹרוֹת שֶׁהַבְּרָקִים מְאִירִים:

פסוק ד
אַחֲרָיו. שֶׁל אוֹתוֹ אוֹר, **יִשְׁאַג הָרַעַם וּמַרְעִים בְּקוֹל גְּאוֹנוֹ**, וְהֵם בְּרָקִים וּרְעָמִים הַמְּבִיאִים אֶת הַמָּטָר:

וְלֹא יְעַקְּבֵם. הַמָּקוֹם:

כִּי יִשָּׁמַע. לְפָנָיו קוֹלוֹ שֶׁל מַפְגִּיעַ (איוב לו:לב):

יְעַקְּבֵם. יַכְרִיתֵם, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה שָׁנִינוּ (סוטה טז.): בְּשָׁלֹשׁ מְקוֹמוֹת הֲלָכָה עוֹקֶבֶת מִקְרָא:

פסוק ו
כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר. עַל יְדֵי הַקּוֹלוֹת הַלָּלוּ:

הֱוֵא אֶרֶץ וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ. כְּלוֹמַר מֵאַרְבַּע רוּחוֹת יָבֹא:

פסוק ז
בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם. כְּשֶׁאָדָם חוֹטֵא לְפָנָיו, הָאָדָם עַצְמוֹ חוֹתֵם כְּתַב יָדוֹ בְּיוֹם מוֹתוֹ עַל עֲבֵירוֹת שֶׁעָבַר, הַכְּתוּבוֹת לְפָנָיו:

לְדַעַת כָּל אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ. לְהוֹדִיעַ עַל מָה הוּא נִידּוֹן:

פסוק ח
וַתָּבֹא חַיָּה בְמוֹ אָרֶב. כְּלוֹמַר: וְעוֹד שְׁלוּחִים הַרְבֵּה יֵשׁ לַמָּקוֹם לִיפָּרַע פּוּרְעָנוּתָיו, שְׁלוּחַ חַיּוֹת רָעוֹת וְסוּפָה וְקָרָה:

פסוק ט
וּמִמְּזָרִים. אוֹצָר יֵשׁ וּשְׁמוֹ מְזָרִים:

פסוק י
מִנִּשְׁמַת. מֵרוּחוֹ:

וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק. בִּיצִיקָה לְפֶרְעָנוּת:

פסוק יא
אַף בְּרִי. שֵׁם מַלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הֶעָנָנִים, וְהוּא **יָפִיץ עֲנַן** מְטָרוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם:

עֲנָן אוֹרוֹ. עֲנָן מְטָרוֹ:

פסוק יב

וְהוּא. הַמְמֻנֶּה:

מִסְבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו. שֶׁל מָקוֹם:

לִפְעֻלָּם. שֶׁל גְּשָׁמִים. לְפִּעַל הַמּוּטָל עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת, אִם טוֹב וְאִם רַע, מִתְהַפֵּךְ בִּמְסִבּוֹת הָרְבֵּה. כְּאוֹתוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (ראש השנה יז:): הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים גְּמוּרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּפָסְקוּ לָהֶם גְּשָׁמִים; לְסוֹף סָרְחוּ – לִפְחוֹת מֵהֶם אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה; אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִידָם שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּם, וְעַל אֶרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָהֶם. וְעִתִּים לְטוֹבָה; כֵּיצַד? וְכוּ':

כָּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם. לְאוֹתָן גְּשָׁמִים לַעֲשׂוֹת לָאָרֶץ. דָּבָר אַחֵר: **וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו**. מַקִּיף עֲנָנִים וְרוּחוֹת סְבִיבוֹת הֶהָרִים, שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹתִים מִכָּל רוּחוֹתֵיהֶם. בְּאַגָּדַת 'וְהָיָה עֵקֶב' (ספרי דברים לט):

פסוק יג

אִם לְשֵׁבֶט. אִם לְפוּרְעָנוּת בְּנֵי אָדָם, מוֹרִידָם בֶּהָרִים וּגְבָעוֹת, שֶׁאֵין מָקוֹם זְרִיעָה:

אִם לְאַרְצוֹ. לְהוֹרִידָם כַּאֲשֶׁר נִגְזַר בִּתְחִלַּת דִּין, לֹא לְשֵׁבֶט וְלֹא לִפְנִים מִן הַשּׁוּרָה, אֶלָּא בְּבֵינוֹנִית:

אִם לְחֶסֶד. שֶׁנַּעֲשׂוּ הַדּוֹר עַכְשָׁיו יוֹתֵר צַדִּיקִים מִשֶּׁהָיוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאוֹתָן גְּשָׁמִים שֶׁנִּגְזְרוּ בְּבֵינוֹנִית, מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלוֹת מְסִבּוֹתֵיהֶם, לֵירֵד בְּחֶסֶד בִּזְמַנָּם, וְעַל הָאָרֶץ הַצְּרִיכָה לָהֶם; שֶׁלֹּא תֵּרֵד הַטִּפָּה מֵהֶם לְאִבּוּד:

יַמְצִיאֵהוּ. לַמָּטָר, לְאַחַת מִן הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ:

פסוק טו

בְּשׂוּם אֱלוֹהַּ. חֹק בְּרִית עֲלֵיהֶם, הֵיאַךְ תְּלוּיִים בְּמַאֲמָר:

פסוק טז

מִפְלְשֵׂי עָב. גִּילּוּי עָב, לְשׁוֹן מָבוֹי מְפוּלָּשׁ. כְּלוֹמַר: לְאָרְכָּן וּלְרָחְבָּן שֶׁל עָבִים:

הֲתֵדַע. עֲלֵיהֶם מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים:

פסוק יז

אֲשֶׁר בְּגָדֶיךָ חַמִּים. בַּמֶּה בְּגָדֶיךָ חַמִּים? בְּהַשְׁקִיטִי אֶרֶץ מֵרוּחַ דְּרוֹמִית, שֶׁאֵינָהּ הוֹרֶגֶת אֶת הָעוֹלָם בְּקָרָה; שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית מְחַמֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר "רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית" (יונה ד:ח) – שֶׁמַּשְׁתֶּקֶת כָּל הָרוּחוֹת מִפָּנֶיהָ:

פסוק יח

חֲזַקִים. הָרְקִיעִים:

כְּרְאִי מוּצָק. כִּרְאִי שֶׁהַנָּשִׁים רוֹאוֹת בּוֹ, (מוּצָק טְרִישְׁטְיי"ר וְהוּא חָזָק בְּיוֹתֵר):

פסוק יט

הוֹדִיעֵנוּ מַה נֹּאמַר לוֹ. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּרִיבֵנוּ עִמּוֹ. **לֹא נוּכַל לַעֲרֹךְ אֵלָיו מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ**. אֲשֶׁר סְתָרוֹ וּסְבִיבוֹתָיו (תהלים יח:יב):

פסוק כ

הֲיְסֻפַּר לוֹ כִּי אֲדַבֵּר. וְכִי כְּמִדַּת הַבְּרִיּוֹת הוּא, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּסַפְּרוּ אֵלָיו דְּבָרִים הַיּוֹצְאִים מִפִּינוּ?

אִם אָמַר אִישׁ. אוֹמֵר מִפִּיו:

כִּי יְבֻלָּע. יִגָּלֶה אֵלָיו מִיָּד, כְּמוֹ "פֶּן יְבֻלַּע לַמֶּלֶךְ" (שמואל ב יז:טז) יִגָּלֶה. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (מגילה יח.) **הֲיְסֻפַּר** כָּל שִׁבְחוֹ לוֹ **כִּי אֲדַבֵּר**. כִּי נְדַבֵּר בּוֹ וּבִגְבוּרָתוֹ, **אִם אָמַר אִישׁ**, לְסַפְּרָם כֻּלָּם **כִּי יְבֻלָּע**. מִמְּקוֹמוֹ:

פסוק כא

וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר. בְּסוֹף דְּבָרָיו אֶל אֱלִיהוּא חָזַר לְקַנְתֵּר אוֹתָן שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב עַל לֹא מָצְאוּ מַעֲנֶה (איוב לב:א-ג), וְאָמַר: וְעַתָּה, שְׁלֹשֶׁת רֵעֶיךָ אֵלֶּה, שֶׁהָיָה לָהֶם לַהֲשִׁיבְךָ כָּל דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, **לֹא רָאוּ אוֹר**. נַעֲשׂוּ הֵמָּה כִּנְפָלִים אֲשֶׁר לֹא רָאוּ חָכְמָה (איוב ג:טז):

בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים. דּוֹמֶה לַבְּהִירִים הַנִּרְאִים בַּשְּׁחָקִים, לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם:

וְרוּחַ עָבְרָה. וְרוּחַ בָּא וּמְטַהֲרָתָן וּמַעֲבִירָתָן, וְאֵין מָטָר יוֹרֵד. כָּךְ הוּא דַּגְמָא שֶׁלָּהֶם: הִתְחִילוּ לַהֲשִׁיבְךָ, וְסוֹף עָמְדוּ וְלֹא עָנוּ (איוב לב:טז):

פסוק כב

מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה. הֲרֵי הוּא כְּחוֹזֵר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. דָּבָר אַחֵר: מִדְרַשׁ חֲכָמִים (תענית ז:): כְּשֶׁהָרָקִיעַ מָלֵא בֶּהָרוֹת עֲנָנִים עֲנָנִים לְהוֹרִיד גֶּשֶׁם, **רוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם**, וְאֵין גֶּשֶׁם יוֹרֵד. זֶה מִדְרַשׁ חֲכָמִים, וְאֵינָהּ מִתְיַשֶּׁבֶת עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת:

מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה. מְנַשֵּׁב רוּחַ צְפוֹנִית וּמַעֲבִיר הַגֶּשֶׁם, וְהַחַמָּה זוֹרַחַת; כְּמוֹ "הַמְּרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב" (זכריה ד:יב):

עַל אֱלוֹהַּ. מִלְּפָנָיו:

מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה. נִצְפָּן הַזָּהָב הַטּוֹב לְאוֹתָן שֶׁיֵּאָתִיו אֶת עַצְמָן לְמִצְוֹוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמַאֲמִינִים בֵּאלוֹהַּ הַנּוֹרָא מְאֹד:

פסוק כג

שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׂגִּיא כֹּחַ. לְעוֹרֵר מִשְׁפָּטָיו עַל הַבְּרִיּוֹת בְּגֹדֶל כֹּחוֹ, כִּי אִם בְּרַחֲמִים. וְכַפָּרַת הַבְּרִיּוֹת שָׁם בְּדָבָר מוּעָט לְפִי הַיְכֹלֶת: קֹמֶץ מִנְחָה, מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, בָּקָר וְצֹאן; וְלֹא טָרַח לְבַקֵּשׁ רְאֵם וְיַחְמוּר:

וּמִשְׁפָּט. יְסוּרִין:

לֹא יְעַנֶּה. הַבְּרִיּוֹת יוֹתֵר מִדַּאי, וְכֵן לֹא יְעַנֶּה הַצַּדִּיק יוֹתֵר מִדַּאי בְּמַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר, כִּי אִם "אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ" (דברים טז:יז):

פסוק כד

לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים. מִלְּהִתְוַכֵּחַ אֵלָיו, (כִּי) **לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב**. הַמִּתְחַכְּמִים אֵלָיו, כִּי אֵין חָכְמָתָם בְּעֵינָיו כְּלוּם. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ עַל אִיּוֹב (ראש השנה יז.), שֶׁאָמַר לוֹ אֱלִיהוּא: לְפִי שֶׁהָיִיתָ מֵטִיל אֵימָה יְתֵרָה עַל דּוֹרְךָ חִנָּם, לְפִיכָךְ לֹא זָכִיתָ לְהִתְקַיֵּם לְךָ בָּנִים חַכְמֵי לֵב:

פרק לח

פסוק א

(**מענה מן הסערה**):

מִן הַסְּעָרָה: מְנֵה שְׂעָרוֹת שֶׁלְּךָ, וַאֲשִׁיבְךָ דְּבָרִים כְּנֶגְדָּן. מִן הַסְּעָרָה שֶׁחֵרְפְתַּנִי "אֲשֶׁר בַּסְּעָרָה יְשׁוּפֵנִי" (איוב ט:יז) – מִמֶּנָּה אָשִׁיב לְךָ, כַּאֲשֶׁר תִּשְׁמַע בְּסוֹף הָעִנְיָן: "מִי פִלַּג

לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה" (איוב לח:כה) – גּוּמָא לְכָל שֶׁעֶר. דָּבָר אַחֵר: בַּסְּעָרָה הִכָּהוּ, בַּסְּעָרָה רִפְּאָהוּ. כִּדְמְפָרֵשׁ בְּסִפְרֵי (ילקוט שמעוני תורה רלה):

פסוק ב

מַחְשִׁיךְ עֵצָה. עֵצָה חֲשֻׁכָה וּסְכָלָה. דָּבָר אַחֵר: **מִי זֶה מַחְשִׁיךְ עֵצָה**... **בְּלִי דָעַת**. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִי זֶה הוּא מַחְשִׁיךְ עֵצָה – מְקַלְקֵל בְּמִלִּים וּבְרֹב דְּבָרִים? שֶׁכָּתַבְתִּי "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר" בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר (איוב א:א), כְּדֵי לָחוּל שְׁמִי עָלָיו; וְהוּא בָּא וְהֶחְשִׁיךְ וְקִלְקֵל מַה שֶּׁיָּעַצְתִּי בְּרֹב דְּבָרָיו! וְאִיּוֹב עָנָהוּ: "מִי זֶה מַעְלִים עֵצָה" (איוב מב:ג) – אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ עֲצָתְךָ, לֹא הָיִיתִי מַרְבֶּה בִּדְבָרִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיבוֹ: וַהֲלֹא אַבְרָהָם לֹא הָיָה יוֹדֵעַ, וְעָמַד בְּעֶשֶׂר! כָּךְ מָצָאתִי:

פסוק ג

אֱזָר נָא כְגֶבֶר חָלָצֶיךָ. רֶמֶז לוֹ שֶׁיִּתְעוֹרֵר מִן חֲלִיּוֹ וְיִסּוּרָיו:

פסוק ד

אַיפֹה. אֵי פֹּה:

פסוק ה

מְמַדֶּיהָ. מִדּוֹתֶיהָ:

פסוק ו

יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ. בְּאֶמְצַע הַיָּם, וּמִשָּׁם נִשְׁתַּת כָּל הָעוֹלָם:

פסוק ז

בְּרֶן יַחַד. מִתְּחִלָּה כּוֹכְבֵי אוֹר:

פסוק ח

בְּדָלָתַיִם יָם. חוֹל גְּבוּל לוֹ:

בְּגִיחוֹ. בְּהַמְשָׁכָתוֹ יוֹצֵא מִן הַתְּהוֹם, כְּמוֹ "גֹּחִי מִבֶּטֶן" (תהלים כב:י) – מוֹשְׁכִי:

פסוק ט

בְּשׂוּמִי עָנָן. סְבִיבוֹת יָם אוֹקְיָינוֹס, שֶׁהוּא הֵיקֵף הָעוֹלָם; וַעֲנָנִים סוֹבְבִים לוֹ כִּלְבוּשׁ:

חֲתֻלָתוֹ. תַּכְרִיכוֹ, כְּמוֹ "וְהֶחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ" (יחזקאל טז:ד):

פסוק י
וָאֶשְׁבֹּר. עָשִׂיתִי לוֹ שְׁבָרִים סָבִיב, לְעַכְּבוֹ בְּתוֹכָם. וְהֵם לוֹ חֹק אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹרֵם (ירמיה ה:כב), כְּמוֹ "וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד הַשְּׁבָרִים" (יהושע ז:ה) – וְהֵם תְּעָלוֹת סָבִיב לָעִיר:

פסוק יב
הַמִּימֶיךָ. מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַדְתָּ:

פסוק יג
לֶאֱחֹז בִּכְנָפוֹת הָאָרֶץ. וְעוֹד **הַמִּימֶיךָ צִוִּיתָ לָאֱחֹז בִּכְנָפֵי הָאָרֶץ** כְּאָדָם שֶׁאוֹחֵז בִּכְנָפֵי הַטַּלִּית וּמְנַעֲרָהּ? כֵּן אֲנִי עָתִיד לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹתֶיהָ וּלְנַעֵר אֶת הָרְשָׁעִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַה' יַטֶּה אֶת יָדוֹ וְכָשַׁל עוֹזֵר" (ישעיהו לא:ג) כְּאָדָם הָאוֹחֵז בְּיָדוֹ דָּבָר, וּמַטֶּה יָדוֹ, וְהוּא נוֹפֵל:

פסוק יד
תִּתְהַפֵּךְ. בְּצִיּוּרִין:
כְּחֹמֶר חוֹתָם. מִטְּבַע צוּרַת הָאָדָם בְּמוֹתָן, וּבִתְחִיַּת הַמֵּתִים יְחִיוּ וְיַעַמְדוּ בִּלְבוּשֵׁיהֶם:

פסוק טו
וְיִמָּנַע. אָז **מֵרְשָׁעִים אוֹרָם**. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: **וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר**:

פסוק טז
נִבְכֵי יָם. מַסְגְּרֵי יָם, כְּמוֹ "נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ" (שמות יד:ג):

פסוק יז
שַׁעֲרֵי מָוֶת. זֶה גֵּיהִנֹּם:

פסוק כא
יָדַעְתָּ. כָּל זֹאת:
כִּי אָז תִּוָּלֵד. כְּשֶׁבְּרָאתִים:

פסוק כג
אֲשֶׁר חָשַׂכְתִּי. הִמְנַעְתִּי:
לְעֶת צָר. לַחֲמֵשֶׁת מְלָכִים בְּגִבְעוֹן (יהושע י:טז-כז):
לְיוֹם קְרָב. מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג (יחזקאל לח-לט):

פסוק כד
יֵחָלֵק אוֹר. תִּימוֹר שֶׁל חַמָּה מַפְצִיעַ לְכָאן וּלְכָאן כְּקַרְנֵי אַיָּל:
קָדִים. שֶׁמֶשׁ הַמִּזְרָח:

פסוק כה
מִי פִּלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה. בַּעֲרַבְיָא קוֹרִין לְשַׁעֲרָה שִׁיטָפָא: כָּל שֵׂעָר וְשֵׂעָר שֶׁבָּרֹאשׁ פִּלַּגְתִּי לוֹ תְּעָלָה, גּוּמָא, לִינָק מִמֶּנָּה; שֶׁאִלּוּ שְׁנַיִם יוֹנְקוֹת מִגּוּמָא אַחַת, מַחְשִׁיכוֹת מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וְהֵם לֹא נִתְחַלְּפוּ לִי, בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לִי?! וְזֶהוּ "מִן הַסְּעָרָה" (איוב לח:א). דָּבָר אַחֵר: **לַשֶּׁטֶף**. טִפַּת גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף: פִּלַּגְתִּי לְכָל טִפָּה גּוּמָא בֶּעָבִים; שֶׁאִלּוּ יוֹרְדוֹת שְׁתֵּי טִפּוֹת מִגּוּמָא אַחַת, מְטַשְׁטְשׁוֹת אֶת הָאָרֶץ, וְנַעֲשֵׂית טִיט:
וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קוֹלוֹת. מִי פִּלַּג? כָּל קוֹל וָקוֹל יֵשׁ לוֹ שְׁבִיל, וְאִם שְׁנַיִם הוֹלְכִים בִּשְׁבִיל אֶחָד, אֵין הַבְּרִיּוֹת סוֹבְלוֹת אֶת הַקּוֹל:

פסוק כז
שׂוֹאָה. אֶרֶץ שֶׁהִיא חֲשֵׁכָה בְּרֹעַב:

פסוק כח
אָגְלֵי טָל. גַּלֵּי טָל, וְהָאָלֶ"ף יְתֵרָה; כְּמוֹ "וַאֲחַוֶּה דַּעְתִּי בְאָזְנֵיכֶם" (איוב יג:יז) – אָלֶ"ף יְתֵרָה בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה, לְהָיוֹתוֹ שֵׁם דָּבָר; וְכֵן "אַבְחַת חֶרֶב" (יחזקאל כא:כ) – כְּמוֹ נִבּוּחַ חֶרֶב, צַעֲקַת חֶרֶב. לָשׁוֹן אַחֵר: **אָגְלֵי**. כְּמוֹ אַגְנֵי טָל, כְּמִין אֲגַנּוֹת – פְּלָגִים, שֶׁהַטַּל נָתוּן בָּהֶם. לְמַ"ד מִתְחַלֵּף בְּנוּ"ן; וְכֵן בְּסֵפֶר נְחֶמְיָה: "נִשְׁכָּה" (נחמיה יג:ז) כְּמוֹ "לִשְׁכָּה" (נחמיה יג:ה):

פסוק כט
כְּפוֹר. גְּרִיסָ"א:

פסוק ל
כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ. עַל יְדֵי הַקֶּרַח שֶׁמַּגְלִיד טִפָּה שֶׁעַל פְּנֵיהֶם:
וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכָּדוּ. בּוֹ, וְיִתְאַחֲזוּ כְּאֶחָד:

פסוק לא
מַעֲדַנּוֹת כִּימָה. קְשׁוּר כִּימָה, שֶׁלֹּא תֵּצֵא כָּל קוֹרוֹתֶיהָ, וְיַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם בְּצִנָּה:
אוֹ מוֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ. לְהוֹצִיא חַמָּה, לְהָפִיג צִנָּתָהּ שֶׁל כִּימָה:

פסוק לב
מַזָּרוֹת. כָּל שְׁאָר מַזָּלוֹת:

וְעַיִשׁ. כּוֹכָב גָּדוֹל שֶׁבַּכִּימָה, וְהַרְבֵּה כּוֹכָבִים קְבוּעִים בּוֹ; וְנָטַל שְׁנֵי כּוֹכָבִים מִמֶּנָּה, לִפְתּוֹחַ אֲרֻבּוֹת הַמַּבּוּל, וְנִבְקְעוּ בְּמַזַּל טָלֶה; וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָם לָהּ (תנחומא):

פסוק לג

מִשְׁטָרוֹ. שִׁטְיַרַת הַמַּזָּלוֹת הַמְמֻנִּים לְהָבִיא עַל הָאָרֶץ "קֹר וְחֹם קַיִץ וְחֹרֶף" (בראשית ח:כב):

פסוק לד

הֲתָרִים לָעָב קוֹלֶךָ. לְצַוּוֹת עָלָיו לְהִתְקַשֵּׁר בְּחֶשְׁכַּת מַיִם לִהְיוֹת **שִׂפְעַת מַיִם** מְתְכַּסֶּךָ, וְהוּא קַדְרוּת הֶעָבִים, כְּמוֹ "אוֹ חֹשֶׁךְ לֹא תִרְאֶה" (איוב כב:יא). אוֹ **שִׂפְעַת מַיִם**. עַל פִּיךָ יְכַסֶּךָ מִן הַשָּׁמַיִם:

פסוק לה

וְיֹאמְרוּ לָךְ. בַּמָּקוֹם שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ שָׁם **הִנֵּנוּ**, עֲשִׂינוּ שְׁלִיחוּתְךָ! שֶׁאֵין צְרִיכִין לַחֲזוֹר לִמְקוֹמָן, וּלְהָשִׁיב שְׁלוּחָן, שֶׁהַשְׁכִּינָה בְּכָל מָקוֹם:

פסוק לו

בַּטֻּחוֹת. אֵלּוּ הַכְּלָיוֹת:

לַשֶּׂכְוִי. זֶה תַּרְנְגוֹל; לְשׁוֹן חֲכָמִים (ראש השנה כו.). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: זֶה הַלֵּב, שֶׁהוּא שׂוֹכֶה וְצוֹפֶה וּמְחַשֵּׁב אֶת הַנּוֹלָדוֹת:

פסוק לז

יְסַפֵּר. יְדַבֵּר וְיַזְהִיר תַּפְקִידָם:

וְנִבְלֵי. עֲשׂוּיִין כְּנוֹדוֹת, וְהַגְּשָׁמִים כְּנוּסִים בּוֹ שָׁם, כְּמוֹ נֵבֶל יַיִן (שמואל א י:ג):

פסוק לח

בְּצֶקֶת עָפָר. בְּיוֹם שֶׁיְּצַקְתִּי עָפָר:

לַמּוּצָק. לַיְסוֹד עוֹלָם בְּאֶמְצָעִיתוֹ:

וּרְגָבִים יִדָּבָקוּ. סְבִיבוֹתָיו לַצְּדָדִין, עַד כִּי נִתְמַלֵּא אֲרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ:

פסוק מ

יָשׁוֹחוּ. עוֹמְדִים צְפוּפִים:

לְמוֹ אָרֵב. לֶאֱרוֹב. כֵּן דֶּרֶךְ הָאוֹרְבִים, לָשׁוּחַ וְלָכוֹף עַצְמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּהֶם:

פסוק מא
יִתְעוּ לִבְלִי אֹכֶל. שֶׁאֲבִיהֶם שׂוֹנְאָם. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָהֶם יַתּוּשִׁין, נִבְרָאִים מִצּוֹאָתָן, וְנִכְנָסִין לְתוֹךְ פִּיהֶם:

פרק לט

פסוק א
יַעֲלֵי סָלַע. אֶשְׁטַנְבּוֹ"ק, וְשׁוֹנְאָה אֶת וְלָדָהּ; וְעוֹלָה לְרֹאשׁ סֶלַע גָּבוֹהַּ כְּשֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל לָאָרֶץ וְיָמוּת. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לוֹ נָשֶׁר וּמְקַבְּלוֹ בְּכָנָפָיו:
חוֹלֵל אַיָּלוֹת תְּשָׁמֹר. לְשׁוֹן "חִיל יוֹלֵדָה" (ירמיהו ו:כד). הָאַיָּלָה – רַחְמָהּ צַר, וְאֵין הַוָּלָד יָכוֹל לָצֵאת; וּבְשָׁעַת לֵידָתָהּ אֲנִי מְזַמֵּן לָהּ דְּרָקוֹן, וּמַכִּישָׁהּ בְּרַחְמָהּ, וְנִפְתָּח. וְאִם מַקְדִּים וּמְאַחֵר רֶגַע, מִיָּד מֵתָה. וּבֵין אוֹתָם רְגָעִים אֵינִי מַחֲלִיף, וּבֵין 'אִיּוֹב' לְ'אוֹיֵב' נִתְחַלֵּף לִי?!

פסוק ג
תְּפַלַּחְנָה. מִתְבַּקְּעַ רֶחֶם שֶׁלָּהֶם, וּמוֹצִיא הַוְלָדוֹת, וְחֶבְלֵי לֵידָה שֶׁלָּהֶם:
תְּשַׁלַּחְנָה. מֵעֲלֵיהֶם בְּלִדְתָּן, לְרֶגַע שֶׁאֲנִי מַזְמִין לָהֶם:

פסוק ד
יַחְלְמוּ. יֶחֱזְקוּ:
וְלֹא שָׁבוּ לָמוֹ. מִשֶּׁיִּרְבּוּ קְצָת, יִגְדְּלוּ בַּבָּר, בַּזְּרָעִים וּבַדְּשָׁאִים, וְאֵינָם צְרִיכִים לְגִדּוּל אֲבִיהֶם וְאִמָּם:

פסוק ה
חָפְשִׁי. שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְגַדֵּל פֶּרֶא, לְלַמְּדוֹ עֲבוֹדַת בְּהֵמוֹת:
עָרוֹד. חֲמוֹר הַבָּר:
מִי פִּתֵּחַ. מוֹסְרוֹתָיו, שֶׁאֵין עָלָיו עֹל אָדָם:

פסוק ח
יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ. הוּא עַצְמוֹ תָּר לוֹ מָקוֹם מִרְעֶה:

פסוק ט
רֵים. כְּמוֹ "רְאֵם" (במדבר כג:כב):
עָבְדֶּךָ. לְעָבְדְּךָ:

פסוק י

בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ. (או קָשַׁרְתָּ רְאֵם בַּעֲבוּר תֶּלֶם שֶׁל שׂוֹרֵךְ?) **עֲבֹת**. חֶבֶל שֶׁקּוֹשְׁרִין (שְׁוּורִים) לְתַלְמֵי הַמַּחֲרֵשָׁה:

יְשַׂדֵּד. יְתַקֵּן הַשָּׂדֶה:

פסוק יא

הֲתִבְטַח בּוֹ. לֶאֱסֹף תְּבוּאָתְךָ, בִּשְׁבִיל שֶׁכֹּחוֹ רַב, וְיָכוֹל לִסְבֹּל הַרְבֵּה?

וְתַעֲזֹב אֵלָיו יְגִיעֶךָ. לֶאֱסֹף אֶל הַבַּיִת:

פסוק יג

כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה. כֵּן שֵׁם עוֹף גָּדוֹל רְנָנִים, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה קָרוּי בַּר יוֹכְנִי (בכורות נז:):

אֶבְרָה. כָּל עוֹף קָרוּי אֶבְרָה, עַל שֵׁם שֶׁפּוֹרֵחַ. כְּלוֹמַר: אוֹ עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ **חֲסִידָה**, וְעוֹף שֶׁשְּׁמוֹ **נֹצָה**. רְאֵה מָה מִנְהָגָהּ:

פסוק יד

תַּעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּיצֶיהָ. וְהוֹלֶכֶת וּמִתְחַמֶּמֶת לְמַרְחוֹק **עַל עָפָר**:

פסוק טו

וַתִּשְׁכַּח כִּי רֶגֶל תְּזוֹרֶהָ. לְבֵיצָתָהּ תְּבַקְּעֶנָּה:

פסוק טז

הִקְשִׁיחַ. הִקְשָׁה בָּנֶיהָ מִלִּבָּהּ, כְּאִלּוּ אֵינָם שֶׁלָּהּ:

לְרִיק יְגִיעָהּ. וְאֵינָהּ יְרֵאָה שֶׁתְּאַבְּדֵם:

פסוק יח

כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא. כָּל לְשׁוֹן הַמְרָאָה כְּאָדָם שֶׁזּוֹנֶה לִבּוֹ לָצֵאת מִמְּדָתוֹ וּמִגְּדוּלוֹ וּמֵאַרְצוֹ, לְשׁוֹטֵט לוֹ בָּאֲרָצוֹת, וּלְנַסּוֹת לוֹ מִדּוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵן "בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה" (דברים כא:יח). וּבְלִשּׁוֹן גְּמָרָא: אִימְרֵאי כַּלְתֵּיהּ דְּרַב זְבִיד, אִימְרֵאי וְנָפְקָא (כתובות סג: ושם איתא אימרדא ועיין ברש"י בחולין נח ומציעא עו ד"ה ואימרו):

פסוק יט

רַעְמָה. לְשׁוֹן רַעַם וּבְעָתָה, כְּמוֹ "רָעֲמוּ פָּנִים" (יחזקאל כז:לה):

פסוק כ

כָּאַרְבֶּה. מְדַלֵּג וּמְקַפֵּץ כָּאַרְבֶּה וּמַרְעִישׁ סְבִיבָיו:

נַחְרוֹ. כְּשֶׁהוּא נוֹפֵחַ בִּנְחִירָיו בְּקוֹל אֵימָה הוּא:

פסוק כא
יַחְפְּרוּ בָעֵמֶק. כְּמוֹ "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א:כב), שֶׁדֶּרֶךְ הַפָּרָשִׁים אוֹרְבִים בָּעֲמָקִים וּבַנְּחָלִים:
וְיָשִׂישׂ בְּכֹחַ. וְהַסּוּס שָׂמֵחַ וְיוֹצֵא לִקְרַאת נָשֶׁק:

פסוק כב
וְלֹא יֵחָת. וְלֹא יִירָא:

פסוק כג
תְּרִנֶּה אַשְׁפָּה. מְלֵאָה חִצִּים, וּמְקַשְׁקְשׁוֹת זוֹ בְּזוֹ וְנִשְׁמַע קוֹלָם:
לַהַב חֲנִית. כְּלִי שֶׁל בַּרְזֶל (וַחֲנִית שֶׁל בַּרְזֶל) קְרוּי לַהַב, כְּמוֹ "וַיָּבֹא גַּם הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב" (שופטים ג:כב):

פסוק כד
יְגַמֶּא אֶרֶץ. עוֹשֶׂה גֻּמּוֹת בְּרֶגְלָיו. עִנְיָן אַחֵר: **יְגַמֶּא** כְּמוֹ "הַגְמִיאִינִי נָא" (בראשית כד:יז):
וְלֹא יַאֲמִין. מֵרוֹב שִׂמְחָה, שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לַמִּלְחָמָה:
כִּי קוֹל שׁוֹפָר. שֶׁל מִלְחָמָה:

פסוק כה
בְּדֵי שׁוֹפָר. לְשׁוֹן "דֵּי הָשִׁיב לוֹ" (ויקרא כה:כח) – בְּהַרְבֵּה שׁוֹפָר:
יִאמַר הֶאָח. לְשׁוֹן שֶׁאוֹמְרִים (הָעוֹבְרִים) כְּשֶׁהֵן שְׂמֵחִין, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "אֲהָהּ" (יהושע ז:ז) מֵחֲמַת צַעַר:

פסוק כו
יַאֲבֶר נֵץ. יִגְדַּל הַנֵּץ כָּנָף. וּמַלְאָךְ הוּא דּוֹמֶה לִדְמוּת נֵץ, וּמַעֲמִיד קְשִׁי הָרוּחַ דְּרוֹמִית בִּפְרִישׁוּת כְּנָפָיו, שֶׁלֹּא תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם:

פסוק כז
אִם עַל פִּיךָ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר. הַשְׁכִּינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּנָשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ" (דברים לב:יא) – הָיָה מְסַלֵּק פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ לְאַהֲרֹן בִּבּוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים:

פסוק כח
סֶלַע יִשְׁכֹּן וְיִתְלוֹנָן. בָּטוּחַ הָיָה אַהֲרֹן בְּמַחְתַּת הַקְּטֹרֶת, כְּשֶׁנִּתְנָה עַל אֶבֶן שְׁתִיָּה (יומא נג:):

פסוק כט
מִשָּׁם חָפַר אֹכֶל. מִתְפַּלֵּל עַל צָרְכֵי כָּל הַשָּׁנָה. וְאַחַר כָּל הַכְּבוֹד הַזֶּה רָאָה בְּמִיתַת שְׁנֵי אֶפְרוֹחָיו נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁמֵּתוּ לְהִתְקַדֵּשׁ שְׁמִי בָּהֶם (ויקרא י:א-ב), שֶׁנִּפְלָה אֵימָתִי עַל הַשְּׁאָר:

פסוק ל
יְעַלְעוּ. וְאֵינָן אֶלָּא כְּפִי מִדַּת בָּלְעוֹ דָּם וּמַיִם, וְנִרְאֶה כְּבוֹלֵעַ הַרְבֵּה, כְּאוֹמֵר "עַל עַל". וְכֵן בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים בְּהַשְׁקָאַת סוֹטָה (סוטה כ.): מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ עַל כָּרְחָהּ. וְכֵן "זַעֲקַת שֶׁבֶר יְעֹעֲרוּ" (ישעיהו טו:ה) – לְשׁוֹן קְרִיאַת גְּרוֹן דּוֹמָה לְכָךְ. וּלְפִי הַדֶּרֶךְ דִּבֵּר הַנָּבִיא:
וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא. לֶאֱכוֹל. וְרַבּוֹתֵינוּ דִּמּוּ כָּל עִנְיָן זֶה בְּאַהֲרֹן, בִּפְסִיקְתָּא דְּ'אַחֲרֵי מוֹת' (פסיקתא רבתי):

פרק מ

פסוק ב
(**מענה ה'**):

הֲרֹב עִם שַׁדִּי יִסּוֹר. הַאִם שַׁדַּי – אָדָם יִשְׁתַּדֵּר?
מוֹכִיחַ אֱלוֹהַּ יַעֲנֶנָּה. הַבָּא לְהִתְוַכֵּחַ, יַעֲנֶה דְּבָרָיו?

פסוק ה
(**מענה איוב**):

אַחַת דִּבַּרְתִּי. כְּלוֹמַר: מְעַט אָמַרְתִּי וְלֹא אוֹסִיף עוֹד. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: **אַחַת דִּבַּרְתִּי**, אֲשֶׁר אָמַרְתִּי (איוב ט:כב) "תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה", **לֹא אֶעֱנֶה** עוֹד:
וּשְׁתַּיִם. שֶׁאָמַרְתִּי: "אַל תַּעַשׂ עִמָּדִי" (איוב יג:כ), לֹא אוֹסִיף:

פסוק ח
(**מענה ה' מן הסערה**):

הַאַף תָּפֵר מִשְׁפָּטִי. הַאַף תּוֹכִיחַ שֶׁדְּבָרֶיךָ לְהָפֵר מִשְׁפָּטִי, וּלְהַרְאוֹת שֶׁהוּא מְעֻקָּל?

פסוק י
עֲדֵה. לְשׁוֹן עֲדִי וְתַכְשִׁיט:

פסוק יב

וְהָדוֹךְ. לְשׁוֹן "דָּכוּ בַמְּדוֹכָה" (במדבר יא:ח):

פסוק טו

בְּהֵמוֹת. מוּכָן לֶעָתִיד:

פסוק טז

כֹּחוֹ בְמָתְנָיו. בֵּיצָיו מְעוּכִים וְנִסְתָּרִים, וְלֹא נִתְקוּ לְגַמְרֵי:

בִּשְׁרִירֵי. כְּמוֹ "שָׁרְרָךְ" (שיר השירים ז:ג):

פסוק יז

יַחְפֹּץ. כְּמוֹ **יַחְפֹּז** (להלך כג) – מִתְקַשֶּׁה. וְכֵן בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים 'דַּחֲפִיזָא כִּי אוּפְתָּאִ' (חולין מז:) – קָשֶׁה כָּעֵץ:

פַּחֲדָיו. בֵּיצָיו:

יְשֹׂרָגוּ. גְּדִילִים כְּמוֹ "וַיִּשְׂתָּרְגוּ" (איכה א:יד), אוֹ שְׂרִיגֵי מִטָּה בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (כלים כד:ח), וְהוּא לְשׁוֹן גָּדִיל:

פסוק יח

אֲפִיקֵי. חוֹזֶק:

גְּרָמָיו. עֲצָמָיו:

כְּמַטִּיל. כְּמַשָּׂאוֹי שֶׁל בַּרְזֶל:

פסוק יט

רֵאשִׁית דַּרְכֵי אֵל. מִבְּרֵאשִׁית נִבְרָא רֹאשׁ לַבְּהֵמוֹת:

הָעֹשׂוֹ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ יִשְׁחָטֶנּוּ:

פסוק כ

כִּי בוּל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ. וּבְסֵפֶר תְּהִלִּים כָּתוּב "בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלֶף" (תהלים נ:י), אֶלֶף הָרִים נָשְׂאוּ לוֹ יְבוּל וּבְכָל יוֹם רוֹעֶה אֶת כֻּלָּם. (עד כאן יסד רש"י מכאן ואילך אינו לשון רש"י):

פסוק כא

צֶאֱלִים. צֵל אִילָנוֹת:

פסוק כב

יְסֹכֲכוּהוּ צַאֲלֵי צִלְלוֹ. אוֹתוֹ צֵל שֶׁל **סֹתֶר קָנֶה וּבִצָּה** מְסֻבָּךְ וּמְסֻכָּךְ בְּאִילָנוֹת הָרְבֵּה:

פסוק כג

הֵן יַעֲשֹׁק נָהָר וְלֹא יַחְפּוֹז. פִּרֵּת, שֶׁמֵּימָיו פָּרִים וְרַבִּים, וְהוּא נָהָר גָּדוֹל – עוֹשְׁקוֹ וְגוֹזְלוֹ מִן הַבְּרִיּוֹת בְּשְׁתוֹתוֹ:

וְלֹא יַחְפּוֹז. לֹא מִתְקַשֶּׁה בִּטְנוֹ עַל שְׁתִיָּתוֹ, כְּמוֹ **יַחְפֹּץ זְנָבוֹ**:

יִבְטַח כִּי יָגִיחַ יַרְדֵּן. בָּטוּחַ הוּא לִמְשֹׁךְ כָּל הַיַּרְדֵּן לְפִיהוּ, אִלּוּ הָיָה שׁוֹתֶה שָׁם. כְּמוֹ "גִּחִי מִבֶּטֶן" (תהלים כב:י):

פסוק כד

בְּעֵינָיו יִקָּחֶנּוּ. הַמָּקוֹם יִקָּחֶנּוּ בְּהַבִּיטוֹ בּוֹ, וְנִרְעָד מֵאֵימָתוֹ:

בְּמוֹקְשִׁים. כְּלֵי אוּמָנוּת שֶׁל צַיָּדִים, שֶׁשּׁוֹלִים בָּהֶם דָּגִים:

פסוק כה

תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן וְגוֹ'. כַּאֲשֶׁר תִּמְשְׁכֶנּוּ בְּחַכָּה וְתָשִׂים אַגְמוֹן בְּאַפּוֹ, הֲיִדַּבֵּר אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים?

כְּלוֹמַר: לֹא תוּכַל (לְהִתְקָרֵב אֵלָיו) בִּכְלִי מְצוּדָה:

תַּשְׁקִיעַ לְשׁוֹנוֹ. תַּשְׁקִיעַ חֶבֶל בִּלְשׁוֹנוֹ, לְהוֹצִיאוֹ מִמְּקוֹמוֹ:

פסוק כו

אַגְמוֹן. הוּא כָּפוּף, כְּמוֹ "כִּפָּה וְאַגְמוֹן" (ישעיה ט:יג); וְעָשׂוּי שֶׁל בַּרְזֶל, לָצוּד בּוֹ דָּגִים:

הֲתָשִׂים. אִם תָּשִׂים אַגְמוֹן בְּאַפּוֹ לְהוֹצִיאוֹ מִן הַיָּם?

וּבְחוֹחַ. כְּלִי שֶׁל צַיָּדֵי דָּגִים:

תִּקּוֹב. כְּמוֹ תִּנְקֹב:

פסוק כז

הֲיַרְבֶּה אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים. אִם יַרְבֶּה לְךָ תַּחֲנוּנִים וִיבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, שֶׁתַּנִּיחֶהוּ?

אִם יְדַבֵּר. כֶּפֶל מִלָּה:

רַכּוֹת. דְּבָרִים שֶׁל תַּחֲנוּנִים:

פסוק כח

הֲיִכְרֹת בְּרִית עִמָּךְ. אִם יִכְרוֹת בְּרִית לְעָבְדְךָ, שֶׁתִּקָּחֶנּוּ לִהְיוֹת לְךָ עֶבֶד עוֹלָם?

פסוק כט

הַתְשַׂחֶק. אִם תְּשַׂחֵק וּתְטַיֵּל בּוֹ, כְּאִלּוּ הוּא צִפּוֹר קָטָן?

וְאִם תִּקְשְׁרֶנּוּ לִנְעָרוֹתֶיךָ (ס"א לְצַוָּארֵי נְעָרֶיךָ) הַקְּטַנִּים, שֶׁיְּטַיְּלוּ בּוֹ; כְּצִפֳּרִים קְטַנִּים שֶׁנּוֹתְנִין לְתִינוֹקוֹת, לְטַיֵּל וּלְפַיְּסוֹ:

פסוק ל

יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים. אִם יִכְרוּ וְיַחְכְּמוּ עָלָיו חֲבֵרִים וּמְכַשְּׁפִים, לְצוּד אוֹתוֹ לְהוֹצִיאוֹ מִן הַיָּם עַל יְדֵי מְכַשְּׁפוֹת, שֶׁיֵּחָצוּהוּ וְיַחְלְקוּהוּ בֵּין תַּגָּרִים; כְּעִנְיָן שֶׁעוֹשִׂים צַיָּדֵי הַיָּם, שֶׁצָּדִין דָּגִים גְּדוֹלִים בְּחָכְמָתָם, וּבָאִים הַתַּגָּרִים וְקוֹנִים מֵהֶם:

יִכְרוּ. לְשׁוֹן "כּוֹרֶה שׁוּחָה" (ירמיה יח:כב):

חַבָּרִים. לְשׁוֹן "וְחֹבֵר חָבֶר" (דברים יח:יא):

כְּנַעֲנִים. תַּגָּרִים:

פסוק לא

הֲתִמְלֵא. אִם תְּמַלֵּא תַּאֲוָתְךָ, וְתַעֲשֶׂה סֻכּוֹת מֵעוֹרוֹ:

וּבְצִלְצַל דָּגִים רֹאשׁוֹ. וְאִם תַּעֲשֶׂה מֵרֹאשׁוֹ צִלְצַל דָּגִים? כֻּפֶל לָשׁוֹן:

צִלְצַל. סֻכַּת דָּגִים. וְלַסֻּכָּה עֲשׂוּיָה מֵרֹאשׁוֹ קוֹרֵא אוֹתָהּ **צִלְצַל דָּגִים**, לְפִי שֶׁעֲשׂוּיָה מִמֶּנּוּ:

צִלְצַל. אַמְבּוֹרִיץ בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן צֵל הוּא, וְהוּא מִתֵּיבוֹת כְּפוּלוֹת, כְּמוֹ "יְרַקְרַק אֲדַמְדַּם" (ויקרא יג:מט), "פְּתַלְתֹּל" (דברים לב:ה), "קַעֲקַע" (ויקרא יט:כח):

פסוק לב

שִׂים עָלָיו כַּפֶּךָ. הִתְגַּבֵּר לַעֲרֹךְ לְפָנָיו, שֶׁתָּשִׂים עָלָיו כַּפֶּיךָ לְהַכּוֹתוֹ:

זְכֹר מִלְחָמָה אַל תּוֹסַף. וְאַל תּוֹסִיף זְכֹר גְּבוּרָתְךָ, לְהִלָּחֵם בּוֹ בַּמִּלְחָמָה:

אַל תּוֹסַף. מִן יָסַף, כְּמוֹ "וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ" (בראשית לח:כו); וּבְלַעַ"ז רֶקְרֵי"טַר"שׁ.

אַל תּוֹסַף. סָמֵ"ךְ נִפְתַּחַת, מִפְּנֵי סוֹף פָּסוּק; כְּמוֹ "אַל תּוֹתַר" (בראשית מט:ד); "וְתוֹתַר" (רות ב:יד); וְכֵן הַרְבֵּה כָּמוֹהוּ:

פרק מא

פסוק א

הֵן תּוֹחַלְתּוֹ נִכְזָבָה. הֵן אִם תּוֹחַלְתּוֹ נִכְזָבָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ כֹּחַ לְהִלָּחֵם וְלָזוּז מִמְּקוֹמוֹ:

הֲגַם אֶל מַרְאָיו יֻטָּל. אִם גַּם אֶל מַרְאִית פָּנָיו יֻטַּל וְיִשְׁלַךְ אָדָם, לַעֲמֹד לְפָנָיו לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי אֵימָתוֹ:

פסוק ב

לֹא אַכְזָר כִּי יְעוֹרֶנּוּ. אֵין אַכְזָר גִּבּוֹר וְעָרִיץ, אֲשֶׁר יְעִירֶנּוּ מִשְּׁנָתוֹ, וְיעוֹרְרֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ לַהֲקִימוֹ:

וּמִי הוּא וְגוֹ'. אֲשֶׁר יִתְיַצֵּב וְיַעֲמֹד לְפָנַי, אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה אֶת כָּל אֵלֶּה:

פסוק ג

מִי הִקְדִּימַנִי. וּמִי הוּא אֲשֶׁר הִקְדִּים פָּנַי בְּהַקְבָּלָתוֹ, לְעָבְדֵנִי וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתַי, **וַאֲשַׁלֵּם** לוֹ שְׂכָרוֹ?

תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא. כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם לִי הוּא, וּבְיָדִי לְפָרֵעַ לוֹ שְׂכָרוֹ וּפְעֻלָּתוֹ וּמַעֲבָדוֹ:

פסוק ד

לֹא אַחֲרִישׁ בַּדָּיו. לֹא אַחֲרִישׁ עַל בָּנָיו שֶׁל צַדִּיק, שֶׁהָלַךְ לְפָנַי בְּתָמִים, וּלְבָנָיו יִשְׁתַּתְּמוּ שְׂכַר טוֹב אֲבִיהֶם, וְיִמְצְאוּ טוֹבָה בִּזְכוּתוֹ:

וּדְבַר גְּבוּרוֹת וְחִין עָרְכּוֹ. וּדְבַר גְּבוּרוֹתָיו אֲשֶׁר נִתְגַּבֵּר לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, וּתְחִנַּת סִדּוּרוֹ שֶׁל צַדִּיק אֲשֶׁלֵּם שְׂכָרוֹ גַּם לְבָנָיו אַחֲרָיו:

בַּדָּיו. עֲנָפָיו, וְהֵם בָּנָיו, כְּמוֹ "וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתִּשְׁלַח פֹּארוֹת" (יחזקאל יז:ו):

פסוק ה

מִי גִלָּה פְּנֵי לְבוּשׁוֹ. חוֹזֵר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת, לְדַבֵּר עַל לִוְיָתָן. מִי יוּכַל לְגַלּוֹת קַשְׂקַשּׂוֹת שֶׁהֵן **בְּכֶפֶל רִסְנוֹ**, בְּכֶפֶל שְׁפָתָיו כְּשֶׁהֵן פְּתוּחוֹת מִי הוּא אֲשֶׁר יִכָּנֵס שָׁם. בְּכֶפֶל הֵן הַשְּׂפָתַיִם, שֶׁהֵן כְּפוּלוֹת: אַחַת לְמַעְלָה וְאַחַת לְמַטָּה, שֶׁאֵין בְּרִיָּה רַשָּׁאָה לִיכָּנֵס שָׁם מִפְּנֵי אֵימָתוֹ:

פסוק ו

דַּלְתֵי פָנָיו. הֵן הַשְּׂפָתַיִם; כְּשֶׁהוּא סוֹגֵר פִּיו, מִי יוּכַל לְפָתְחָן?

סְבִיבוֹת שִׁנָּיו אֵימָה. אֲשֶׁר מִפְּנֵי פַּחְדּוֹ וְאֵימָתוֹ אֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְהִתְקָרֵב לְשִׁנָּיו:

פסוק ז

גַּאֲוָה אֲפִיקֵי מָגִנִּים. גַּאֲוָה גְּדוֹלָה יֵשׁ לוֹ בְּחֹזֶק מָגִנָּיו, הֵן קַשְׂקַשִּׂים שֶׁעָלָיו, הַמְּגִנִּין עָלָיו כְּמָגֵן:

סָגוּר. הוּא חוֹתָם שִׁרְיוֹנוֹ, שֶׁהוּא צַר וְסָגוּר וְעָצוּם; שֶׁכָּל קַשְׂקֶשֶׂת וְקַשְׂקֶשֶׂת דְּבוּקָה בּוֹ וַאֲדוּקָה לַחֲבֶרְתָּהּ, שֶׁאֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְהַכּוֹתוֹ בֵּין הַדְּבָקִים (מלכים א כב:לד). וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: **אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ**. שֶׁכֻּלָּן מֻגָּשׁוֹת וּתְכוּפוֹת זוֹ לָזוֹ:

פסוק ט

יִתְלַכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרָדוּ. עֲדַיִן כּוֹפֵל לְשׁוֹנוֹ, שֶׁנִּלְכָּדוֹת וְנֶאֱחָדוֹת כָּל אַחַת וְאַחַת בַּחֲבֶרְתָּהּ, שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה מִתְפָּרְדוֹת זוֹ מִזּוֹ:

פסוק י

עָטִישֹׁתָיו תָּהֵל אוֹר. בְּכָל עֲטִישָׁה וַעֲטִישָׁה שֶׁהוּא מִתְעַטֵּשׁ, יָהֵל וְתִזְרַח אוֹר:

תָּהֵל. כְּמוֹ "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ" (איוב כט:ג):

וְעֵינָיו כְּעַפְעַפֵּי שָׁחַר. עֵינָיו זוֹרְחוֹת וּמְאִירוֹת כְּדִמְדּוּמֵי חַמָּה, כְּמוֹ לְעֵת בֹּקֶר שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מִתְאַדֶּמֶת:

פסוק יא

מִפִּיו. מִלַּהֶבֶת הַיּוֹצֵאת מִמֶּנּוּ:

מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ. לַפִּידִים יוֹצְאוֹת מִפִּיו:

כִּידוֹדֵי אֵשׁ. כְּמוֹ לַפִּידִים:

יִתְמַלָּטוּ. פִּתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ שוינ"ט אישקמוצי"ר בְּלַעַ"ז:

פסוק יב

מִנְּחִירָיו יֵצֵא עָשָׁן. כְּסִיר נָפוּחַ עַל הָאֵשׁ, שֶׁמַּעֲלֶה עָשָׁן:

וְאַגְמוֹן. פִּתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ, לְשׁוֹן כְּלִי חֶרֶשׂ הוּא, כְּמוֹ **דּוּד נָפוּחַ**; כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה" (ירמיהו א:יג):

פסוק יג

נַפְשׁוֹ גֶּחָלִים תְּלַהֵט. גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת וְלוֹהֲטוֹת, וְלַהֲבוֹת דּוֹלְקוֹת יוֹצְאוֹת מִפִּיו:

פסוק יד

בְּצַוָּארוֹ יָלִין עֹז. גְּבוּרָה:

וּלְפָנָיו תָּדוֹץ דְּאָבָה. שֶׁאֵין דַּאֲבוֹן וְעִצָּבוֹן לְפָנָיו, שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִשּׁוּם בְּרִיָּה. תָּדוּץ לְשׁוֹן דִּיצָה וְשִׂמְחָה:

פסוק טו

מַפְּלֵי בְשָׂרוֹ דָּבֵקוּ. נִדְבָּקוֹת וּתְכוּפוֹת זוֹ בָּזוֹ, שֶׁהַדְּגִים הֵן נַעֲשִׂין חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת בִּבְשָׂרוֹ, וּמְדֻבָּקוֹת זוֹ בָּזוֹ. וּבְדָג גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׁל, נִרְאוֹת חֲתִיכוֹת כְּשֶׁהֵן שׁוֹכְבוֹת זוֹ עַל זוֹ וְזוֹ אֵצֶל זוֹ. וְכֵן הוֹלֵךְ סִדּוּר הַמִּלָּה: תְּחִלָּה דִּבֵּר בְּקַשְׁקַשּׁוֹתָיו שֶׁל לִוְיָתָן וְאַחַר כֵּן בַּחֲתִיכוֹת בְּשָׂרוֹ וְחֹזֶק לִבּוֹ:

מַפְּלֵי. לְשׁוֹן כְּפִילוּת חֲתִיכוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר כְּמוֹ פְּלָאֵי פְּלוּיֵי שְׁבִלְשׁוֹן גְּמָרָא (נדה כא:) לְשׁוֹן בְּקוּעַ בְּקוּעֵי חֲתִיכוֹתָיו:

דָּבְקוּ. בְּי"ת קְמוּצָה בְּקָמַץ קָטָן, כְּמוֹ "וּלְשׁוֹנָם לְחִכָּם דָּבֵקָה" (איוב כט:י), וְכֵן הַרְבֵּה בְּאֶתְנַחְתָּא וְסוֹף פָּסוּק:

יָצוּק עָלָיו. כָּל מַפָּל וּמַפָּל יָצוּק זֶה עַל זֶה אֲשֶׁר **לֹא יִמּוֹט** וְלֹא יִתְפָּרֵד זֶה מֵעַל זֶה. יָצוּק לְשׁוֹן "מוּצָק" (איוב לז:יח), וְהוּא לְשׁוֹן עֲשׂוּי, כְּמוֹ יָרוּד מִן יָרַד, יָצוּק מִן יָצַק, "יָדוּעַ" (ישעיה נג:ג) מִן יָדַע:

פסוק טז

לִבּוֹ יָצוּק כְּמוֹ אָבֶן. לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ חָזָק וּמְיֻסָּד כְּאֶבֶן הַקְּבוּעָה וּנְתוּנָה בִּיסוֹד הַבִּנְיָן בְּחֹזֶק:

יָצוּק כְּפֶלַח תַּחְתִּית. כּוֹפֵל מִלָּתוֹ, שֶׁמְּיֻסָּד לִבּוֹ וְקִבּוּעַ כְּפֶלַח שֶׁל רֵחַיִם, שֶׁנָּתוּן בְּתַחְתִּיתוֹ שֶׁל פֶּלַח רֶכֶב. שֶׁפֶּלַח רֶכֶב שֶׁלְּמַעְלָה – הוּא סוֹבֵב וּמִתְגַּלְגֵּל וְטוֹחֵן, וְשֶׁל מַטָּה – אֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ כִּי קִבּוּעַ הוּא בְּמְקוֹמוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹט (ישעיהו מ:כ). הוּא נִקְרָא 'פֶּלַח', שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּשְׁלַךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ" (שופטים ט:נג), וְאֶת שֶׁלְּמַטָּה קְרוּי פֶּלַח תַּחְתִּית:

פסוק יז

מִשֻּׁתּוֹ יָגוּרוּ אֵלִים. מִפַּחְדּוֹ מִתְיָרְאִים גִּבּוֹרִים וַחֲזָקִים, בֵּין דְּגִים בֵּין שְׁאָר בְּרִיּוֹת:

מִשְּׁבָרִים יִתְחַטָּאוּ. גַּלֵּי הַיָּם, שֶׁקְּרוּיִין מִשְׁבָּרִים, הֵן חֲסֵרִין לְפָנָיו; שֶׁהוּא שׁוֹבְרָן בִּפְרִיחָתוֹ, כַּאֲשֶׁר הוּא פּוֹרֵחַ וְצָף בְּגַלֵּי הַיָּם:

יִתְחַטָּאוּ. לְשׁוֹן חִסָּרוֹן, כְּמוֹ "וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים" (מלכים א א:כא):

פסוק יח

מַשִּׂיגֵהוּ חֶרֶב בְּלִי תָקוּם. גִּבּוֹר הַמַּשִּׂיגֵהוּ לְהִלָּחֵם בְּחֶרֶב – לֹא יִתְקַיֵּם חַרְבּוֹ, כִּי הוּא יִשְׁבְּרֶנָּה:

חֲנִית מַסָּע וְשִׁרְיָה. וְכֵן כָּל כְּלֵי מִלְחָמָה הַלָּלוּ שֶׁבְּיַד הַמַּשִּׂיג, לֹא יִתְקַיְּמוּ וְלֹא יַעַמְדוּ לְפָנָיו שֶׁל לִוְיָתָן. **מַסָּע**. יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהוּא אֶחָד מִכְּלֵי מִלְחָמָה, כְּמוֹ חֶרֶב וַחֲנִית וְשִׁרְיָה. וְיֵשׁ לוֹמַר מַסָּע דּוּגְמַת "אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע וְגוֹ'" (מלכים א ו:ז). וְזֶהוּ פִּתְרוֹנוֹ: **חֲנִית מַסָּע** שֶׁהוּא גָּדוֹל וְאֵינוֹ נוֹחַ לְטַלְטֵל כָּל כָּךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גָּדוֹל וְחָזָק מְאֹד; כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּגָלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי "וְחֵץ חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ מֵאוֹת וְגוֹ'" (שמואל א יז:ז):

וְשִׁרְיָה. שִׁרְיוֹן:

פסוק יט
יַחְשֹׁב לְתֶבֶן בַּרְזֶל. כְּלֵי זַיִן שֶׁל בַּרְזֶל חֲשׁוּבִים לְפָנָיו כְּתֶבֶן, וּכְלֵי זַיִן שֶׁל נְחשֶׁת הֵם לְפָנָיו כִּרְקֲבוּת עֵץ.

פסוק כ
לֹא יַבְרִיחֶנּוּ בֶן קָשֶׁת. לֹא יִבְרַח מִפְּנֵי בַּעַל קֶשֶׁת וְחִצִּים, וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת הֲרֵי הֵן לְפָנָיו כְּקַשׁ:

פסוק כא
תּוֹתָח. הוּא כְּלִי זַיִן, וּפִתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ:
וְיִשְׂחַק לְרַעַשׁ כִּידוֹן. לְרַעַשׁ מְהוּמַת בַּעֲלֵי מִלְחָמוֹת נוֹטְלֵי כִּידוֹן, הוּא מְשַׂחֵק וּמְטַיֵּל; שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִפְּנֵיהֶם:

פסוק כב
תַּחְתָּיו חַדּוּדֵי חָרֶשׂ. בִּמְקוֹם חֲנִיתוֹ יֵשׁ זָהֳרוּרֵי שֶׁמֶשׁ, כִּי סְנַפִּירִים שֶׁלּוֹ, אֲשֶׁר תַּחְתָּיו – בְּבִטְנוֹ, מְאִירוֹת וּמַזְרִיחוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ:
חַדּוּדֵי. כְּמוֹ "חֶרֶב חַדָּה" (יחזקאל ה:א), שֶׁהִיא שְׁנוּנָה, צַחָה וּמְלֻבָּנָה; וְעַל שֵׁם כָּךְ קוֹרֵא לְזָהֳרוּרֵי – חַדּוּדֵי:
חָרֶשׂ. שֶׁמֶשׁ, כְּמוֹ "הָאוֹמֵר לַחֶרֶס לֹא יִזְרַח וְגוֹ'" (איוב ט:ז), "בְּטֶרֶם תָּבֹא הַחַרְסָה" (שופטים ד:יח):
יִרְפַּד חָרוּץ עָלַי טִיט. מִלָּה כְּפוּלָה, יִרְפַּד חָרוּץ מוֹסָב עַל חַדּוּדֵי חֶרֶס, עָלַי טִיט מוֹסָב עַל תַּחְתִּיתוֹ, בִּמְקוֹם שֶׁהוּא שָׁם עַל הַחוֹל, זֶה טִיט רִפּוּדוֹ מַזְרִיחַ כְּזָהָב חָרוּץ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "רְפִידָתוֹ זָהָב" (שיר השירים ג:י), חָרוּץ מִין זָהָב, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "מֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ" (משלי ג:יד), "טוֹב פִּרְיָהּ מֵחָרוּץ וּמִפָּז" (משלי ח:יט). יִרְפַּד לְשׁוֹן מַצָּע וּמִשְׁכָּב כְּמוֹ "רְפִידָתוֹ זָהָב" (שיר ג:י):

פסוק כג
יַרְתִּיחַ כַּסִּיר מְצוּלָה. כְּסִיר קָטָן נָפוּחַ, שֶׁמַּעֲלֶה מְהֻמָּה רְתִיחוֹת תְּכוּפוֹת וּרְצוּפוֹת, כֵּן הוּא מַרְתִּיחַ אֶת הַמְּצוּלָה שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וַעֲמֻקָּה:
יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה. כְּמִרְקַחַת רְקוּחַ בְּשָׂמִים, שֶׁהִיא מְעוֹרָה וּמְעֹרֶבֶת, כְּמוֹ כֵן יָשִׂים וְיַעֲרֵב אֶת הַיָּם כְּשֶׁהוּא זֶה מִמְּקוֹמוֹ:

פסוק כד

אַחֲרָיו יָאִיר נָתִיב. כְּשֶׁהוּא פּוֹרֵחַ וְשָׂט בַּיָּם, אַחֲרָיו מֵאִיר נָתִיב הַתְּהוֹם; שֶׁלִּפְנֵי שָׂעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵחַ, וְאֵין שָׁם מַיִם מֵחֲמַת מְרוּצַת פְּרִיחָתוֹ:

יַחְשֹׁב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה. תְּהוֹם חָשׁוּב לְפָנָיו בְּחַלְּשׁוּת וְתַשּׁוּת:

לְשֵׂיבָה. לְחַלְּשׁוּת שֶׁל זְקֵנָה וְשֵׂיבָה:

פסוק כה

אֵין עַל עָפָר מָשְׁלוֹ. מ״ם חֲסֵרָה קָמַץ, וּפִתְרוֹנוֹ: מֶמְשַׁלְתּוֹ – שֶׁאֵין בְּרִיָּה מוֹשֶׁלֶת עָלָיו. וְהוּא שֵׁם דָּבָר: מוֹשֵׁל וְשִׁלְטוֹן, וְעַל כֵּן הַמ״ם מְנֻקֶּדֶת בַּחֲטַף קָמַץ:

הֶעָשׂוּי. כְּמוֹ ״הֶעָשׂוּי״ (שמות ג:טז), וְלֹא יָדַעְתִּי לוֹ רֵיעַ. וּפִתְרוֹנוֹ: הֶעָשׂוּי בְּלִי פַּחַד וּמְחִתָּה, שֶׁאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִן הַבְּרִיּוֹת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּסּוּס ״יִשְׂחַק לְפַחַד וְלֹא יֵחָת״ (איוב לט:כב):

פסוק כו

אֵת כָּל גָּבֹהַּ יִרְאֶה. כָּל הַגְּבוֹהִים שֶׁבָּעוֹלָם הוּא רוֹאֶה תַּחְתָּיו, וְכֵן הוּא מְנַהֵג הָעוֹלָם, אֲשֶׁר אוֹתוֹ הָעוֹמֵד לְמַעְלָה רוֹאֶה אֶת הַתַּחְתּוֹן יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁרוֹאֶה הַתַּחְתּוֹן, וְאֵין לַתַּחְתּוֹן גְּבוּרָה וְנִצָּחוֹן נֶגֶד הָעֶלְיוֹן. וְלִוְיָתָן זֶה רוֹאֶה אֶת כָּל הַגְּבוֹרִים, לוֹמַר שֶׁאֵין לָהֶם גְּבוּרָה כְּנֶגְדּוֹ:

הוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ. מִלָּה כְּפוּלָה: עַל כָּל גַּאֲוָה יִרְאֶה, וְהוּא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ – בְּנֵי גַסּוּת הָרוּחַ שֶׁבָּרָאתִי בָּעוֹלָמִי, שֶׁאֵין לָהֶם כְּנֶגְדּוֹ מֶמְשָׁלָה וּשְׁרָרָה. וְהָאֵיךְ נִשְׁאָךְ לִבְּךָ לְשֵׂאת רֹאשׁ לְפָנַי, לְהִתְוַכֵּחַ נֶגְדִּי – כִּי הִנְנִי עוֹשֶׂה אֶת כָּל הַנִּפְלָאוֹת הָאֵלֶּה?!

פרק מב

פסוק ב

(**מענה איוב**):

יָדַעְתִּי כִּי כֹל תּוּכָל. כִּי הַכֹּל תּוּכַל לַעֲשׂוֹת, כַּאֲשֶׁר יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ:

וְלֹא יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה. כּוֹפֵל מִלָּתוֹ: שֶׁאֵין מְזִמָּה וּמַחֲשָׁבָה נִבְצֶרֶת וְנִסְתֶּרֶת מִמְּךָ, אֲשֶׁר כָּל מַחֲשְׁבוֹתֶיךָ תּוּכַל לִגְמֹר וּלְמַלְאוֹת; כִּי בְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לַעֲשׂוֹת כָּל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ (דברי הימים א כט:יב). וּמִקְרָא זֶה דּוּגְמַת ״וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת״ (בראשית יא:ו):

פסוק ג

מִי זֶה מַעְלִים. אֲשֶׁר הֶעֱלִים וְכִסָּה עֲצָתוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְלִי דַעַת? יָדַעְתִּי כִּי הַכֹּל בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת, וְעַל כֵּן **הִגַּדְתִּי** קְצָת מִגְּבוּרוֹתָיו כַּאֲשֶׁר הָיוּ עִם לְבָבִי, כַּאֲשֶׁר יָדַעְתִּי:

וְלֹא אָבִין. אֲבָל לֹא הֵבַנְתִּי כָּל כָּךְ, כַּאֲשֶׁר הוֹדַעְתַּנִי; כִּי כַּמָּה נִפְלָאוֹת נִסְתָּרוֹת וְנֶעֱלָמוֹת מִמֶּנִּי, אֲשֶׁר אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ:

פסוק ה

לְשֵׁמַע אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ. כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ, **וְעַתָּה עֵינִי** רָאֲתָה אֶת שְׁכִינָתְךָ:

פסוק ו

עַל כֵּן. אֲשֶׁר זָכִיתִי לַחֲזוֹת שְׁכִינָתְךָ, מוֹאֵס אֲנִי בְּחַיַּי; וְאֶהְיֶה מִתְנַחֵם, אִלּוּ הָיִיתִי שׁוֹכֵן בַּקֶּבֶר, לָשׁוּב **לֶעָפָר וָאֵפֶר** אֲשֶׁר לֻקַּחְתִּי מִשָּׁם:

פסוק ז

וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ. בִּלְדַּד הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי:

כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם. שֶׁהֲרֵי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי טַעֲנָה נְכוֹנָה **כְּעַבְדִּי אִיּוֹב**; שֶׁהֲרֵי הוּא לֹא פָּשַׁע בִּי, כִּי אִם עַל אֲשֶׁר אָמַר "תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה" (איוב ט:כב), וְעַל יְדֵי הַשָּׂטָן הַמְקַטְרֵג אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם שׁוֹט יָמִית פִּתְאוֹם וְגוֹ'" (איוב ט:כג). וְאִם הוֹסִיף לְדַבֵּר – מִפְּנֵי קְשִׁי יִסּוּרִין אֲשֶׁר כָּבְדוּ וְחָזְקוּ עָלָיו דִּבֵּר. אֲבָל אַתֶּם פְּשַׁעְתֶּם, עַל אֲשֶׁר הִרְשַׁעְתֶּם אוֹתוֹ, לֵאמֹר "הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִסְלָתֶךָ" (איוב ד:ו), וְהֶחֱזַקְתֶּם אוֹתוֹ בְּחֶזְקַת רָשָׁע. וּלְבַסּוֹף הֱיִיתֶם מְשַׁתְּקִים וּמְנַצְּחִים לְפָנָיו; וְהָיָה לָכֶם לְנַחֲמוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אֱלִיהוּא. וְלֹא דַי לְאִיּוֹב בְּצָרָתוֹ וְיִסּוּרָיו, כִּי גַם הוֹסַפְתֶּם עַל חַטֹּאתֵיכֶם פָּשַׁע לְהַקְנִיטוֹ:

פסוק ח

וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בַּעַדְכֶם. לְמַעַן שֶׁתִּתְרַצּוּ וְתִתְפַּיְּסוּ לְפָנַי, וּבִלְבַד אֲשֶׁר עַבְדִּי אִיּוֹב יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם אֲשֶׁר אֶסְלַח לְחַטֹּאתֵיכֶם, וְלִפְשָׁעֵיכֶם לֹא אֶזְכֹּר עוֹד:

כִּי אִם פָּנָיו אֶשָּׂא. שֶׁהֲרֵי פָּנָיו אֶשָּׂא לְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ. הֲרֵי אִם כְּמוֹ אֲשֶׁר, וְכֵן "עַד אִם כִּלּוּ לִשְׁתּוֹת" (בראשית כד:יט), "אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו" (שמות כא:ל), וְכֵן הַרְבֵּה:

כִּי לֹא. שֶׁהֲרֵי לֹא:

פסוק ט
וַיִּשָּׂא ה' אֶת פְּנֵי אִיּוֹב. וַיִּשָּׂא כְּמוֹ "נְשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה" (בראשית יט:כא), שֶׁקִּבֵּל תְּפִלָּתוֹ וְהִסְבִּיר לוֹ פָּנִים:

פסוק י
שָׁב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ. שָׁב נוֹפֵל לוֹמַר בְּעִנְיָן זֶה, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתִיב וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב:
בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ. בִּזְכוּת שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל כָּל רֵיעַ וְרֵיעַ שֶׁלּוֹ:
לְמִשְׁנֶה. עַל אֶחָד שְׁנַיִם (נראה דקאי גם על מה שכתב למעלה שהיה לו לומר להשיב מהר"ז), וְלֹא דִקְדֵּק הַמִּקְרָא בְּמִלָּתוֹ:

פסוק יא
לְפָנִים. כָּל אֲשֶׁר הָיוּ אוֹהֲבָיו וּמַכִּירָיו בְּטֶרֶם הִגִּיעוּ אֵלָיו הַיִּסּוּרִים:
וַיָּנֻדוּ לוֹ. לְשׁוֹן קוֹנְפְלֵיְינְטְ"א בְּלַעַ"ז:
קְשִׂיטָה. מָעָה:
וְאִישׁ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד (רוצה לומר שלא תאמר שהכונה שיש שנתנו לו קשיטה ויש שנתן לו נזם לכך כתב רש"י ואיש פירושו כל אחד ואחד מהר"ז):

פסוק יב
מֵרֵאשִׁיתוֹ. יוֹתֵר מֵרֵאשִׁית עָשְׂרוֹ:

פסוק יג
שִׁבְעָנָה. הֵם פַּעֲמַיִם שֶׁבַע, שִׁתֵּי שְׁבִיעִיּוֹת; כְּמוֹ "שְׁבָעִים" (ויקרא יב:ה), שֶׁהֵם שְׁתֵּי שָׁבוּעוֹת:

פסוק יד
וַיִּקְרָא שֵׁם הָאַחַת יְמִימָה. עַל שֵׁם יְפִיָּתָן נִקְרְאוּ שְׁמוֹתֵיהֶן:
יְמִימָה. צַחָה וּמְלֻבָּנָה כַּיּוֹם:
קְצִיעָה. רֵיחָהּ נוֹדֵף עֶרֶב וּמְבֻשָּׂם, כִּקְצִיעָה שֶׁל בֹּשֶׂם:
קֶרֶן הַפּוּךְ. עַל שֵׁם הַקֶּרֶן שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ כְּחוֹל וּבוֹרִית, שֶׁנֶּאֱמַר "וְתִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ" (ירמיהו ד:ל):

פסוק טו

וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב וְגוֹ'. וְלֹא נִמְצָא מַעֲשֶׂה שֶׁל נָשִׁים יָפוֹת, כְּמַעֲשֵׂה יְפֵי שֶׁל בְּנוֹת אִיּוֹב; וּמִקְרָא זֶה דּוּגְמַת "וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים" (במדבר ט:ו); וְכֵן הַרְבֵּה:

וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם. מִתּוֹךְ חֲשִׁיבוּתָן וְיָפְיָן, נָתַן לָהֶם נַחֲלָה עִם הָאַחִים:

פסוק יז

וּשְׂבַע יָמִים. מִן שָׂבֵעַ יֹאמַר שְׂבַע בִּדְבֵקוּת: